

YHTEISKUNNALLINEN YRITYS TALOUDEN JA
HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN PEILINÄ

Diskurssianalyysi yhteiskunnallisia yrityksiä käsittelevistä
mediajulkaisuista

Emilia Koivistoinen
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Humanistis-yhteiskun-
tätieteellinen tiede-
kunta
Jyväskylän yliopisto
kevät 2019

TIIVISTELMÄ

YHTEISKUNNALLINEN YRITYS TALOUDEN JA HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN PEILINÄ – Diskurssianalyysi yhteiskunnallisia yrityksiä käsittelevistä mediajulkaisuista

Emilia Koivistoinen
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Tiina Silvasti
Kevät 2019
Sivumäärä: 78 sivua + 1 liite

Pro gradu tutkimukseni aiheena on tarkastella yhteiskunnallisista yrityksistä käytävää julkista keskustelua. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millaisia diskursseja yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä on mediatekstien kautta löydettävissä ja millä tavoin näitä diskursseja retorisesti perustellaan. Tutkimuksen näkökulmana on tarkastella yhteiskunnallista yrittäjyyttä osana hyvinvointipalveluita ja hyvinvointiyhteiskunnan muutosta. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty retorisesti painottunutta diskurssianalyysiä, joka pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin antaen tutkimukselle teoreettisen viitekehyksen. Tutkimuksen aineiston muodostaa yhteiskunnallisista yrityksistä kirjoitetut mediajulkaisut, joiden tarkoituksena on vaikuttaa ilmiöön koko yhteiskunnan tasolla.

Tutkimustulokseni olen jäsennellyt ja tulkinnut kahden päädiskurssin kautta: vaihtoehtodiskurssin ja kyseenalaistavan diskurssin. Vaihtoehtodiskurssin aladiskursseiksi hahmottuu kaksi aladiskurssia: hyvinvointipalveluiden tuottaja diskurssi sekä yrittäjyyden diskurssi. Kyseenalaistavan diskurssin aladiskursseiksi hahmottuu kaksi aladiskurssia, jotka ovat kilpailudiskurssi ja julkisten palveluiden markkinoistamisen diskurssi. Lukuisista retorisista keinoista merkittävimäksi nousi liittoutumisasteen säätely. Tämän avulla osoitettiin joko sitoutumista esitettyyn väitteeseen tai etäännyttämistä siitä.

Tutkimani ilmiö näyttäytyy aineistoni valossa ristiriitaisia näkemyksiä herättäväksi. Ilmiöstä tuotetaan puhetta vaihtoehtoisena toimintatapana vastata hyvinvointiyhteiskunnan kestävyysvajeeseen, toisaalta kritiikki esitetään kyseenalaistaen koko ilmiötä ja sen tarpeellisuutta. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että talous ymmärretään suomalaisessa yhteiskunnassa tiukasti markkinoilla pääasiassa voittoa tavoittelevaksi liiketoiminnaksi. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että kapea käsitys yritystoiminnasta vaikeuttaa näkemään talouden moninaisuutta ja sen eri ilmentymismuotoja käytännössä. Maksimaalisen kasvun ensisijainen tavoittelu markkinoilla on ristiriidassa kestäväen hyvinvoinnin rakentamisen vaatimuksen kanssa. Kestäväen hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen vaatii ottamaan aiempaa paremmin huomioon kaikenlaiset toimijat talouden monimuotoisella kentällä.

Avainsanat: Yhteiskunnallinen yritys, hyvinvointiyhteiskunnan muutos, yhteisötalous, retorinen diskurssianalyysi

Sisällys

1 JOHDANTO	3
2 YHTEISKUNNALLINEN YRITYS – YHTEISKUNNALLISEN ARVON LUONTIA LIIKETOIMINNAN KEINOIN.....	7
2.1. Yhteiskunnallisen yrityksen määritelmän moninaisuus	7
2.2 Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa	12
2.3 Yhteiskunnallisten yritysten tausta ja tutkimus.....	16
2.4 Yhteiskunnalliset yritykset yhteisötalouden toimijana.....	21
3 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN MUUTOS – MARKKINOISTUMISEN TIELTÄ SUUNTA KOHTI KESTÄVYYTTÄ?	26
3.1 Hyvinvointiyhteiskunnan markkinoistuminen	26
3.2 Hyvinvoinnin yhteys pysyviin tarpeisiin.....	29
3.3 Yhteiskunnallisten yritysten tavoitteena kestävä toiminta	35
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	37
4.1 Aineiston keruu	37
4.2 Analyysitapana retorinen diskurssianalyysi	39
4.3 Diskurssianalyysin lähtökohdat ja sosiaalinen konstruktionismi	45
4.4 Tutkimuskysymykset	46
5 YHTEISKUNNALLISET YRITYKSET JULKISESSA KESKUSTELUSSA.....	47
5.1 Vaihtoehtodiskurssi.....	48
5.1.1 Hyvinvointipalveluiden tuottaja diskurssi.....	48
5.1.2 Yrittäjyyden diskurssi	50
5.2 Kyseenalaistava diskurssi.....	52
5.2.1 Kilpailudiskurssi.....	53
5.2.3 Julkisten palveluiden markkinoistamisen diskurssi.....	56
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	59
6.1 Tutkimusprosessin arviointi ja luotettavuus.....	64
6.2 Lopuksi.....	65
LÄHTEET	69
LIITTEET: AINEISTO	79

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja tulkita yhteiskunnallisia yrityksiä julkisen keskustelun näkökulmasta. Julkista keskustelua tutkimalla saadaan laaja käsitys siitä, millaisena ilmiö nähdään ja koetaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhteiskunnalliset yritykset puolestaan ovat mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska on ajankohtaista pohtia kestäviä ratkaisuja hyvinvointipalveluiden tuottamiselle kannattavasti mutta myös vastuullisesti. Lisääntyvä ymmärrys maailman niukkenevista resursseista auttaa näkemään yhteiskunnalliset yritykset yhtenä ilmentymänä siitä, miten talous tulisi nähdä välineenä hyvinvoinnin toteuttamisessa, ei sen ensisijaisena toimintona.

Suomessa on jo kolmatta vuosikymmentä keskusteltu siitä, millaisia negatiivisia vaikutuksia julkisen talouden kiristymisellä on hyvinvointipalveluiden ylläpitämiseen. Samanaikaisesti yhteiskunnan ikärakenne muuttuu väestön vanhetessa, eli käytännössä ihmisten tarve erilaisille hyvinvointipalveluille lisääntyy. Perinteisesti suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perusta on ollut vahva julkinen vastuu hyvinvointipalveluiden järjestämisessä ja tuottamisessa. Hyvinvointiyhteiskunta elää jatkuvassa muutoksessa ja markkinoistuminen on ollut erityisen voimakkaasti nähtävissä 2000-luvun aikana, jolloin palveluita on kiihtyvään tahtiin ulkoistettu yksityisten palvelutarjoajien vastuulle. Myös kansalaisjärjestöt ovat joutuneet muokkaamaan toimintaansa markkinoistumisen myötä. Olennainen kysymys on kuitenkin se, miten Suomessa rakennetaan kestävää hyvinvointia kestäväen talouden pohjalle, ekologisia rajoituksia unohtamatta. (Anttonen & Sipilä 1992, 455; Kuivalainen 2008, 37–38.)

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehitystä kuvaa muutos hyvinvointipalveluiden organisoinnin vastuun jakaantumisessa. Vahva julkinen sektori on jakanut vastuuta hyvinvointipalveluiden järjestämiseltä enemmän julkisen sektorin, kolmannen sektorin ja markkinasektorin kesken. Huomattavaa on ollut muutos eri sektoreiden välisten rajojen vähenemisestä. Eri organisaatiot toimivat yhä useammin myös eri sektoreiden välimaastoissa. Niin julkiset,

yksityiset kuin kolmannen sektorin organisaatiotkin hakevat omaperäisiä ratkaisuja yhteiskunnan haasteisiin yhdistelemällä erilaisia tulonlähteitä, arvoja, toimintakulttuureita ja hallintamalleja. (Matthies 1999, 57; Möttönen & Niemelä 2005, Roivainen 2004, 150.)

Suomessa mielenkiinto yhteiskunnallisen yritystoiminnan liiketoimintamallin kehittämiseen on lähtöisin julkisen palvelutuotannon uudistamisesta ja järjestöjen liiketoiminnan yhtiöittämisestä. Yhteiskunnallisen yrityksen ydin on toteuttaa sen yhteiskunnallista missiota liiketoiminnan keinoin kannattavalla tavalla. Yhteiskunnalliset yritykset ovat yksi mahdollisuus monipuolistaa julkista palveluntuotantoa. Palveluiden uudistamiselle on kova tarve ja paine, sillä tavoitteena on vaikuttavat ja tehokkaat palvelut kaikille. Haasteen tähän paineeseen tuo lisäksi se, että palvelujentuotannon resurssit niukkenevat ja palveluita tarvitsevien määrä kasvaa ikärakenteen muutoksen myötä. Täysin ongelmatonta ei myöskään ole ylläpitää hyvinvointipalveluita laajasti kaikkien saatavilla, esimerkiksi haja-asutusalueilla. Yhteiskunnalliset yritykset ovat olleet isojen odotusten kohteena: niiden on odotettu parantavan julkisten palveluiden laatua, tuottavan innovaatioita, lisäävän tuottavuutta ja vaikuttavan ennaltaehkäisevästi hyvinvoinnin haittoihin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Yhteiskunnallisten yritysten väitetään yhdistävän ydinajatuksessaan edistyksellisellä tavalla taloudellisesti kestävä yritystoiminta ja sosiaalisen muutustyö. (Pättiniemi & Kostilainen 2013, 5; Bland 2010.)

Yhteiskunnalliset yritykset voidaan nähdä tapana yhdistää eri toimijakenttien ja sektoreiden parhaimmat ominaisuudet, johon sisältyvät yritystoiminnan tehokkuus ja johtaminen, kansalaistoiminnan kansalaislähtöisyys ja julkisen sektorin rahoitusjärjestelmä (Pättiniemi ym. 2013, 5). Palvelutuotannon uudistajana yhteiskunnalliset yritykset antavat mahdollisuuden organisoida työtä asiakaslähtöisemmin ja joustavammin, eikä sitä ole vaikeuttamassa usein julkista sektoria vaivaava korkea byrokratia. Monituottajamallin näkökulmasta yhteiskunnalliset yritykset voivat tuoda uudenlaisia palveluinnovaatioita ja yrittäjyyden näkökulmasta yhteiskunnalliset yritykset tarjoavat väylän yrittäjyyteen sellaisille ihmisille, jotka eivät muutoin olisi nähneet sitä itselle sopivaksi. Eettinen pohja yhdistettynä liiketoimintaan voidaan nähdä houkuttelevana ja kestävästä mallina tuottaa palveluita tai hyödykkeitä. Yhteiskunnallisten yritysten mahdollisuuksista Suomessa esitetään usein, että niiden kautta voitaisiin saada lisää yrityksiä sekä keventää julkisen sektorin paisunutta taakkaa. Yhteiskunnal-

listen yritysten tarve on noussut hyvinvointiyhteiskunnan murroksesta, jossa hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus on asetettu kyseenalaiseksi. Yhteiskunnalliset yritykset ovat syntyneet myös inhimillisestä tarpeesta, jossa yksilö jää palvelujen ulkopuolelle eikä sosiaalisia verkostoja välttämättä löydy paikkaamaan yhteiskunnan tarjonnasta jääneitä aukkoja. (Stenman 2013, 23-26.)

Yhteiskunnallisessa yrityksessä yhdistyy toiminnan yhteiskunnallinen tavoite sekä kannattava liiketoiminta. Historiallisesti tarkasteltuna hyvinvoinnin ja markkinoiden yhteensovittamisen problematiikka on kiinnostanut tutkijoita klassikoista lähtien. Esimerkiksi Esping-Andersen (1988) on todennut sosiaali- ja terveystalouden olevan ”markkinoiden vastaista politiikkaa”. Tässä tutkimuksessa puhun hyvinvointipalveluiden markkinoistumisesta ja tällä viitataan hyvinvointivaltion, jonka ominaispiirre on keskitetty sääntely ja uudelleenjako, sopeutumiseen osaksi markkinayhteiskuntaa. Tässä pro gradu -tutkielmassa otan osaa täten myös markkinoiden ja hyvinvoinnin järjestämiseen liittyvään keskusteluun. (ks. esim. Saari 2017, 480.)

Pättiniemi ja Kostilainen (2013) listaavat yhteiskunnalliseen yritystoimintaan liittyvän tutkimuksen ja kehittämistyön yhdeksi keskeiseksi teemaksi yhteiskunnallisten yritysten tarkastelun hyvinvointipolitiikan uudistajana. Tämä pro gradu -työ linkittyy tähän tutkimussektoriin tarkastelemalla yhteiskunnallisista yrityksistä käytävää julkista keskustelua Suomessa. Tutkimuksessani tarkastellaan ilmiötä diskurssien kautta ja saadaan vastaus kysymykseen, millainen julkinen kuva yhteiskunnallisista yrityksistä muodostuu. Tutkimukseni ottaa osaa vallalla olevaan ’julkinen-yksityinen’ käytävään keskusteluun. Yhteiskunnalliset yritykset ovat yksi ilmenemismuoto yhteiskunnan haasteeseen, jossa osaltaan kritisoidaan hyvinvointiyhteiskunnan tehottomuutta ja toisaalta vaaditaan yrityksiltä vastuullisuutta.

Tutkimukseni aineisto on julkista media-aineistoa. Julkisessa keskustelussa otetaan kantaa, tuodaan uusia näkökulmia ja ehdotuksia, kyseenalaistetaan ja puolustetaan. Julkisena käyty keskustelu on iso vaikutuskanava, jolla yleiseen mielipiteeseen ja poliittiseen päätöksentekoon voidaan vaikuttaa. Tutkimuksessani tarkastelen niin asiantuntijoiden kuin vaikutusval-

taisen toimijoiden (esim. työmarkkinajärjestöt) välistä keskustelua yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä. Keskustelun kytken osaksi aiempaa tietoa ja tutkimusta yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä sekä hyvinvointiyhteiskunnan muutoksesta. Tutkin diskurssien avulla, millaisena osana suomalaista hyvinvointiyhteiskunnan palvelukonseptia yhteiskunnalliset yritykset nähdään. Tutkimukseni tuo näkyväksi sen, millä tavoin yhteiskunnallisten yritysten tarpeellisuutta argumentoidaan sekä luo kuvaa mediajulkaisujen kautta siitä, millaisen vastaanoton yhteiskunnalliset yritykset ovat julkisessa keskustelussa saaneet.

Käsitteellisesti tutkimukseni pohjautuu aiempaan tietoon ja tutkimukseen yhteiskunnallisista yrityksistä. Tarkastelen yhteiskunnallisia yrityksiä hyvinvointiyhteiskunnan muutoksen näkökulmasta, koska tämä luo pohjaa myös tulosten analyysiin antaen ymmärrystä mediatekstien kirjoittajien taustalla vaikuttaviin asenteisiin. Teoreettisen viitekehyksen tutkimukselleni luo sosiaalinen konstruktionismi, johon analyysimenetelmänä käyttämäni retorisesti suuntautunut diskurssianalyysi pohjautuu. Yhteiskunnallisen yrityksen käsitteen määrittelyä ja aiempaa tutkimusta käsittelem tarkemmin luvussa 2. Samassa luvussa käsittelem yhteiskunnallista yrittäjyyttä osana yhteisötaloutta. Aiheen rajaamisen vuoksi yhteiskunnallinen yritys ilmiönä kytkeytyy tutkimuksessani hyvinvointipoliittisena kysymyksenä. Tämän vuoksi luvussa 3 tarkastelen lähemmin hyvinvointiyhteiskunnan muutosta markkinoistumisesta kohti kestävää hyvinvointia. Luvussa 4 esittelen tarkemmin tutkimuksen toteuttamisen sekä kirjoitan auki metodologiaa diskurssianalyysistä ja sen retorisesta ulottuvuudesta. Analyysin tulokset olen jaotellut luvussa 5, jossa tulkintani tukena tuon myös aineistonäytteitä näkyviin sitaatein. Luvussa 6 päätän tutkimukseni johtopäätöksiin ja jatkotutkimusaiheisiin.

2 YHTEISKUNNALLINEN YRITYS – YHTEISKUNNALLISEN ARVON LUONTIA LIIKETOIMINNAN KEINAIN

Yhteiskunnallisten yritysten nousu yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi ja mielenkiinnon kohteeksi viittaa merkittävään ja jo pitkään jatkuneeseen muutokseen suomalaisessa yhteiskunnassa, hyvinvointiyhteiskunnan murrokseen. Yhteiskunnalliset yritykset voidaan nähdä yhtenä ilmiönä, joka pyrkii osaltaan vastaamaan siihen, kuinka kykenemme nyt ja tulevaisuudessa rahoittamaan hyvinvointiyhteiskunnan tuottamat palvelut. Yhteiskunnallisia yrityksiä on kiinnostava tarkastella myös näkökulmasta, voisivatko ne tarjota laajempiinkin yhteiskunnallisiin ongelmiin ratkaisuja. (Viljanen & Juuti 2018, 17.)

2.1. Yhteiskunnallisen yrityksen määritelmän moninaisuus

Yhteiskunnalliselle yritykselle on olemassa useita toisistaan poikkeavia määritelmiä ja ne voidaan käsittää monella tavoin. Tässä luvussa esittelen keskeisten toimijoiden määritelmät yhteiskunnallisille yrityksille, jotta näkyväksi tulee se, miten eri tahot painottavat määrittelyissään eri asioita ilmiölle. Toisilla määrittely on tiukempirajainen kuin toisilla. Tämä käsitteenmäärittelyn epätarkkuus voi vaikeuttaa osaltaan yhteiskunnallisten yritysten asemaa ja tunnettavuutta. Toisaalta ilmiö on luonteeltaan laaja, joten erilaisia kulttuurisia painopisteitä on mahdoton limittää täysin yhteen.

Eurooppalainen tutkijaverkosto EMES (the Emergence of Social Enterprises in Europe) määrittelee yhteiskunnalliset yritykset seuraavasti: ”Yhteiskunnallinen yritys on yritys, jonka ensisijainen tarkoitus ei ole tuottaa rahallista voittoa, vaan tuottaa etua sille yhteisölle, jossa se toimii. Yhteiskunnallisten yritysten hallinto perustuu useiden sidosryhmien yhteistyöhön, ja ne toimivat itsehallinnollisten periaatteiden mukaan. Yhteiskunnallisen yrityksen toimintaan liittyy aina myös taloudellinen riski, mikä erottaa sen julkisen sektorin toimijoista.” (Pöyhönen, Hänninen, Merenmies, Lilja, Kostilainen, & Mankki 2010). EMES tutkijaverkoston lähtökohta yhteiskunnallisten yritysten määrittelyssä on se, että yhteiskunnallisilla yrityksillä ja kolmannen sektorin konsepteilla on syvä yhteys koska yhteiskunnalliset

yrietykset ovat hakeneet omaa paikkaansa kolmannen sektorin toimintakentällä. EMES tutkijaverkko on määritellyt neljä kriteeriä yhteiskunnallisten yritysten määrittelyn selventämiseksi. Ensinnäkin yhteiskunnallisella yrityksellä on jatkuvaa liiketoimintaa tuottaa hyödykkeitä tai myydä palveluita. Tämä kriteeri erottaa yhteiskunnalliset yritykset voittoa tavoittelemattomista organisaatioista. Yhteiskunnallisten yritysten olemassaolon yksi pääsyy on tuottava ja aktiivinen toiminta. Toisekseen yhteiskunnallisilla yrityksillä on korkea autonomian taso. Yritys on perustettu ihmisten itsenäisten projektien vuoksi ja nämä ihmiset myös hallinnoivat yritystä. Yritys voi olla riippuvainen julkisista tuista mutta ne eivät ole julkisten toimijoiden johtamia organisaatioita suorasti tai epäsuorasti. Kolmanneksi yhteiskunnalliseen yrittämiseen liittyy merkittävä taloudellinen riski. Neljänneksi yhteiskunnallisilla yrityksillä on oltava palkattuja työntekijöitä, vaikka muutoin ne voivatkin yhdistellä toiminnassaan rahallisia ja ei-rahallisia lähteitä, vapaaehtoisia ja palkattuja työntekijöitä. (Defourny 2014; 18, 25-27.)

Euroopan komissio (2011) on määritellyt yhteiskunnalliset yritykset seuraavasti: ”Yhteiskunnallinen yritys on yhteisötalouden toimija, jonka päätavoite on omistajilleen tai osakkailleen tuotetun voiton sijaan sosiaalinen vaikuttaminen. Se toimii tuottamalla tavaroita tai palveluita markkinoille yrittäjämäisesti ja innovatiivisesti ja käyttää hankkimansa voiton ensisijaisesti sosiaalisten tavoitteidensa saavuttamiseen. Sen hallinto on avointa ja vastuullista, ja ennen kaikkea hallintoon ja päätöksentekoon osallistuvat niin työntekijät, kuluttajat ja muut osalliset, joihin yrityksen liiketoiminta vaikuttaa.”

Työ ja elinkeinoministeriö puolestaan keskittää määrittelynsä yhteiskunnallisen yritystoiminnan kaksoisluonteen ytimeen: 1. Yhteiskunnallisen yrityksen ensisijainen tarkoitus ja tavoite on yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen. 2. Valtaosa (yli 50%) voitoista käytetään yhteiskunnallisen tavoitteen edistämiseen (ns. rajoitettu voitonjako). (Bland 2010.)

Vuonna 2014 perustettiin yhteiskunnallisten yritysten etujärjestö Arvo-liitto. Arvo-liitto toimii Elinkeinoelämän keskusliiton alaisena ja sen tehtävänä on yhteiskunnallisten yritysten etujen ajaminen, yhteiskunnallisen yrittäjyyden tiedon parantaminen sekä näiden yritysten aseman vahvistaminen markkinoilla. Arvoliiton (2018) mukaan yhteiskunnalliset yritykset ovat yksityisesti omistettuja, niiden liiketoiminnan tavoitteena on edistää yhteiskunnallisia

päämääriä, ja ne käyttävät voittojaan tavoitteidensa mukaisten päämäärien toteuttamiseen. Arvoliitto (2018) on asettanut jäsenyrityksilleen seuraavat kriteerit:

- 1) Yrityksen liiketoiminnan tarkoituksena on edistää jotakin yhteiskunnallista päämääriä: sosiaalinen, terveys/hyvinvointi, ekologinen, työllisyys, kulttuuri
- 2) Yritys toimii markkinoilla, ja tuloista merkittävä osa tulee palvelu-/tavaramyynnistä
- 3) Yritys on riippumaton julkisesta sektorista (itsenäinen hallinto ja operatiivinen toiminta)
- 4) Yritys käyttää voittojaan ensisijaisesti yhteiskunnallisten päämäärien edistämiseksi ja toissijaisesti yrityksen kasvattamiseen
- 5) Yrityksen toiminta pohjautuu eettisiin ohjeisiin, se on läpinäkyvää ja hyvän hallintotavan mukaista

Suomalaisen työn liitto pyrkii lisäämään yhteiskunnallisen yrittäjyyden tunnettavuutta Yhteiskunnallisen yritys merkin avulla. Merkki myönnetään tietyt kriteerit täyttävälle yritykselle, jotka merkkiä hakevat. Ensisijaisina kriteereinä ovat yrityksen yhteiskunnallisen hyvän tuottaminen, rajoitettu voitonjako, jossa yritys käyttää suurimman osan voitoistaan oman toimintansa kehittämiseen tai lahjoittamalla sen toiminta-ajatuksensa mukaisesti sekä liiketoiminnan avoimuus ja läpinäkyvyys. Merkkiyrityksiä oli toukokuussa 2019 listattu Suomalaisen työn liiton verkkosivuille 205. Käytännössä Yhteiskunnallinen yritys -merkin hyöty on toimia yrityksen markkinointisignaalinä. Se viestii sidosryhmille yhteiskunnallisen yrityksen yhteiskunnallisesta tarkoituksesta. (Russell, Pättiniemi, ja Koivuneva 2014).

Suomalaisen työn liitto. Yhteiskunnallinen yritys merkki.

Tunnuspiirteinä kaikille toisistaan eroaville käsitteenmäärittelyille on kuitenkin se, että yhteiskunnalliset yritykset pyrkivät poistamaan jonkin yhteiskunnallisen ongelman ja ne käyttävät saamansa voitot toimintansa kehittämiseen (Viljanen ym. 2018, 18). Yhteiskunnallisille yrityksille ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää ja toisaalta myös yrityksen

asettamille yhteiskunnallisille tavoitteille ei ole olemassa yhtä täsmällistä tai yleisesti hyväksyttyä listausta tai määritelmää. Lisäksi yhteiskunnalliset yritykset ovat joukko juridisesti ja omistuksellisesti monitahoisia organisaatioita (Kotiranta & Widgren 2015).

Käsitteiden monitahoisuudesta huolimatta ominainen ja keskeinen piirre yhteiskunnallisille yrityksille on niiden kaksinainen luonne ja kaksoistehtävä toiminnassaan. Ne ovat markkinoilla kannattavaa liiketoimintaa harjoittavia yrityksiä, joka mahdollistaa sen, että yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen on riittävästi taloudellisia edellytyksiä. Samalla yhteiskunnallisten yritysten on otettava huomioon, ettei liiketoiminnan kilpailuvaatimukset estä yhteisön yhtiöjärjestykseen tai sääntöihin kirjattujen yhteiskunnallisten päätavoitteiden saavuttamista. Yrityksen on siis huolehdittava yrityksen päätöksenteon avoimuudesta ja demokraattisuudesta sekä kannettava vastuu toiminnastaan osana yhteiskuntaa ja paikallisyhteisöjä. Yhteiskunnalliset yritykset toimivat siis lähtökohtaisesti eettisellä tavalla. (Viljanen ym. 2018, 18; Pirkkalainen 2017, 23-24.)

Yhteiskunnallisten yritysten kentällä sekaannusta määrittelyssä aiheuttaa yhteiskunnallisten yritysten ja sosiaalisten yritysten käsitteiden ymmärtäminen samaa tarkoittaviksi asioiksi. Sekaannusta aiheuttaa osaltaan 'social enterprise' suomennos, joka käännetään sanatarkasti sosiaalisesti yritykseksi. Sosiaalinen yritys poikkeaa kuitenkin yhteiskunnallisen yrityksen määritelmästä ja konseptista. Yhteiskunnallinen yritys voidaan nähdä kattokäsitteenä koko ilmiölle, joka sisältää monenlaisia yhteiskunnallisen yrityksen piiriin kuuluvia yrityksiä. Sosiaalinen yritys on yksi näistä. Kuitenkaan kaikki sosiaaliset yritykset eivät välttämättä ole yhteiskunnallisia yrityksiä. Sosiaalisten yritysten yhteiskunnallinen tavoite on työllistää vaikeasti työllistyviä, mutta laki ei rajoita sosiaalisten yritysten voitonjakoa. (Kostilainen, Houtbeckers & Pättiniemi 2016, 5-6; Kotiranta ym. 2015, 9.)

Sosiaalinen yritys on Suomessa selkeästi määritelty ja siitä on säädetty myös laissa:

Sosiaalisten yritysten rekisteriin rekisteröidään ... elinkeinotoimintaa harjoitettava yhteisö ja säätiö ... ; joka tuottaa liiketaloudellisin periaattein hyödykkeitä; jonka palveluksessa olevista työntekijöistä on vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia tai yhteensä vähintään 30 prosenttia vajaakuntoisia ja pitkäaikais-

työttömiä (työllistettyjen osuus); ja joka maksaa kaikille palveluksessaan oleville työntekijöille heidän tuottavuudestaan riippumatta kyseisellä työalalla noudatettavassa työehtosopimuksessa täysin työkykyiselle sovitun palkan, tai jollei tällaista työehtosopimusta ole, tavanomaisen ja kohtuullisen palkan kyseisestä työstä. (Laki sosiaalisista yrityksistä, L1351/2003/4§)

Yhteiskunnallisten yritystoimintojen erilaisten muotojen kokeileminen on Suomessa rahoituksen turvin keskittynyt pitkälti työhön integrointiin. Erilaisten kokeilujen kautta on kuitenkin huomattu, etteivät sosiaaliset yritykset ole löytäneet omaa paikkaansa elinkeino- ja työllisyyspolitiikassa. Sosiaalisten yritysten lukumäärä Suomessa onkin huippuvuoden 2009 (212 kpl) jälkeen ollut laskussa. Työ- ja elinkeinoministeriön ylläpitämän rekisterin mukaan syyskuussa 2015 Suomessa toimivia sosiaalisia yrityksiä oli enää 59. Grönberg ja Kostilainen tutkivat (2012) sosiaalisten yritysten syitä kannattamattomuuteen ja toteavat työvoimakustannusten nousun sekä toiminnan riskialttiuden syiksi sille, ettei sosiaalinen yrittäjyys Suomessa ole houkutteleva yritysmuoto. (Pättiniemi & Kostilainen 2015, 14.)

Vaikka Suomessa onkin laki sosiaalisista yrityksistä, meillä ei ole lainsäädäntöä yhteiskunnallisten yritysten osalta. Yhteiskunnalliset yritykset ymmärretään toisaalta herkästi voittoa tavoittelemattomaksi organisaatioksi. Suomessa on perinteisesti totuttu, että yhteiskunnallisiin epäkohtiin puuttuminen ja vahva yhteiskunnallinen missio on järjestökentän toimialuetta. Toisaalta perinteisen ajattelutavan mukaan hyvinvoinnin rakentaminen on julkisten toimijoiden vahvaa osaamisaluetta. Yhteiskunnalliset yritykset voidaan nähdä niin sanottuina hybrideinä, jotka toiminnassaan yhdistävät tehokkuuden ja yhteiskunnallisuuden. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan jatkossa käytä hybridikäsitettä, vaan keskityn tarkastelemaan ilmiötä yhteiskunnallisen yrittäjyyden käsitteen kautta. (Kotiranta ym. 2015, 5.)

2.2 Yhteiskunnalliset yritykset Suomessa

Yhteiskunnallisen yrityksen käsitteen määrittelyn epätarkkuus ja vähäinen tunnettavuus vaikuttaa siihen, että vain murto-osa yrityksistä, jotka voitaisiin laskea yhteiskunnallisen yrityksen piiriin, tunnistavat itsensä yhteiskunnallisiksi yrityksiksi. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etlä julkaisi syksyllä 2015 selvityksen, jonka arvion mukaan yhteiskunnallisiksi yrityksiksi luokiteltavia yrityksiä on Suomessa 19 000 Etlätieto Oy toteutti yrityskyselyn, jonka kohderyhmänä olivat erikokoiset yritykset ja yritysmuodot. Etlä etsi kyselyn kautta myös sellaisia yrityksiä, jotka eivät tunnistauneet virallisesti yhteiskunnallisiksi yrityksiksi. Vastaajajoukosta koottiin yhteen yhteiskunnallisia yrityksiä yhden kysymysmuotoilun kautta: ”Käyttääkö yrityksenne pääosan voitoistaan jonkin yhteiskunnallisen päämäärän edistämiseen?” Kyselyn 19 000 yhteiskunnalliseksi yritykseksi luokiteltavaa yritystä on huomattavasti enemmän kuin mitä aiemmin oli arvioitu. Aiemmat arviot yhteiskunnallisten yritysten olemassaolosta ovat vaihdelleet 2 500- 12 000 yrityksen välillä. Tällä arviolla tarkoitetaan kaikkia niitä yrityksiä, jotka osoittavat pääosan tuotostaan yhteiskunnalliseen hyvään, jota ei ole tarkemmin määritelty. Tunnistauneiksi yhteiskunnallisiksi yrityksiksi Suomessa itsensä mielsi vain 140 yritystä. Tunnistauneiksi yhteiskunnallisiksi yrityksiksi käsitetään Arvo-liiton jäsenet, Yhteiskunnallinen yritys -merkin haltijat sekä rekisteröidyt sosiaaliset yritykset. (Kotiranta ym. 2015.)

Suomessa yrityksiä on kaikkiaan yli 280 000, joten yhteiskunnallisten yritysten määrä kaikista yrittäjistä on suhteellisen pieni. Etlän teettämän kyselyn perusteella arvioitiin 19 000 yhteiskunnallisen yrityksen työllistävän yli 125 000 henkilöä. Selvityksen mukaan suomalaiset yhteiskunnalliset yritykset keskittyvät pääasiassa tuottamaan terveys- ja hyvinvointipalveluita. Hyvinvointipalveluissa yhteiskunnallisia yrityksiä toimii pääsääntöisesti vammaisten ja vanhusten palveluissa, mielenterveyspalveluissa sekä asumiseen liittyvissä palveluissa. Yhteiskunnallisella yrityksellä voi myös olla useita yhteiskunnallisia tavoitteita, kuten vaikeassa työmarkkina asemassa olevien ihmisten työllistäminen sekä ympäristöön ja mielenterveyteen liittyviä tavoitteita ja palveluita. (Kotiranta ym. 2015.)

Etlan teettämän selvityksen tulokset tuovat kiinnostavasti esiin sen, kuinka moni Suomessa toimiva yritys ei itse tunnistaudu yhteiskunnalliseksi yritykseksi, vaikka sillä olisi potentiaalia kuulua tähän joukkoon. On tosin hyvä huomioida, että kyselyssä yhteiskunnallinen yritys määriteltiin vain yhden ilmiöön viittaavan kysymyksen perusteella. Tunnistautumisongelman selittämiseen voidaan hakea viitteitä tutkija Eeva Houtbeckerin (2018) väitöstudiumuksesta (ks. myös luku 3.3), jossa hän haastatteli tunnistautuneita yhteiskunnallisia mikroyrittäjiä. Osa haastateltavista nimittäin koki, ettei toiminnan nimittäminen erityisesti yhteiskunnalliseksi yrittämiseksi ollut merkityksellistä käytännön yritystoiminnan kautta katsottuna. Puolestaan osalle haastateltavista yhteiskunnallinen yrittäjäyys oli tapa viestiä niin itselle kuin muille, miksi tekee työtä valitsemallaan tavalla. (Houtbeckers 2018, 50.)

Kostilainen ym. (2016, 6) esittävät, että yhteiskunnallisten yritysten määrän kasvamisen hidaus on johtunut maassa harjoitetusta hyvinvointipolitiikasta, jossa hallinnolla on keskeinen rooli hyvinvointipalvelujen tarjoamisesta. Laaja-alaiset palvelut tuotetaan julkisin varoin. On totuttu, että yritysten sijaan kunnat huolehtivat palvelujen järjestämisestä. Suomessa vallitsee vankka poliittinen tahtotila koulutuksen, terveydenhuollon ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien edistämiseen. Julkinen sektori on puolestaan painottunut yhteiskunnassa näiden palvelujen tarjoajana.

Kuluttajat puolestaan asettavat aiempaa suurempia odotuksia yritystoimintaa kohtaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi. Esimerkiksi konsulttiyritys Milton Insights teki laajan kuluttajaselvityksen (2017), jonka mukaan suomalaisista tutkimukseen vastanneista (N= n.1000) kuluttajista yli 75% oli sitä mieltä, että yritysten pitäisi osallistua yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen. Kuluttajat vaativat myös yrityksiltä osallistumista arvokeskusteluun, esimerkiksi yritysten toivotaan ottavan kantaa ilmastonmuutokseen, kiertotalouteen ja moniin yhteiskunnallisiin haasteisiin kuten ihmisoikeus- ja tasa-arvokysymyksiin. Suomalaisen Työn liitto tilasi myös tutkimuksen ”Suomalaiset ostopäätösten äärellä” (2018), jonka mukaan 1,2 miljoonaa yli 15-vuotiasta suomalaista sanoo suosivansa läpinäkyviä ja avoimia yrityksiä (N=2004). Nämä kuluttajatutkimukset voivat antaa viitteitä siitä, että tulevaisuudessa esimerkiksi yhteiskunnallisten yritysten määrä lisääntyy. Yritysten viestintä yhteiskunnallisiin asioihin liittyen tulee kasvamaan. Tämän lisäksi kuluttajien kulutustottumuksia ohjaa enenevässä määrin heidän arvovalintansa.

Yhteiskunnalliset yritykset eivät ole homogeeninen ryhmä yrityksiä. Yhteiskunnallisten yritysten laajaa joukkoa ovat luokitelleet Kostilainen ym. (2016), jossa tutkijat ovat jakaneet yhteiskunnalliset yritykset Suomessa institutionaaliseen ja ei-institutionaaliseen ryhmään. Institutionaaliseen ryhmään kuuluvat työllistävät sosiaaliset yritykset sekä organisaatiot, jotka ovat saaneet Suomalaisen yhteiskunnallisen yrityksen merkin. Ei-institutionaaliseen ryhmään tutkijat jaottelevat (uus)osuuskunnat, muuta työintegraatiota tarjoavat organisaatiot, yhdistysten ja järjestöjen omistamat sosiaali- ja hyvinvointipalveluja tarjoavat organisaatiot sekä smart-upsit.

Yritysten eroavaisuuksia ja käytännön haasteita on monenlaisia. Kun yritykset eivät markkinoi tai viesti omasta erityisyydestään, ei yleisö, viranomaiset tai rahoittajat pysty tunnistamaan näitä myöskään. Ulospäin yritykset näyttävät samalta kuin mikä tahansa liiketoimintaa harjoittava yritys ja tämä voi haitata niiden mahdollisuuksia saada rahoitusta. Yhteiskunnallisia yrityksiä ei aseteta erityisasemaan eikä niitä suosita muiden yritysten kustannuksella, koska tämän katsotaan vääristävän kilpailua. Yhteiskunnallisia yrityksiä saatetaan sivuuttaa kilpailutuksissa vetoamalla kilpailuneutraliteettiin eli yhteiskunnallista lisäarvonluontia ei haluta asettaa etusijalle taloudellisen tehokkuuden kilpailussa. (Koivuneva 2017, 28-29.)

Esimerkkejä käytännön yhteiskunnallisista yrityksistä

Seuraavana nostan esiin joitain yhteiskunnalliseksi yritykseksi tunnistautuneita yrityksiä, jotta näkyväksi tulee millaista työtä yhteiskunnalliset yritykset voivat käytännössä tehdä. Yritykset on poimittu Suomalaisen työn liiton verkkosivuilta (2019), jossa on esitelty yritykset, joille yhteiskunnallinen yritysmerkki on myönnetty.

Yrjö ja Hanna Kodit tarjoavat palveluasumista muun muassa ikäihmisille, vammaisille, mielenterveyskuntoutujille. Palvelutoiminnan tuotto palautuu yleishyödylliselle ja kotimaiselle Yrjö ja Hanna -säätiölle, jossa se käytetään erityisryhmille tarkoitettujen asuntojen rakentamiseen ja palveluiden kehittämiseen. <https://sinivalkoinenvalinta.suomalaintyo.fi/tuotteet/yrjo-hanna-oy/>

A-klinikka Oy on A-klinikkasäätiön omistama yritys, joka tarjoaa päihde- ja mielenterveyspalveluita. Toimintaa ohjaa A-klinikkasäätiön arvopohja. Toiminnan tuotot palautuvat yhteiseen hyvään, suomalaisen päihde- ja mielenterveystyön kehittämiseen. Yrityksen verot maksetaan Suomeen. <https://www.a-klinikka.fi/tietoa-meista/a-klinikka-oy>

Osuuskunta Uurto tuottaa yksityisiä sosiaalipalveluita ja on Kemijärven kaupungin rekisteröimä yritys palveluiden tuottajaksi. Palveluina yritys tarjoaa muun muassa ateria-,siivous-, ruokaostos-, kuljetus-, ulkoilutus ja kiinteistöhoitopalveluita henkilöille, joilla on erilaisista syistä (vammat, vanhuus, perhetilanne, sairaus, toipilasaika jne.) johtuen vaikeuksia pärjätä jokapäiväisten askareiden kanssa. <https://www.saurasaatio.fi/palvelut/osuuskunta.html>

Hämeenlinnan Seudun Työvalmennussäätiö Luotsin eri yksiköissä tehdään tilaus ja alihankintatöitä sekä ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästä kierrätyksestä. Säätiössä edistetään asiakkaiden osallisuutta, oppimista, työelämävalmiuksia ja työllistymistä valmennuksen ja ohjauksen keinoin.

Helsingin yliopisto HY+ on Helsingin yliopiston rahastojen omistama täydennyskoulutukseen, jatkuvaan oppimiseen ja erilaisiin kehittämispalveluihin erikoistunut yhtiö. <https://hyplus.helsinki.fi/meista/>

Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan yhteiskunnallisia yrityksiä hyvinvointipalveluiden näkökulmasta. On kuitenkin mainittava, että yhteiskunnallisia yrityksiä löytyy hyvin monenlaisilta muiltakin aloilta. Tässä joitain esimerkkejä tunnuksen saaneista yrityksistä: VillaNuttu Oy (lastensuojelu), Kierrätyskaupat ja -palvelut, Puuinfo Oy, Kymenlaakson Jäte Oy, Veikkaus Oy, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö, Nuoriso- ja luontomatkailukeskus Metsäkartano.

2.3 Yhteiskunnallisten yritysten tausta ja tutkimus

Yhteiskunnallinen yritys termi yleistyi Euroopassa 1990-luvun puolivälissä. Myös Yhdysvalloissa ovat yhteiskunnalliset yritykset tunnettuja, mutta toimintakulttuureissa on poikkeavuutta eurooppalaisiin yhteiskunnallisiin yrityksiin. Toisistaan poikkeavat suuntaukset mannerten välillä johtuu siitä, ettei 1990-luvun loppupuolella mannerten välillä ollut aiheen tiimoilta yhteistä keskustelua, joten ne suuntautuivat omille reiteilleen. Yhdysvalloissa yhteiskunnallisten yritysten laajennettavuus nähdään tärkeänä eli toiminnan tavoitteena on saada aikaa laaja-alaisia vaikutuksia ylhäältä alaspäin, toisin kuin Euroopassa. Eurooppalaisen näkemyksen mukaan yhteiskunnallisten yritysten toiminta nähdään laajemmin kolmannen sektorin, osuuskuntien, sosiaalisten yritysten ja yhteisötalouden piirissä olevien yritysten taloudellisena toimintana. (Karjalainen, Hyytiäinen & Kostilainen 2015, 66; Pöyhönen ym. 2010)

Yhteiskunnallisen yrityksen käsitteen juuret johtavat Italiaan, jossa se on hahmottunut 1990-luvulla. Yhteiskunnalliset yritykset syntyivät kolmannen sektorin ytimeen, jolla oli vahvat yhteydet osuustoimintaliikkeeseen. Yhteiskunnalliset yritykset (Social Enterprise) kasvoivat sosiaalisista tarpeista, joihin julkinen sektori kykeni vastaamaan vain puutteellisesti tai ei ollenkaan. Italian parlamentti säätöi lain sosiaalisista osuuskunnista vuonna 1991. (Defourny 2014, 17.) Kyseessä on siis melko tuore käsite historiallisessa perspektiivissä, mutta toimintatavaltaan ilmiö ei kuitenkaan ole täysin uusi (ks. Peltokoski & Moilanen 2015).

Yhteiskunnallinen yritys voi yhtiömuodoltaan olla mitä vain, esimerkiksi osakeyhtiö tai osuuskunta. Toiminta-ajatusta kuitenkin syvällisemmin tarkasteltuna nähdään yhteiskunnallisten yritysten yhteys osuuskunta-aatteeseen. Osakeyhtiöstä laki määrää: ”Yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin”. Osuuskuntalaki taas määrää: ”Osuuskunnan toiminnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita taikka palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla. Toiminnan tarkoituksesta voi säännöissä

määrätä toisin.” Toisin sanoen, osakeyhtiön perusideana on organisoida työ niin, että se saa kerättyä rahamääräisiä voittoja omistajilleen. Osuuskunnan ideana puolestaan ei ole tukea jäsenten taloudellista asemaa ulkopuolisille suunnatun toiminnan tuottamien voittojen kautta vaan organisoida sellaista työtä, jota sen jäsenet eli omistajat käyttävät itse hyödykseen. (Järvensivu 2016, 179-180.)

Iso-Britanniaa voidaan pitää yhteiskunnallisen yrittäjyyden edelläkävijämaana Euroopassa, josta suomalaisetkin ovat ottaneet ideoita ja vaikutteita käyttöönsä. Tony Blair teki hallituksen kanssa sopimuksen vuonna 1998, jonka tarkoituksena oli parantaa hallituksen ja kolmannen sektorin yhteistyötä. Vuonna 2010 aloitettiin myös Big Society -hanke, jossa yhteiskunnallisille yrityksille määriteltiin aikaisempaa suurempi yhteiskunnallinen rooli. Yhteiskunnallisten yritysten toiminnan kehittymistä on siis tukenut kansallinen visio ja strategia sekä näitä tukevat ohjelmat. Isoon-Britanniaan on kehitetty vaikuttavuussijoittaminen, jonka tarkoituksena on riippumattoman rahoituslaitoksen avulla edistää yhteiskunnallisia investointeja ja yksityishenkilöitä on rohkaistu verotuksella tukemaan yhteiskunnallisia yrityksiä. Yhteiskunnallisille yrityksille on lisäksi luotu erityinen oikeudellinen yritysmuoto sekä käytössä on myös yhteiskunnallisen yrityksen merkki. Suomi on paljon ottanutkin vaikutteita Iso-Britannian mallista yhteiskunnallisessa yrittäjyydessä. Yhteiskunnallisen yritystoiminnan kehittäminen on Isossa-Britanniassa liittynyt osaksi julkisen sektorin uudistamisprosessia, jossa julkinen sektori on vetäytynyt tuottamasta yhteiskunnallisia palveluita kuten joukkoliikennettä, sosiaalipalveluita, turvallisuutta, vankeinhoidon koulutusta ja kulttuuripalveluja. (Koivuneva 2017, 36-37; Pättiniemi ym 2015, 15.)

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden tutkimus on lisääntynyt rajusti viime vuosien aikana. Suomessa kuitenkin yhteiskunnallisen yritystoiminnan institutionaalisten rakenteiden hyödyntäminen on ollut vähäistä. Pättiniemi ym. (2015, 13) toteaa, että Suomesta puuttuu yhteiskunnallisen yritystoiminnan kansallinen strategia ja visio. Myös kehittämistoiminta aiheeseen liittyen nähdään lyhytjänteisenä ja pirstaloituneena sekä säätely-yhteiskunnan katsotaan olevan esteenä yhteiskunnallisen yritystoiminnan läpimurron esteenä, koska se ei ota riittävästi huomioon liiketoimintamallin erityispiirteitä. Yhteiskunnallisilla yrityksillä on myös yritykseen kasvuun liittyviä haasteita tai rajoitteita. Esimerkiksi pääoman ja riittävän vahvan kassavirran puute toiminnan alkuvaiheissa on yksi merkittävimmistä kasvun rajoitteista.

Kasvun tavoitteluun vaadittaisiin myös resurssien hankkimista ulkoisilta rahoittajilta, joka koetaan yrityksissä myös vaikeaksi. Syynä ulkopuolisen rahoittajan saamisen vaikeuteen liittyy yhteiskunnallisten yritysten sitoutuminen rajoitettuun voitonjakoon. Yrityksiin sijoitavalta taholta edellytetäänkin kärsivällisyyttä matalien tuotto-odotusten suhteen sekä rahoittajalla itsellään tulisi olla myös samankaltaiset yhteiskunnalliset tavoitteet itselläänkin. (Karjalainen ym. 2015, 76-78)

Kasvuhakuiset yritykset ja työllistävä yritystoiminta on tärkeää kansantalouden näkökulmasta. Yrittäjyyteen on kannustettu erilaisin toimenpitein ja se on ollut vahva poliittinen tahtotila. Yhteiskunnallisten yritysten asennetta kasvuun ovat tutkineet Karjalainen, Hyttiäinen ja Kostilainen (2015). He tutkivat suomalaisia yhteiskunnallisiksi yrityksiksi itsensä identifioineita yrityksiä ja pyrkivät selvittämään näiden kasvuhalukkuutta. Yhteiskunnalliset yritykset tavoittelivat liikevoittoa ja olivat pääosin halukkaita kasvamaan, mutta kasvutapaa kuvaa parhaiten maltillisuus. Yrityksen kasvun ajateltiin ennemmin olevan väline saavuttaa yhteiskunnalliset tavoitteet ja lisäävän ”sosiaalista hyvää” eikä toiminnan pääasiallisena tavoitteena. Kasvu näissä yrityksissä nähtiin hallittuna, varovaisena ja työntekijöiden hyvinvoinnin huomioivana. Useat yritykset halusivat myös päätösten perustuvan pitkäjänteisiin suunnitelmiin. Yhteiskunnalliset yritykset kuitenkin totesivat pitkäjänteisen suunnittelun esteenä olevan kilpailu- ja hankintalakisäädännön. Kasvustrategiana nähtiin rajoitettu kasvu, koska se koetaan kestäväksi. Tämä viittaa hyvin myös yhteiskunnallisten yritysten sitoutumiseen olemassaoloonsa, koska jotta yhteiskuntaa voitaisiin palvella pitkällä aikavälillä, tulee toiminnan olla elinvoimaista ja huomioida taloudelliset edellytykset. (Karjalainen ym. 2015, 66-76.)

Suomessa ei ole ollut poliittista tahtotilaa edistää yhteiskunnallisten yritysten toimintaa eikä yhteiskunnallista yritystoimintaa ole huomioitu hallitusohjelmissa. Tämä on Pättinien ym. (2015, 13-14) mielestä selkeä este sille, että yhteiskunnallinen yritystoiminta voisi tulevaisuudessa löytää paikkansa suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa. Pirkkalainenkin (2017, 76) toteaa, että EU:ssa on tehty paljon aloitteita yhteisötalouden toimijoiden edistämiseksi, johon yhteiskunnalliset yrityksetkin lasketaan (ks. luku 2.4). Suomessa ei olla kuitenkaan julkisessa poliittisessa keskustelussa pohdittu Euroopan komission ja parlamentin tekemiä ehdotuksia yhteisötalouden mahdollisuuksista työllisyyttä edistävän ja

kestävän talouden rakentamisessa. Suomessa yhteiskunnallista yrittäjyyttä pyrittiin edistämään laajemmin vuosina 2009-2011 työ- ja elinkeinoministeriön strategiahankkeessa, mutta hankkeen jatkoa eivät tukeneet tuolloin poliittiset tahot ja lisäksi eri organisaatiot vastustivat sitä.

Yhteiskunnallisten yritysten elinvoimaisuus perustuu kannattavaan liiketoimintaan niin kuin minkä tahansa muunkin yrityksen. Nykyään yhteiskunnalliset yritykset eivät ole enää riippuvaisia avustustyyppisistä rahoituksista. Yhteiskunnallisten yritysten toimintaa edistäisi kuitenkin julkisten hankintojen prosesseissa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden huomiointi. Tämä tarkoittaisi sitä, että hankintojen välilliset hyödyt huomioitaisiin paremmin. Esimerkiksi työllisyys-, ympäristö- ja hyvinvointivaikutukset saisivat isomman merkityksen kilpailutuksissa ja yhteiskunnallisia haasteita voitaisiin ratkaista innovaatioiden ja yksityisen rahoituksen avulla. Tutkijat toteavat, että yhteiskunnallisen yritystoiminnan liiketoimintamallin erityispiirteet kuten kilpailutekijät, kasvuun liittyvät haasteet ja mahdollisuudet olisi syytä tutkia tarkemmin. Yritysten aikaansaamiin vaikutuksiin ja niiden näkyväksi tekeminen on tärkeä tutkimusaihe ja tätä haastetta näkyväksi tuo Hyvän mitta -hanke, jossa mukana: Arvoliiitto, Me-säätiö, Stea, VNK, Sitra, OKM ja Kela (Hyvän mitta 2019). Hyvän mitta -hankkeen tavoitteena on tuoda ymmärrettävästi ja yhteismitallisesti näkyväksi yhteiskunnallisesti merkittävän työn vaikuttavuus ja tulokset. Myös yhteiskunnallisen yritystoiminnan käsitteeseen liittyvää analyysiä ja ilmiöön liittyviä poliittisideologioita diskursseja olisi syytä tehdä edelleen näkyväksi ja tarkastella kriittisestikin. Tämä gradutyö pyrkii osaltaan tuomaan esiin yhteiskunnallisiin yrityksiin liittyvää keskustelua ja tarkastelemalla niitä diskurssien kautta. (Pättiniemi ym. 2015, 15-16.)

Frank ja Shockley (2016) ovat tutkimuksessaan päätyneet siihen tulokseen, että yhteiskunnalliset yritykset soveltuvat hyvin ratkaisemaan erityisesti omasta yhteisöstä nousseita vaatimuksia ja haasteita. Yhteiskunnallisten yritysten vahvuutena nähtiin erityisesti niiden paikallisuuteen liittyvät voimavarat. Paikallistasolla toimivat yhteiskunnalliset yritykset ovat oman alueensa asiantuntijoita. Näin ollen ne kykenevät paikallistietämystä hyödyntäen luomaan innovatiivisia ratkaisuja. Tutkimus osoitti, että yhteiskunnallisten yritysten tehokkuus pohjautuu nimenomaan paikallistietämyksen hyödyntämiseen jo heti yritysideaa suunnitel-

taessa. Yhteiskunnallisten yritysten haasteet puolestaan liittyivät sidosryhmiin, kuten yhtiömuodon toimivuuteen tai lainsäädäntöön, joka ei tunnista yhteiskunnallisten yritysten erityispiirteitä yhdistäessään yhteiskunnallisen hyvän tuottamisen ja toimivan liiketoiminnan. (ks. myös Battilana & Lee, 2014.)

Kibler, Salmivaara, Stenholm & Tjersen tutkivat (2018) asiantuntijoiden (n=361) näkemyksiä yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä 11 kapitalistisessa valtiossa. Yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen suhtaudutaan eri tavoin eri valtioissa ja niiden lukumäärissä on isojakin eroja eri valtioissa. Tutkimus selittää miksi tietyn maan asiantuntijat kannattavat tai eivät kannata yhteiskunnallista yrittäjyyttä omassa maassaan. Tutkimuksen mukaan eniten kannatusta yhteiskunnalliset yritykset saavat asiantuntijoilta maissa, joissa valloillaan on liberaali markkinatalous ja niukasti julkisia sosiaali- ja terveystalouksia saatavilla. Tyypillinen esimerkki tällaisesta valtiosta on Yhdysvallat. Yhteiskunnallisia yrityksiä arvostetaan myös koordinoituissa talousjärjestelmissä, joissa kansalaisten laajat sosiaali- ja terveystaloukset ovat kattavia, kuten Suomessa. Vähiten yhteiskunnallisia yrityksiä arvostetaan esimerkiksi Norjan ja Etelä-Korean kaltaisissa maissa, joissa valtio käyttää markkinoiden koordinoimista erilaista lähestymistapaa kuin sosiaali- ja terveystalouksien tarjoamisessa. Valtio voi esimerkiksi suhtautua liberaalisti johonkin tiettyyn asiaan mutta toimii aktiivisessa roolissa jossain toisessa, kuten koordinoi markkinoita muttei juurikaan tarjoa sosiaali- ja terveystalouksia.

Yhteiskunnallisia yrityksiä on tutkittu yliopistoissa ja ammattikorkeassa monialaisesti eri oppiaineissa muun muassa johtamisen, viestinnän sekä valtio-opin näkökulmasta. Yhteiskunnallisten yritysten tutkimuskenttä onkin laajentunut nopeasti ja ilmiötä tutkitaan niin yhteiskuntatieteissä kuin enenevässä määrin kauppatieteiden puolella (Pättiniemi ym. 2015). Seuraavana esittelen lyhyesti muutamia Pro Gradu yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä mutta mainittakoon, että nämä ovat vain muutamia otantoja koko laajalta skaalalta opinnäytetöitä aiheeseen liittyen. Yhteiskunnallisia yrityksiä on lähinnä tutkittu laadullisilla menetelmillä. Outi Lehtonen (2017) Tampereen johtamiskorkeakoulusta tutki vastuullisen liiketoiminnan oppiaineen Pro Gradussa, kuinka yhteiskunnallisten yritysten johdossa puhutaan innovaatioista ja millaisia merkityksiä innovaatiotoiminnalle annetaan yrityksen toiminnan toteuttamisessa. ”Merkityksellinen innovaatiotoiminta - Yhteiskunnallisten yri-

tysten johtajien jäsenyyksiä innovaatio toiminnan merkityksestä” gradun yhtenä johtopäätöksenä on: ”Jotta yhteiskunnallinen yritys pystyy innovoimaan sekä kehittämään oman toimintansa lisäksi ympäröivää yhteiskuntaa, vuorovaikutus ja yhteistyö ovat välttämättömiä”. Ella Saranpää (2017) Helsingin yliopiston viestinnän oppiaineen Pro Gradussa tutki yhteiskunnallisia yrityksiä hybridi-identiteetin näkökulmasta. Tutkimuksessa ”KAKSI TA-VOITETTA, HYBRIDI-IDENTITEETTI? Tulkintoja hybridimallisen yhteiskunnallisen yrityksen organisaatioidentiteetistä” Saranpää selvitti hybridimallisen yhteiskunnallisen yrityksen organisaatioidentiteettiä ja tuloksissa muun muassa toteaa, että yhteistyön ja verkostojen toivottiin kasvavan, jotta hybridi identiteetti voisi kehittyä yhtenäisemmäksi. Iina Vilpponen (2016) Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin, hallinnon ja organisaation tutkimuksesta tutki yhteiskunnallisia yrityksiä sidosryhmäteorian näkökulmasta ”Arvokasta liiketoimintaa. Yhteiskunnallinen yrittäjyys ja sidosryhmien merkitys terveystalouden tuottamisessa”. Ilona Koto (2010) on Helsingin yliopiston Valtio-opin Pro Gradussaan tarkastellut yhteiskunnallista yrittäjyyttä institutionalisaationa ” Yhteiskunnallisen yrittäjyyden institutionalisaatio Suomessa”.

2.4 Yhteiskunnalliset yritykset yhteisötalouden toimijana

Yhteiskunnalliset yritykset luetaan osaksi yhteisötalouden kenttää erotuksena puhtaasti liiketaloudellisiin perusteisiin toimivista yrityksistä. Yhtä lailla kuin yhteiskunnallisen yrityksen käsite, myös yhteisötalouden käsite ei ole tarkkarajainen. Käsite ja toiminnan sisältö voidaan nähdä historiallisesti kehittyvänä ja paikallisiin taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin perustuvaksi. Yhtä selkeää olemassa olevaa käsitystä yhteisötaloudesta ei ole, eivätkä sen toteuttajat muodosta yhtenäistä joukkoa toimijoita. Yhteisötalouden toimijoihin luetaan myös osuuskunnat, järjestöt sekä pienet paikalliset yritykset. (Laurinkari 2017, 36; Pirkkalainen 2017.)

Niina Immonen (2006) on väitöskirjassaan määritellyt yhteisötalouden suomalaisessa kontekstissa seuraavasti: ”Yhteisötalous on osuuskuntien, keskinäisten yhtiöiden, yhdistysten ja

säätiöiden harjoittamaa taloudellista toimintaa, jonka tavoitteena on demokraattisen yhteistyön avulla edistää jäsenten ja ympäröivän yhteisön sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää hyvinvointia.” Yhteisötalous voidaan nähdä ajattelutapana, jossa toiminnan ”tavoitteena on demokraattisen yhteistyön avulla edistää jäsenen ja ympäröivän yhteisön sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää hyvinvointia” (emt 2006, 12). Immonen oli ensimmäinen, joka pyrki väitöskirjassaan selkeyttämään yhteisötalouden määritelmää sekä selventää millaisena yhteisötalous Suomessa käsitetään.

Neljä keskeistä piirrettä on tunnistettavissa yhteisötalouden käsitteestä eurooppalaisessa keskustelussa (Immonen 2006, 85):

1. Yhteisötalous on toimintaa, jossa yhdistetään taloudellinen aktiviteetti ja sosiaalinen hyödyllisyys, ja jossa ei pyritä ensisijaisesti pääoman parhaaseen mahdolliseen tuottoon, vaan sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen.
2. Kohderyhmänä ovat henkilöt, joiden tavoitteena on luoda keinoja työelämässä pärjäämiseen ja muiden perustarpeiden täyttämiseen elämässään.
3. Yhteisötaloudessa toimintaa ohjaavien rakenteiden ja sääntöjen tarkoituksena on edistää toimijoiden osallisuutta ja demokraattisuutta siten, ettei toimijan sana- ja päättävävaltaa johdeta heidän toimintaansa sijoittamastaan pääomasta.
4. Yhteisötaloudessa harjoitetaan taloudellista toimintaa, jonka avulla taataan tietty itsenäisyyden aste ja pyritään täyttämään toiminnalle asetettuja tavoitteita.

Immonen on pohtinut sosiaalisten yritysten (huom. eri kuin yhteiskunnallinen yritys) sijoittamista yhteisötalouden piiriin, mutta lainsäädännön ollessa tuona aikana (väitöskirja valmistui vuonna 2006) vielä auki sosiaalisten yritysten kohdalla, jää hän odottamaan lisätietoa muutokseen liittyen. Ruotsalaistutkijoista toisaalta vain osa lukee sosiaaliset yritykset yhteisötalouteen. Sosiaalisten yritysten jättäminen yhteisötalouden ulkopuolelle perustuu siihen, ettei yritystoiminnan sosiaalinen tavoite, tässä vajaakuntoisten työllistäminen, riitä yhteisötalouden määrittelyksi.

Immonen on määritelmässä jättänyt yhteiskunnalliset yritykset yhteisötalouden ulkopuolelle. Tämä selittyy sillä, että väitöskirjan valmistumisvuonna 2006, ei yhteiskunnalliset yritykset olleet tehneet vielä suomalaisen yhteiskuntaan tuloaan. Kuten edellä on mainittu,

tuona ajanjaksona sosiaalisten yritysten kenttä oli myös vasta muotoutumassa. Suomalaisessa kontekstissa yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä puhutaan kuitenkin osana yhteisötaloutta. (ks. esim. Immonen 2006, 74, 212; Poutanen 2007.)

Suomeen yhteisötaloustermi on rantautunut EU:n myötä ja *social economy* käsitteen suomentaminen ei ole ollut yksiselitteistä. Yhteisötaloudesta puhutaan yhteiskunnallisessa keskustelussa yhtenä mahdollisena yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuna, joten ilmiöön, jota käsite pyrkii kuvaamaan, kohdistuu myös suuria odotuksia. Yhteisötalous nähdään rinnakkaisena valtavirran taloudelle ja sen odotetaan edistävän paikallisten resurssien käyttöönottoa, purkavan markkinoiden jäykkyyttä, lisäävän yrittelijäisyttä ja hajautettua tuotantoa. Kuten yhteiskunnallisen yrityksen määrittelyn tärkeys, myös yhteisötalouden käsitteen määrittelyn tärkeys on merkittävää siksi, että rahoittajat ja muut sidosryhmät ymmärtävät mistä toiminnassa on kyse. (Immonen 2006, 25; Pirkkalainen 2017, 15.)

Yhteisötalous tarkoittaa jossain yhteisöllisessä muodossa harjoitettua taloudellista toimintaa, joka asettaa talouden välineeksi jonkin suuremman päämäärän tavoittelussa. Tämän vuoksi käsite voidaan katsoa olevan sukua yhteiskunnallisille yrityksille. Yhteisötalouden toiminnan tarkoitus on yhteisöllisen päämäärän edistäminen. Tyypillistä yhteisötalouden toimijalle on autonomisuus, itsenäinen hallinto ja demokraattinen päätöksentekojärjestelmä. Historiaa tarkastelemalla voidaan todeta yhteisötalouden kiteytyvän kysymyksiin vaurauden jaosta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Esimerkiksi 1880-luvulla teollisen kapitalismin nousu aiheutti työväestön ja maanviljelijöiden yhteenliittymien (mm. osuuskuntien) lisääntymisen. Yhteiskunnan muuttuessa, myös keskinäisen avun organisointi muutti muotoaan. (Moilanen ym. 2014, 164-; Pirkkalainen 2017, 10.)

Kysymys sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja keskinäisestä solidaarisuudesta nousee taas vahvemmin esille hyvinvointivaltion kriisiytymisen myötä. EU haluaa edistää yhteisötaloutta ja pitkittyneet talouskriisit vain lisäävät poliittista kiinnostusta yhteisötaloutta kohtaan. EU:ssa huomio kiinnittyy kohti erilaisia yhteisöjä, joissa nähdään mahdollisuuksia niin osallisuuden kokemuksiin kuin hyvinvoinnin vahvistamiseen yhteisöllisen toiminnan kautta. Yhteisötalouden odotetaan saavan liikkeelle paikallisia ja piileviä resursseja, purkavan

markkinajäykkyyksiä sekä luovan yrittäjähengen ja monipaikallisia tuotantotapoja. Yhteisötalous nähdään vakaan ja kestäväen talouskasvun edistäjänä, tulojen ja vaurauden oikeudenmukaisena jakajana sekä taloudellisen demokratian toteuttajana. Yhteisötalouden voidaan nähdä edustavan uusliberalismille vastakkaista ajattelutapaa näyttäytyen taloudellisen toiminnan erityisenä muotona (Mattila 2012, 8). Toisaalta EU:n kuvailema yhteisötalous voidaan kriittisesti ymmärtää osaksi neoliberalia politiikkaa. Tällä tarkoitetaan vastuun siirtämistä hyvinvoinnin tuottamisesta pääomalta työvoimalle. Yhteiskunnallisiksi yrityksiksi, kansalaisjärjestöiksi, solidaarisuusverkostoiksi naamioituneina tätä siirtymää voidaan kuvata institutionaalisesti hyväksytyksi toimintatavaksi hyperneoliberalissa Euroopassa. Nämä toimintatavat voidaan nähdä kivuttomina ratkaisuinä työvoimatuotannon ja yhteiskuntarauhan ylläpitämiseksi, jolla on tarkoitus korvata yksityistetty hyvinvointijärjestelmä. (Moilanen ym. 2014, 164-; Pirkkalainen 2017, 15-19; Mattila 2012, 7.)

Yhteisötaloudella on merkittävä asema työllistäjänä ja hyvinvoinnin edistäjänä. Yhteisötalouden piirissä on noin kuusi prosenttia EU-maiden työllisistä ja saman verran yhteisötalouden toimijat tuottavat EU:n bruttokansantuotteesta. Yhteisötalouden keskeisiä ilmenemismuotoja ovat osuuskunnat ja keskinäiset vakuutusyhtiöt. Yhteisötalous tarkoittaa kollektiivisen vastuun kantamista ja halua tehdä se kulttuurisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla. Yhteisötaloudenkin määrittelystä käydään edelleen keskustelua, esimerkiksi siitä mikä on sille ominaista; palvelujen tuottaminen itsessään, yhteiskunnan ja jäsenten palveleminen vai demokratian tuominen palveluyrittämiseen. (Euroopan komissio 2019; Laurinkari 2017, 18.)

Laurinkari (2017) tuo esiin, että yhteisötaloudesta esitetään erilaisia näkemyksiä. Esimerkiksi tulkitaanko osuustoiminta yhteisötalouden osana hyvinvointivaltiollisen sosiaalipolitiikan täydentäjäksi, vaihtoehdoksi, rinnakkaisilmiöksi vai sen suoranaiseksi vastakohtaksi. Yhteisötalouden puolesta argumentointi yhdistyy usein hyvinvointivaltiokritiikkiin. Sen mukaan yhteisötalous on ennen muuta taloudellisesti erityisen tehokasta tuotantopanosten ja tuotosten allokointia. Yhteisötalouden kannattajat kokevat yhteisötalouden olevan kansalislähtöinen keino hoitaa yhteiskunnan velvoitteita, ehkäistä sosiaalisia ongelmia, joita markkinakapitalismi aiheuttaa mutta joita ei voi markkinalähtöisesti ratkaista ja hoitaa. Yhteisötalouden voidaan katsoa siis hoitavan markkinahäiriöitä. Tästä näkökulmasta katsottuna yhteisötalous voi tarjota välineitä sosiaalisten ongelmien varalle, jota myös kollektiivinen, hyvinvointivaltiollinen sosiaalipolitiikka on Suomessakin suuntautunut. (emt 2017, 18.)

Yhteisötalous tarkoittaa vastapainoa uusliberalismille, joka perustuu voiton maksimointiin. Tavoitteena on edistää jäsenten ja ympäröivän yhteisön kestäväää hyvinvointia niin sosiaalisesti kuin taloudellisestikin. (Laurinkari 2007, 11; Laurinkari 2017, 20; Immonen 2006, 12.) Yhteisötalouden teoreetikon Jean Gautierin (2009, 35) mukaan *social economy* termissä *social* ei viittaa siihen, että yhteisötalouden toimijat itsessään vastaisivat sosiaalisten ongelmien ratkaisusta vaan siihen, että organisaation toiminta on organisoitu yhteisöllisesti. Nykyajan haasteena voidaankin nähdä se, missä määrin yhteisötalouden edustajien on mahdollista hoitaa sosiaalipoliittisia tehtäviä yksin tai julkisen sektorin, valtion ja kuntien kanssa yhdessä sekä toimia yhtäaikaaisesti niin sosiaalisesti kuin markkinalähtöisestikin. (Laurinkari 2017, 20-21.)

Suomessakin on uusliberaalisten julkishallintomallien omaksumisen myötä muutettu sosiaali- ja terveyspalveluita markkinalähtöisemmiksi. Tehostamisvaateiden mukaisesti hyvinvointivaltio ei tuota palveluita itse, mitä sen tehtäviin on perimmäisesti kuulunut. Yksityisten palveluntuottajien ensisijainen motiivi palveluiden tuottamiseen on kuitenkin omistajien voittojen kasvattaminen, ei sosiaalinen turvallisuus. Yhteisötalouden toimijat näkevät oman roolinsa laajasti julkisen sektorin rationalisoinnin jättämän poliittis-kulttuurisen aukon paikkaajana ja tarjoavat vaihtoehdon laajalle julkiselle sektorille. Tämä liittyy myös keskusteluun EU:n demokratiavajeesta, eli siitä ettei kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia ja osallisuutta kyetä edistämään nykyisillä politiikkainstrumenteilla. Demokratiavajetta synnyttää se, että vaihtoehdot ovat polarisoituneet; julkishallintovetoisuuteen ja pääomaehtoiseen markkinakilpailuun. Jotta yhteisötalous pystyisi tähän vastaamaan, tarvittaisiin uutta voimaannuttamispoliittikkaa ja tehokkaampaa organisoitumista markkinatalouden keinoin mutta ihmisslähtöisin tavoittein. Hyvinvointipalveluiden tuottajana yhteisötalouden yritykset kilpailevat markkinoilla muiden palveluntarjoajien kanssa tuotannon tekijöistä ja asiakkaista. Asiakkaiden yhdenvertainen palvelu ei välttämättä toteudu demokraattisesta hallinnosta huolimatta, ja ne voivat päätyä suosimaan tiettyjä käyttäjäryhmiä. Keskeistä on säilyttää kansalaisten vaikutusmahdollisuus palveluihinsa ja niiden toteuttamiseen. (Laurinkari 2017, 21-23; ks Köppä 2014.)

3 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN MUUTOS – MARKKINOISTUMISEN TIELTÄ SUUNTA KOHTI KESTÄVYYTTÄ?

3.1 Hyvinvointiyhteiskunnan markkinoistuminen

Hyvinvointiyhteiskunta on perustunut teollisen tuotannon mahdollistamalle talouskasvulle. Näin ollen kotitalouksien ja valtion vaurastuminen on luonut hyvinvointia koko yhteiskunnalle. Pohjoismaissa hyvinvointivaltion erityisyytenä on poikkeuksellisen vahva julkisen vallan rooli palvelujen tuottajana. Tämän pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan mallin, eli regiimin, Suomi saavutti vasta 1970-1980-luvuilla (Aaltio 2013, 28). Suomalainen hyvinvointivaltiomalli on varsin menestyksekkäästi kyennyt lisäämään ihmisten hyvinvointia. Suomessa julkisen vallan hyvinvointipalvelut ovat usein paikallishallinnon järjestämiä niin, että valtio niitä säätelee ja rahoittaa. Julkisen vallan rooli onkin erityisen vahva hyvinvointipolitiikan muotoilemisessa. Suomalainen hyvinvointivaltiomalli saa osakseen kritiikkiä siitä, että julkisten organisaatioiden byrokraattisuus ja tehottomuus aiheuttaa julkisen puolen kyvyttömyyttä tuottaa tarpeenmukaisia palveluja. Suomalaisen hyvinvointivaltion yhtenä ongelmana voidaan pitää kilpailun puutetta, jonka vuoksi palveluorganisaatiolla on vain vähän motivaatiota parantaa palvelujen laatua. Julkista sektoria ei kuitenkaan sinällään tule nähdä esteenä laadukkaalle työlle ja asianmukaiselle palkitsemiselle. Palveluiden innovaatioiden ja pluralisoinnin esteenä voidaan nähdä myös ammatillinen edunvalvonta ja huolenpito järjestäytyneiden työntekijöiden hyvinvoinnista. (Hjerppe 1992, 69; Anttonen & Sipilä 1992, 442-444.)

Juho Saari (2017) kirjoittaa, että nyt 2010-luvun loppupuolella voidaan todeta, että suomalainen yhteiskunta on laadullisen muutoksen kynnyksellä, kun hyvinvointivaltio ja markkinayhteiskunta hakevat uutta valtatasapainoa. Teknologinen kehitys, institutionaalisten pelisääntöjen muuttuminen markkinamyönteisimmiksi ja kotitalouksien vaurastuminen ovat osaltaan vaikuttaneet ”markkinayhteiskunnallistumiseen”. Hyvinvointivaltion institutionaalisten rakenteiden toimintaympäristö on vähitellen muuttumassa enemmän markkinamekanismiin perustuvaksi. Kansalainen on muuttumassa markkinoilla valintoja tekeväksi kuluttajaksi myös sosiaali- ja terveystaloudessa. (emt. 2017, 479-480.)

Suomessa sosiaalisia riskejä ja yleistä turvallisuutta säädellään ja hallinnoidaan poliittisesti valtion ja kuntien tahoilta. Tämä käytäntö on perusteltu sillä, että se takaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisen kohtelun toteutumisen. Valtion rooli on nähty ensisijaisena tuen tuottamisessa, toimintamahdollisuuksien ja kompensaation antamisessa esimerkiksi henkilöille, jotka eivät vajaakuntoisuutensa takia kykene hankkimaan sitä itse, tukipiirin avulla hyvän-
tekeväisyydestä tai ostamaan markkinoiden kautta. (Laurinkari 2017, 42.) Hyvinvointivaltio on käytännöllinen tapa vastata ihmisten kohtaamiin sosiaalisiin riskeihin. Sosiaali- ja terveyspolitiikka on perusluonteeltaan sosiaalisiin riskeihin ennakolta tai korjaavasti kohdentuvaa keskitettyä sääntelyä ja uudelleenjakoa. Sosiaali- ja terveyspolitiikkaa voidaankin pitää toimivana ratkaisuna riskien haittojen vähentämiseen ja ennaltaehkäisyyn niin kauan, kun näitä sosiaalisia riskejä on olemassa. Sosiaali- ja terveyspolitiikan on kyettävä kuitenkin myös sopeutumaan toimintaympäristön muutokseen, kuten markkinayhteiskunnallistumiseen. (Saari 2017; 479, 484.)

Läntisen Euroopan maat ovat siirtymässä hyvinvointivaltiosta (welfare state) toisenlaiseen ”welfare mixiin”, jossa hyvinvoinnin järjestämisvastuu on jaettu julkisen sektorin, yksityisen sektorin ja kolmannen sektorin kesken (Defourny 2014, 20). Myös taloustieteistä peräisin olevat opit ja ideologiat ovat ohjanneet hyvinvointipolitiikassa palveluiden järjestämistä ja tuottamista. Yksi mainitsemisen arvoinen yritysmaailmasta omaksuttu uusliberalistinen oppi on New Public Management (NPM) ideologia, jossa julkisen sektorin toimintaa muutetaan lähemmäs markkinoiden kaltaista toimintaa. Tämän opin mukaan markkinat järjestelmänä toimivat tehokkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin. Tällaisen markkinaistamisorientaation myötä julkisten palveluiden tuotanto on tehostunut mutta toisaalta markkinahäiriöt ovat lisääntyneet. Tämä aiheuttaa ongelmia palveluiden saatavuuteen ja järjestämiseen. Markkinaehtoinen palvelutuotanto lisää eriarvoisuutta eikä tyydytä riittävästi hyvinvoinnin kannalta tärkeitä ja keskeisiä tarpeita. (Laurinkari 2017, 38-39; Poutanen 2007.)

Markkinasektorin vahvistaminen on julkisen hallinnon näkökulmasta varsin houkutteleva mahdollisuus karsia ylikuormittuneisuutta ja julkisen vallan menoja. Nähdäänhän markkinamekanismin automaattisesti karsivan ylimääräisiä kustannuksia tuottajilta ja tarjoavan

kansalaisille autonomiaa, yksilöllisyyttä ja valintoja. On myös väitetty, että pluralistinen sosiaalipolitiikka toimii hyvin, jos tuottajien välillä on kilpailua ja jos kuluttajat kykenevät tekemään perusteltuja valintoja tarjottujen vaihtoehtojen kesken. Tämä edellyttää, että palvelua tuottavat yritykset ovat pieniä. Kuitenkin Yhdysvaltoja esimerkkinä markkinamaisesta tavasta järjestää sosiaalipalveluita, voidaan huomata, että hyvinvointipalvelut ovat kaupallistuneet sekä ketjuuntuneet harvalle joukolle isoja yrityksiä. Voidaanko tällöin edes puhua kilpailun toteutumisesta enää? Selvää on, että valinnanvapaus oikeastaan kapenee. Lisäksi sosiaalipalveluissa markkinoille tyypillinen ”kuluttaja” on ongelmallinen käsite ja pikeminkin olisi syytä puhua palveluiden ”käyttäjistä”. Markkinat palvelevat hyvin kuluttajia mutta sosiaalipalveluissa asiakkaat olisi enemmän nähtävä käyttäjinä, koska monet palvelut eivät toimi, jos asiakkaat eivät itse suuressa määrässä osallistu palvelujen tuotantoon. Kuluttajuuden idea myös toteutuu sosiaalimarkkinoilla huonosti, esimerkiksi kuluttajan asema on riskialtis, kun hän ei itse maksa vastaanottamaansa palvelua, hänen on vaikea vertailla ja arvioida palvelun laatua, hän joutuu pakkotoimien kohteeksi tai hänelle ei käytännössä ole tarjolla kuin yksi vaihtoehto. Kaupallinen palveluntuottaja pyrkii myös muotoilemaan palveluntuotantoaan niin, että se kykenee vaikuttamaan asiakkaiden valintaan ja näin ollen suosii ja kohdentaa palveluita toiminnalleen edullisimmalla tavalla. (Anttonen & Sipilä 1992, 444-447.)

Hyvinvointivaltion kriisistä alettiin puhua 1990-luvun laman yhteydessä, jolloin talouskasvu hidastui ja hyvinvointivaltion rahoituspohja asetettiin kyseenalaiseksi (Aaltio 2013, 28). Nykyaikaa voidaan kuvailla niin, että parhaillaan eletään yleistä yhteisöllisyyden ja sosiaalipolitiikan murrosta. Hyvinvoinnin merkitys on määriteltävä uudelleen sekä sen poliittinen järjestämis- ja tuottamisvastuu. Samoin tulonsiirrot ja etuudet on asetettu mietinnän alle. Hyvinvointipalveluiden järjestämisvastuuseen liittyviin pohdintoihin liittyy se, että universaaleissa hyvinvointipalveluissa halutaan korostaa yksilöiden ja heidän verkostojen aktiivisuutta. Hyvinvointiyhteiskunnan muutosta on kuvattu muun muassa siirtymänä keynesiläisestä hyvinvointivaltiosta kohti kilpailuyhteiskuntaa (mm. brittisosioologi Bob Jessop, Anthony Giddens, Gösta-Esping Andersen ja Raija Julkunen eri näkökulmista ja erilaisin termein). (Laurinkari 2017, 25-29, 42; Jessop 2002, 96.) Tämä tarkoittaa sitä, että muutos nähdään kytkeytyvän markkinoihin kilpailukäsitteen kautta. Siirtymä konkretisoituu siinä, kun uusia johtamismalleja tuodaan yritysmaailmasta yhä laajemmin julkisten organisaatioiden hallintoon. Hyvinvointiyhteiskunnan muutokseen liittyen hyvinvointimalleista tunnettu

Gösta Esping-Andersen (2002) pohti valtion rooleja eurooppalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Hänen päätelmänsä oli, että hyvinvointivaltiota edelleen tarvitaan kansalaisten perusturvasta huolehtimisessa mutta sen rooli olisi määriteltävä uudella tavoin. Esping-Andersen tuo uutena painotuksena esiin sen, että sosiaalisia riskejä olisi syytä tarkastella enemmän pitkittäissuunnassa ja näin ollen kiinnittää enemmän huomiota ongelmien ennaltaehkäisyyn korjaavan toiminnan sijaan. (Laurinkari 2017, 25-29, 42; Jessop 2002, 96.)

Suomessa ruohonjuuritasolla toimivat kolmannen sektorin toimijat saavat vain niukasti julkisia avustuksia toiminnalleen. Yleisesti ottaen julkispainotteinen sosiaalipalvelumalli ei ole reagoinut kovinkaan herkästi uudenlaisten toimijoiden olemassaoloon. Kuitenkin voimakkaasti taloudellisesti tuettuja julkisia palveluja tulee olemaan tarjolla entistä vähemmän ja tämä avaa enenevissä määrin tilaa yritysten ja järjestöjen palveluille. Suomessa vallinneen julkispalvelumallin voi syrjäyttää welfare mix, mikä tarkoittaa, että uudentyyppisiä ratkaisuja voi syntyä. Oletettavaa on, että toimijat, jotka kehittävät yhteistyömalleja vapaaehtoisten ja informaalisten verkostojen kanssa ja pystyvät maksimoimaan käyttäjien osallistumisen, osoittautuvat kaikkein elinvoimaisimmiksi. Informaaliset verkostot voivat toimia perustana uudenlaisille yrityksille ja järjestöille, esimerkiksi hoito-osuuskunnille. (Anttonen & Sipilä 1992, 449, 455.)

3.2 Hyvinvoinnin yhteys pysyviin tarpeisiin

Ruuska ja Heikkurinen (2016) kuvaavat suomalaista yhteiskunta- ja talousjärjestelmää sekä poliittista ilmapiiriä kapitalistiseksi markkinataloudeksi. Järjestelmässä tavoitellaan kasvua, jossa kiristynyt kilpailu ja pääoman tuottovaatimukset aiheuttavat jatkuvaa tehostamisen ja laajentamisen painetta toimijoille. Kapitalistisessa markkinataloudessa yhteiskunnallisia toimintoja kontrolloi enenevissä määrin voittoa tavoittelevat suuret ja vaikutusvaltaiset toimijat, erityisesti osakeyhtiöt. Näille yksityisille toimijoille siirretään tuotantovälineiden omistusta niin valtion välityksellä kuin markkinoiden toiminnan tuloksena. Kapitalistisessa markkinataloudessa ajatellaan, että toimijoiden kilpaillessa vapaasti ja maksimoidessaan omaa etuaan koko yhteiskunta hyötyy. On kuitenkin nähty, että vaikka Suomen bruttokansantuotetta tarkastellessa maa on maailma rikkaimpia, ei sosiaalisen eriarvoisuuden ja ylikulutuk-

sen aiheuttamia ongelmia kapitalistinen markkinatalous ole kyennyt ratkaisemaan. Päinvastoin, näiden ongelmien juuret voidaan nimenomaa paikantaa kapitalistiseen markkinatalouteen. Markkinamekanismi perustuu siihen, että se jaottelee ihmiset omistajien ja työläisten luokkaan. Köyhyys ja matalapalkkainen työ ovat edellytyksiä voittojen kerryttämiselle ja talouskasvulle. Pääoman kasvattamispyrkimys on ristiriidassa ekologisen kestävyuden kanssa ja rahapääoman kasautuminen tuottaa eriarvoisuutta kaventaen osalla ihmisistä vaikutusmahdollisuuksia tuoden samanaikaisesti osalle ihmisistä etuoikeutetun yhteiskunnallisen aseman. Kestävän hyvinvoinnin kannalta ongelmallista ei ole yksityisomistuksen lisääminen vaan pääoman kasautuminen ja talouden kasvupakko.

Joutsenvirta, Hirvilammi, Ulvila ja Wilen (2016, 212) esittävät, että vahvaan talouskasvuun perustuva aikakausi on väistämättä päättymässä. Tätä ei pidä ymmärtää kuitenkaan talouden hiipumisena, vaan talouden kasvupakosta irti päästäminen on kannattavaa koska se luo tilaa ja kysyntää uusille tavoille organisoida tuotantoa ja vaihdantaa. Tämä tarkoittaisi, että ekologisesti ja sosiaalisesti kestäville innovaatioille ja toimintamalleille on tilaa kasvaa ja levitä. Talouskasvun irti kytkeminen hyvinvoinnista tarkoittaa sitä, että tavoitteena ei ole enää rahallisen tuoton ja kasvun itsearvoinen tavoittelu. Tämän vuoksi muut arvot ja toimintatavat pääsevät luomaan hyvinvointia. Tämä suuntaus ennustaisi myös sitä, että markkinoilla alkavat menestyä ekologisesti ja sosiaalisesti kestävät yritykset, tuotteet ja tuotannonalat ja hyvinvointipalveluita voidaan uudistaa järkevämmiin. Kestävää hyvinvointia olisi mahdollista rakentaa tällöin paitsioon joutuneiden toimintatapojen avulla. Voitontavoittelu voidaan nähdä edelleen hyödyllisenä välineenä, mutta sen keskiöön nostaminen talouden instituutioiden tavoitteeksi ei enää toimi. (emt 2016, 213)

Kestävän kehityksen teema on vahvasti läsnä puhuttaessa arvopohjaisista yhteiskunnallisista yrityksistä, joiden missiona on vastata yhteiskunnan sosiaalisiin tai ekologisiin ongelmiin. Kestävä kehitys sisältää monitasoisesti tapahtuvan jatkuvan ja ohjatun yhteiskunnallisen muutoksen niin maailmanlaajuisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin. Sen tavoitteena on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville vähintään yhtä hyvät mahdollisuudet elämään kuin menneilläkin sukupolvilla on ollut. Heinonen (2015) jakaa kestävä kehityksen perinteeseen kolmeen ulottuvuuteen: ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen. Hän toteaa, että

määritelmänä ja käsitteenä kestävä kehitys ei ole yksiulotteinen tai yksinkertainen. Tutkijoiden mukaan kestävä kehityksen tie vaatisi globaalien "kuluttajien luokan" kulutuksen vähentämistä mutta samanaikaisesti kehittyvien maiden kansalaisten tulisi saada nostettua materiaalista elintasoaan. Tämän yhtälön tulisi tapahtua maapallon kantokykyä ylläpitäen ja maltillisia hiilidioksidipäästöjä noudattaen. Kestävä kehitys vakavasti uhkaava tekijä on kuitenkin maapallon väestönkasvu. (emt 2015, 43.)

Kestävä kehitys voidaan jakaa myös neljään osa-alueeseen: sosiaalinen oikeudenmukaisuus, poliittinen kestävyys, taloudellinen turva sekä ekologinen kestävyys. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus pitää sisällään esimerkiksi sosiaalisen turvallisuuden ja tasa-arvon. Hagen (2016) esittää kestävä kehityksen ulottuvuuksien muodostavan ketjun, jossa jokainen osa-alue vaikuttaa toiseen. Kun yhteiskunnassa alkaa ilmetä ongelmia sosiaalisessa oikeudenmukaisuudessa, seuraa siitä poliittisia kriisejä. Taloudessa toimijat, esimerkiksi sijoittajat, vaativat ensisijaisesti poliittisesti vakaata ympäristöä, jotta voivat rauhassa harjoittaa liiketoimintaansa. Joten toimiva talouselämä vaatii pohjaksi vakaan poliittisen ympäristön. Ja kun talous on vakaata, kykenevät ihmiset kiinnittämään huomiota myös ympäristöasioihin. Kestävä kehityksen näkökulma on siis kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, miten kaikki toiminta on tavalla tai toisella yhteydessä toisiinsa.

Suomessa kestävä kehityksen tulkintaa on Valtion taloudellinen tutkimuslaitos jalostanut maailmanpankin pääjohtaja Ismail Serageldin muotoilusta: "Kestävä kehitys tarkoittaa sitä, että jätämme tuleville sukupolville yhtä paljon mahdollisuuksia kuin meillä on ollut, ellei jopa enemmän." Mahdollisuudet voidaan käsittää varallisuudeksi, vauraudeksi tai pääomaksi, joita voidaan havainnollistaa ja määrittää neljän pääomajain avulla. Nämä neljä pääomajainia ovat inhimillinen pääoma (mm. osaaminen, tiede, tutkimus ja kehitys, patentit), fyysinen pääoma (mm. infrastruktuuri, tuotantokoneistot, rakennettu ympäristö), sosiaalinen pääoma (mm. lainsäädäntö, hallinto, sosiaaliset verkostot, luottamus, legitimitetti) sekä luontopääoma (uusiutuvat ja uusiutumattomat luonnonvarat). Inhimillistä ja sosiaalista pääomaa on vahvistettava, jotta yhteiskunnan ja kansalaisten innovaatio- ja muutoksenhallintakyky on kestävällä pohjalla. Fyysisen pääoman vahvistaminen on välttämätöntä, jottei luontopääoma vähene ja jatkaa luontopalveluiden tuottamista sukupolvesta toiselle. (Ympäristöministeriö 2013.)

Castells ja Himanen (2014, 24) esittävät, että kehityksen perusprosesseja on olemassa kaksi: materiaalisen vaurauden kasvattaminen ja inhimillisen hyvinvoinnin lisääminen. Nämä prosessit ovat osaltaan limittyneet toisiinsa. Materiaalinen vauraus tarkoittaa tuotantoprosesseissa syntyneiden resurssien määrää, jossa ihminen tekee töitä saadakseen tuotteelle lisäarvoa. Inhimillinen hyvinvointi viittaa tuotantoprosesseissa syntyneiden resurssien käyttämistä elämänlaadun parantamiseen. Tutkijat kokevat, että yhteiskuntatieteellisessä ja poliittisessa keskustelussa kehitykseen liittyvä kriittinen kysymys on tarkastella taloudellisen ja inhimillisen kehityksen suhdetta keskenään. Perinteiseen kehitysjatteluun on sisällynyt epäsuorasti käsitys siitä, että vauraus täytyy tuottaa ennen kuin sitä voidaan jakaa uudelleen. Tämän näkökulman vuoksi etusijalle nousee tuottavuuden ja kilpailukyvyn kasvattaminen globaalissa verkostotaloudessa. Perinteisen kehitysjattelun mukaan mitä enemmän resursseja tuotetaan, sitä enemmän hyötyä talouskasvusta saa osakseen myös koko väestö. (emt 2014; 25, 28.)

Talouskasvun asettaminen ensisijaiseksi tavoitteeksi yhteiskunnassa on kuitenkin asetettu myös kyseenalaiseksi. Tutkimusten mukaan Suomi on hyötynyt talouskasvusta eniten vuosina 1990-2014. Savutettu elintaso on kuitenkin jo niin korkea, että hyvinvoinnin erottaminen ja irti kytkeminen talouskasvusta on mahdollista toisin kuin köyhimmissä maissa. Ongelma on myös siinä, ettei markkinoilla ole myöskään riittävää roolia tuottojen tasaiseen jakamiseen, vaan ne palkitsevat ensisijaisesti voittajat. (Houtbeckers 2018, 49.)

Talouden näkökannasta tarkasteltuna hyvinvointipolitiikkaa on mahdollista toteuttaa erilaisilla painotuksilla sektoreiden välillä. Tämä tarkoittaa vaihtelevia painotuksia markkinoiden, julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden ja kotitalouksien välillä. Vallitseva ideologipoliittinen kanta ja tahtotila määrittelee sen, minkä varaan hyvinvointipolitiikka lopulta rakennetaan. (Laurinkari 2017, 39).

Talouden ja hyvinvoinnin yhteys on tuotu esiin jo varhaisissa taloustieteen tulkinnoissa. Muun muassa vaikutusvaltainen taloustieteilijä John Maynard Keynes (1842-1946) on korostanut, että talous on ainoastaan väline korkeampien päämäärien saavuttamiseksi. Myös

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on tuonut esiin, että talouden tulisi palvella kestävää hyvinvointia. Kestävällä taloudella tarkoitetaan sitä, että se tuottaa ihmisille hyvinvointia maapallon ekologisen kantokyvyn rajoissa ja jossa taloudella on vain välineellinen tehtävä. Ympäristö ja luonto asettaa kaikelle inhimilliselle toiminnalle reunaehdot, jota arvioidaan sen mukaan, miten hyvin tai huonosti se tuottaa hyvinvointia kaikille nyt ja pitkälle tulevaisuudessa. Kestävä talous merkitsee sitä, että siirrytään ekologisen velan tuottamisesta talouteen, joka toimii ekologisesti turvallisten raja-arvojen sisäpuolella. Yhteiskunnissa olisi huomioitava hyvinvoinnin järjestämisessä kokonaiskuva taloudesta. Se ei perustu rahakeskeiseen vaurusajatteluun, jossa globaali markkinatalous määrittelee ehdot. Talous olisi nähtävä markkinataloutta ja julkista taloutta laajempänä alueena, johon sisältyy myös koti- ja yhteisötalouksissa tapahtuva arvontuotanto sekä paikallisyhteisöjen muodostamat paikallistaloudet. Näkökulmana kilpailullinen markkinavaihto on riittämätön, kun tarkastellaan missä arvokkaita asioita tuotetaan. (Joutsenvirta ym. 2016: 32, 36-46.)

Hyvinvointia ei tulisi samaistaa erilaisiin materiaalisiin edellytyksiin kuten bruttokansantuotteeseen tai aineellisen elintason nousuun. Jotta kyetään arvioimaan, millainen talous hyvinvointia palvelee, on oltava selvänä millaiseen hyvinvointikäsitteeseen yleisesti elinkeinoelämässä, työmarkkinoilla ja hyvinvointipalveluiden kehittämisessä sovellettavat talusteorioiden pohjautuvat. Esimerkiksi uusklassisen taloustieteen perusoletus on, että hyvinvointi on sitä suurempi mitä enemmän ihminen voi toteuttaa haluunsa ja yksilöllisiä mieltymyksiään. Hyvinvointiteorioissa kuitenkin ymmärretään hyvinvoinnin olevan yhteydessä pysyviin tarpeisiin, ei haluihin. Valloillaan oleva kasvutalouden tavoittelu sisältää materialistisen ja haluja korostavan hedonistisen hyvinvointikäsitteen. Tämä sivuuttaa kuitenkin suuren osan ihmisten hyvinvoinnin kokonaisuudesta. Tätä kokonaisuutta on havainnollistanut sosiologi Erik Allardt. Hän on 1970-luvulla esittänyt hyvinvointiteorian, jota mukailien voidaan kestävään hyvinvointiin sisällyttää neljä erilaista hyvinvoinnin tarve ulottuvuutta: kohtuullinen elintaso (having), mielekäs ja vastuullinen toiminta (doing), merkitykselliset suhteet (loving) ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen ja elävään läsnäoloon (being). Kasvutalous ja kulkulttuuri on nähty myös niiden vieraannuttavasta vaikutuksesta. Tämä tarkoittaa sitä, että ihminen kadottaa yhteyden omiin merkittäviin tarpeisiinsa ja joutuu ulkopuolelta saneltujen halujen kohteeksi. Taloudessa olisi ensisijaisesti pyrittävä tarpeiden tyydyttämiseen, koska hyvinvointi on yhteydessä pysyviin tarpeisiin eikä kulutushaluihin. (Joutsenvirta ym. 2016: 37-41.)

Poliittisissa keskusteluissa puhutaan usein, että talouskasvu on välttämätöntä ihmisten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Olettamusta voidaan kuitenkin myös pitää epäuskottavana ja talouskasvu voi oikeastaan myös heikentää hyvinvointia. Virheelliseen käsitykseen talouskasvun ja hyvinvoinnin ymmärtämisestä samaksi asiaksi, liittyy se, että hyvinvoinnin mittarina usein pidetään bruttokansantuotetta, vaikka se mittaa vain rahassa mitattua tuotannon kokoa. Talouskasvu siis kertoo lisääntyneestä tuotannosta ja kulutuksesta muttei kestävästä hyvinvoinnista. Talouskasvu toki lisää mahdollisuuksia hyvinvointiin, mutta tärkeämpää olisi tarkastella sitä, miten oikeudenmukaisesti tämä lisääntynyt tulo käytetään. Myös eri tutkimuksissa on havaittu, että tulotason nousu pitkällä aikavälillä ei lisää ihmisten hyvinvointia tietyn tulotason saavuttamisen jälkeen. Kulutusyhteiskunnan yleisinä hyvinvointiongelmoina pidetään epävarmuuden kasvamista, elämänhallinnan ongelmia ja ihmisten kokemaa aikapulaa. Bruttokansantuotteen kasvun sijaan voisikin olla tehokkaampaa ja vaikuttavampaa nähdä talous hyvinvointia palvelevana tekijänä, jonka avulla saadaan tyydytettyä kaikkien tarpeet ja näin ollen luotua kestävästä hyvinvointia. (Joutsenvirta ym. 2016, 70-74)

Julkisia organisaatioita voidaan kritisoida siitä, että ne eivät toimi riittävän tehokkaasti ja ne ovat järjestäytyneet liian keskusjohtoisesti ja sanelevasti. Toisaalta on liian yksioikoista tarkastella hyvinvointipalveluita perinteisesti yksityinen-julkinen akselilla, etenkin jos yksityisellä viitataan vain ensisijaisesti voittoa tavoitteleviin yrityksiin. Olennaista on myös keskustella palveluiden kehittämisestä entistä paremmiksi kuin niiden määrästä. Järvensivu (2016) nostaa kritiikin kohteeksi kasvuyritysten poliittisen tukemisen. Luonnonvarojen kulutusta edistävä yritystoiminta olisi nähtävä erillisenä sellaisista yrityksistä, joiden toiminta on ympäristön ja ihmisen kannalta mielekästä. Kaikenlaista yritystoimintaa ei siis voida asettaa samalle viivalle. Poliitiikan ei tule sokeasti tukea kaikkea kasvuun pyrkivää yritystoimintaa vaan myös muut työn ja talouden organisoinnin muodot on otettava huomioon, kun haetaan yhteiskuntaa hyödyttäviä pitkäjänteisesti kestäviä ratkaisuja. Järvensivun kritiikki poliitikkoja kohtaan on varsin suoraa: ”Poliitikot eivät ole nähneet arvoa sellaisissa organisaatioissa, jotka ovat tähänneet johonkin muuhun kuin suurten rahavirtojen liikutteluun”. (emt 2016, 192.)

3.3 Yhteiskunnallisten yritysten tavoitteena kestävä toiminta

Vapaat markkinat ovat luoneet vaurautta, mutta ongelmana on, että sen tuottama vauraus jakautuu epätasaisesti eikä se pysty ratkaisemaan ongelmaa vaurauden jakamisesta tasapuolisesti kaikille. Markkinatalouden perimmäinen tavoite on maksimaalisen voiton tavoittelu yrityksen omistajille, ei yhteiskunnallisten ongelmien ratkaiseminen. Vapaiden markkinoiden haaste on se, että se syventää köyhyyttä, pahentaa ilmastonmuutosta ja lisää epätasarvoa. Kapitalistista talousjärjestelmää on mahdollista rikastaa talouden mallilla, jonka keskiössä on yrittäjien yhteiskunnallisten päämäärien tavoittelu eikä ensisijaisesti pääasiallisen oman edun ja voiton tavoittelu. Tähän näkökulmaan perustuen yhteiskunnallisille yrityksille olisi kova kysyntä. (Mennis & Musgrave 2008, 77.)

Santos (2012) esittää näkemyksen, jonka mukaan yhteiskunnallisten yrittäjän ja perinteisen yrittäjän erottaa siitä, että yhteiskunnallinen yrittäjä valitsee liiketoimintansa kohteeksi alan, jolla on isoja myönteisiä ulkoisvaikutuksia. Yhteiskunnallinen yrittäjyys houkuttelee myös aloille, joita markkinat tai julkinen sektori ei kykene ratkaisemaan. Voittoja ensisijaisesti tavoitteleva yritys välttelisi tällaista toimialuetta, koska varojen keruu luodusta lisäarvosta olisi hankalampaa. Ongelma kuitenkin on se, että voittoa tavoittelevat yritykset saavat helpommin rahaa sijoittajilta, koska yhteiskunnallisessa yrityksessä tuotto-odotukset ovat huomattavasti maltillisemmat. Tämä asettaa voittoa ensisijaisesti tavoittelevat yritykset etulyöntiasemaan, joka mahdollistaa niille nopeamman kasvun kuin mihin yhteiskunnallinen yritys kykenisi. Tämän seurauksena voittoa ensisijaisesti tavoitteleva yritys voi syrjäyttää kilpailevan yhteiskunnallisen yrityksen. Näin ollen yhteiskunnalliset yritykset toimivat parhaiten aloilla, joilla markkinat eivät toimi tehokkaasti. (Santos 2012).

Yhteiskunnallisten yritysten odotetaan yhdistävän yksityisen sektorin liiketoimintaosaamisen vahvaan sosiaaliseen missioon tuottamalla sosiaalisia innovaatioita, jolla saattaa olla iso rooli julkisten hyvinvointipalveluiden ja työllistymisintegraation tuottamiselle. Kansallinen ja paikallinen hallinto on vähentänyt omaa sosiaali- ja terveyspalveluiden tuotantoa 2000-luvun vaihteen jälkeen ja ulkoistanut palveluita yksityisille yrityksille sekä järjestöille. Tämä suuntaus nähdään kuitenkin myös ongelmallisena, koska verovaroin rahoitettujen palvelui-

den taloudellinen hyöty suuntautuu yritysten osakkeenomistajille. Tämän vuoksi yhteiskunnalliset yritykset voisivat olla parempi vaihtoehto, koska voitot jaetaan organisaation kehittämiseen. (Kostilainen ym. 2016, 7.)

Tutkija Eeva Houtbeckers (2018) valmistelea väitöskirjaa vaihtoehtoisista yritysmuodoista. Hän on tutkinut yhteiskunnallisten mikroyrittäjien arkipäivän työtä ja todennut monien tutkimuksiensa havaintojen selittyvän nykyisten fossiilisten polttoaineisiin perustuvan kasvu-keskeisen talouden näkyväksi tekemisellä ja vaihtoehtojen pohtimisella. Yhteiskunnalliset yritykset voidaan nähdä jokseenkin uudenaikaisena talouskasvusta irti kytketyltä hyvinvoinnin edistäjänä. Houtbeckers tuo esiin, että tutkimuksen kohteena olleiden yhteiskunnallisen yrittäjien työ muistuttaa kenen tahansa mikroyrittäjän työtä siten, että toimeentulo on tiukassa ja oman osaamisen tulee venyä moneen koska työntekijöitä on vähän. Osalle haastateltavista yrittäjistä oman yritystoiminnan nimittäminen ja korostaminen yhteiskunnalliseksi yritykseksi ei ollut olennaista vaan arjen toiminta vei yrittäjän huomion. Houtbeckers käyttää käsitettä *elävä talous* kuvaamaan talouden moninaisuutta. Elävä talous tarkoittaa sitä, että talous ei ole vain kasvuorientoitunutta kapitalistista taloutta vaan kaikkialla on vaihtoehtoja ja ei-kapitalistista taloudellista toimintaa. On tapauskohtaista, miten yhteiskunnallinen yritys tässä näkökulmassa ymmärretään ja miten toiminta rakentuu.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan pro gradu -tutkimukseni aineisto- ja menetelmäosuuksien tuottamaa viitekehystä tarkastellen niitä käyttämäni analyysin lähtökohdista sekä luomalla katsauksen käyttämäni tutkimusaineistoon. Tutkimukseni luetaan aineistolähtöiseksi empiiriseksi tutkimukseksi, jossa aineistoa tulkitaan teoreettisen taustan ja esiymmärryksen pohjalta (Kaakkuri-Knuuttila & Heinlahti 2006, 49). Aloitan luvun 4.1 kuvaamalla aineiston keruun prosessia, tutkimuseettisiä näkökulmia sekä aineistoon liittyviä rajoituksia. Luvussa 4.3 esittelen analyysivälinettäni eli retorista diskurssianalyysia sekä esittelen tarkemmin retorisia keinoja. Luvussa 4.4 kuvaan diskurssianalyysin lähtökohtia ja sosiaalista konstruktionismia taustoittamaan retorisen diskurssianalyysin ymmärrystä. Lopuksi esittelen luvussa 4.5 tutkimuskysymykseni.

4.1 Aineiston keruu

Tutkimusaineistoni aikaikkunaksi olen rajannut vuodet 2009-2018. Yhteiskunnallisten yritysten voidaan katsoa rantautuneen Suomeen vuonna 2009. Lisäksi vuonna 2010 TEM julkaisi yhteiskunnallisista yrityksistä raportin, jonka yhtenä tavoitteena oli saada laajempaa ja syvällisempää keskustelua aikaiseksi yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä Suomessa. Raportti saikin aikaan laajaa yhteiskunnallista keskustelua, jossa osaltaan yhteiskunnallinen yritys käsitteenä sekoitettiin sosiaalisen yrityksen käsitteeseen. 2010-luvun alussa aihe oli paljon esillä, mutta konkreettisia toimenpiteitä ei juurikaan tapahtunut. Myös hallitus näki tarpeettomana säätää erillistä lakia yhteiskunnallisista yrityksistä. Ajatus yhteiskunnallisista yrityksistä hetkellisesti katosi, kunnes se on aivan lähivuosina noussut uudelleen keskusteluun. Keskustelun vauhdittajana on luultavasti olleet osaltaan suuret rakennemuutokset, sote-keskustelu ja maakuntauudistukset. (Koskinen & Tarkiainen 2016, 19.) Tämän vuoksi aineistoa on kiinnostava tarkastella myös ajallisessa perspektiivissä.

Tutkimusaineisto koostuu eri medioissa julkaisemista kannanotoista, uutisista ja artikkeleista, joiden julkaisijat edustavat pääasiassa työmarkkinajärjestöä, yrittäjiliittoa tai asian tuntijaa. Keräsin aineiston kevään 2018 ja kevään 2019 välisenä aikana. Hain laaja-alaisesti

erilaisia kannanottoja, uutisia ja artikkeleita yhteiskunnallisista yrityksistä. Tein hakuja monipuolisesti Helsingin Sanomien verkkolehdestä, Ylen verkkosivuilta, ammattiliittojen kotisivuilta, Suomen Yrittäjien ja Elinkeinoelämän keskusliiton kotisivuilta. Myös Googlehaulla tuli joitain löydöksiä. Hakusanoina käytin ”yhteiskunnallinen yritys” sekä ”yhteiskunnallinen yrittäjyys”. Pohdin paljon rajaamista, koska erilaisia artikkeleita ja uutisia yhteiskunnallisista yrityksistä löytyi paljon. En halunnut kuitenkaan rajata aineistoa pelkiksi mielipide- ja pääkirjoituksiksi, koska koin saavani myös luonteeltaan toisenlaisistakin julkaisuista hyvin irti asioita, jotka tutkimuskysymysteni kannalta ovat oleellisia. Rajauksen ulkopuolelle jäivät esimerkiksi mediajulkaisut, joissa uutisoitiin uusista hyväksytyistä Yhteiskunnallinen yritys -merkin saajista. Jossain mielipidekirjoituksessa yhteiskunnallinen yritys mainittiin vain esimerkkinä ja julkaisun sisältö koski enemmän sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta eikä siinä käsitelty tarkemmin yhteiskunnallista yrittäjyyttä. Lopulliseen aineistoon päädyin viimein sen perusteella, oliko niistä löydettävissä selkeitä diskursseja ja retorisia keinoja. Lopullinen aineisto koostuu 24 eri artikkelista (ks. liitteet).

Tutkimuseettiset näkökulmat

Tutkimuksessa käytetään valmista aineistoa, jonka olen kerännyt Internetin kautta. Kyseessä on siis julkinen ja vapaasti saatavilla oleva aineisto, jonka kirjoittajat tulevat ilmi tekstin julkaisussa, yhtä poikkeusta lukuunottamatta. Tutkimuksen aineisto voidaan luokitella julkiseksi asiakirjoiksi, jonka keräämiseen ja tutkimiseen ei tarvita tutkittavien suostumusta (Mäkelä 2005, 13).

Aineistoon liittyvät rajoitukset

Olen laajasti hakenut julkisesti vapaana olevia mediakirjoituksia yhteiskunnallisista yrityksistä. Diskurssianalyysissä aineistonhaun ei tarvitse olla systemaattista vaan tärkeintä on löytää tutkimuskysymysten kannalta relevanttia aineistoa. Aineistonhakuun ja lopulliseen valintaan on vaikuttanut aiempi tutustumiseni tutkimuksen teoriataustaan. Aineistoa en ole voinut rajata täysin niin, että pystyisin tunnistamaan kaikkien tekstien käsittelevän yhteiskunnallista yrittäjyyttä hyvinvointipalveluiden tuottajan viitekehyksessä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen yhteiskunnallista yrittäjyyttä kuitenkin nimenomaa hyvinvointipalveluiden

näkökulmasta, vaikka aineistossa yhteiskunnallista yrittäjyyttä voidaan käsitellä myös laajemmin ilmiönä. Aineisto on esitetty tarkemmin liitteessä 1.

4.2 Analyysitapana retorinen diskurssianalyysi

Diskurssintutkimuksen analyysissa painopiste ja fokus on merkityksissä; millaisia merkityksiä tutkittava ilmiö valitussa aineistossa saa, miten merkitykset muuttuvat aineistossa, eri tilanteissa ja ajassa sekä mitkä merkitykset ovat jääneet pois. Diskurssintutkimuksen tarkoituksena on tutkailla, miten erilaisia todellisuuksia ja tapahtumia merkityksellistetään, millä ehdoilla niitä on mahdollista merkityksellistää sekä millaisia seurauksia tällaisella toiminnalla on. Diskurssintutkimus auttaa ymmärtämään kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana: kielellistä käyttäytymistä ja siihen liittyviä normeja, ideologioita, valtakysymyksiä, asenteita, tunteita, kokemuksia, mielikuvia ja odotuksia. Kiinnostus ei kohdistu ensisijaisesti siihen, mikä vaihtoehto on totuudenmukaisin vaan ennemmin erilaisten versioiden painoarvoon kiinnitetään huomiota: millaiset merkitykset ovat vallalla, marginaalisia tai puuttuvia ja miksi. Inhimilliseen toimintaan liittyy olennaisena osana kieli. Kielen ja ympäröivän yhteiskunnan välistä suhdetta voidaan kuvata yhteenkietoutuneeksi. Koska kieli järjestäytyy sosiaalisesti ja kulttuurisesti, opitaan sitä tutkimalla niin ympäröivästä yhteiskunnasta, kulttuurista, ajasta ja paikasta – ja päinvastoin. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13, 167.)

Analyysini peruslähtökohtana on diskurssien löytäminen ja niiden tulkitseminen. Kielellä tosin ei pelkästään kuvata, vaan myös tehdään asioita. Kirjoitetuilla teksteillä pyritään vaikuttamaan muihin, joten niillä on poliittisia sekä sosiaalisia vaikutuksia. Kielenkäytöllä voidaan katsoa olevan keskeisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja argumentoinnin analysoinnilla on siten merkittävä roolinsa. Koska mielenkiintonani on tarkastella yhteiskunnallisista yrityksistä käytävää julkista keskustelua, on luonnollinen aineiston analyysimenetelmä diskurssianalyysi retorisella painotuksella. Julkisessa keskustelussa pyritään usein ottamaan kantaa ja vaikuttamaan, joten julkinen keskustelu mediassa on iso mielipidevaikuttajakanava. Yhteiskunnallista yrittäjyyttä mediajulkaisujen kautta tutkimalla, saadaan lisäymmärrystä sille, millainen asema ilmiöstä yhteiskunnassa muodostuu. Diskurssianalyysissä hyödynnän retoriikkaa ja retorisia keinoja, joilla omia argumentteja

vahvistetaan. Nämä sopivat tutkimustehtävääni, koska retoriikassa huomio kiinnitetään erityisesti lausumien muotoiluun ja yleisösuhteen tarkasteluun. (Jokinen 1999, 46-47; Jokinen 2016, 338; Kaakkuri-Nuuttila 2003; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Retorista analyysia voidaan tehdä monenlaisilla aineistoilla, kuten lehtikirjoitukset, kirjalliset dokumentit, tieteelliset tutkimukset, lakitekstit, puheet, nettikeskustelut, vaalitentit. Retoriikka on yleisön vakuuttamista, joka tapahtuu argumentoinnin avulla. Vakuuttamisella pyritään saamaan yleisö sitoutumaan esitettyyn asiaan ja lisäämään sen uskottavuutta ja vähentämään kilpailevien argumentaatioiden asemaa. Argumentoinnin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita strategioista, joilla lukijaan halutaan vaikuttaa. Tällöin analysoidaan, millaisia argumentteja mielipiteiden perustelemiseen käytetään ja millaiseen kontekstiin argumentit sidotaan. Retorisessa diskurssianalyysissä yhdistetään retorisen analyysin sekä diskurssianalyysin lähestymistavat. Retorisessa analyysissä tavoitteena on tunnistaa ja eritellä millaisia vakuuttamisen keinoja asioiden perusteluissa käytetään. Diskurssianalyysissä puolestaan pyritään kytkemään kulttuuristen merkitysten tuottamisen ja tulkinnan vuorovaikutuksellisten prosessien tarkasteluun erilaiset kielellisen tuottamisen muodot. (Jokinen 1999, 46-47; Jokinen 2016, 338; Kaakkuri-Nuuttila 2003; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Retorisessa diskurssianalyysissä pyritään tulkitsemaan asioiden argumentaatioita. Argumentointiin liittyy kaksi puolta; argumenttien kehittäminen sekä argumentointi ihmisten välisenä kommunikaationa. Diskurssianalyysissä tarkastellaan mitä argumenteilla tehdään tilanteissa, jossa niitä tuotetaan. Joten tällöin argumentointia tarkastellaan tekemisenä, sosiaalisena toimintana. Argumentointia ei siis tutkita eritellen tekstin rakenteita, retorisia keinoja tai merkitysisältöjä. Argumentaation tarkastelun ymmärtäminen sosiaalisena toimintana vaatii asenteen, faktan ja kategorian käsitteiden uudenlaista tulkintaa. Asenteesta puhutaan diskurssianalyysissä mieluummin asemoitumisesta, jossa se on sosiaalista toimintaa, eräänlaisen position ottamista julkisessa keskustelussa. Argumentaatiossa tavoitellaan oman position puolustamista ja vahvistamista ja samalla vastaposition heikentämistä ja kritisoimista. Vakuuttava retoriikka voidaan tarkastella diskurssianalyysissä faktuaalisena kuvauksena. Sen tavoitteena on tuottaa selvä kuvaus siitä, miten asiat todellisuudessa ovat. Faktan konstruoinnilla pyritään saamaan kuvaukset näyttämään kiistämättömiltä tosiasioilta, jolla vaien-

netaan vaihtoehtoiset todellisuuden jäsenystävät. Analyysissä ei ole tarkoitus ratkaista väitteiden totuudellisuutta vaan kiinnittää huomio resursseihin, joita toimijat käyttävät rakentessaan kuvauksistaan tosiasioita. Kategorisointi liittyy voimakkaasti todellisuuden tuottamiseen. Kaikkiin kuvauksiin liittyy piirre kategorisoimisesta; kuvaus muotoilee tapahtuman joksikin, jolla on ominaisuuksia kuten hyvä/paha, vakavasti otettava/vähäpätöinen. Kategorioilla määritellään toiminnot normaaleiksi, rutiininomaisiksi ja hyväksyttäviksi mutta toisaalta myös poikkeuksellisiksi, epänormaaleiksi ja tuomittaviksi. (Jokinen 2016, 337-341.)

Retoriikka on läsnä jatkuvasti kielenkäytössä. Retoriikalla tarkoitetaan pelkistetysti ilmaistuna yleisön vahvistamista argumentoinnin vakuuttavuudesta ja halusta sitouttaa heidät siihen. Se on kielenkäytön yksi ominaisuus, ei siis kaunopuheisuutta. Retoriikkaa käytetään niin poliittisessa puheessa, tieteellisissä teksteissä kuin arkipuheessakin, jossa puolustetaan, oikeutetaan tai vastustetaan jotakin. Diskurssianalyysissä voidaan käyttää retoriikan keinoja työvälineenä erilaisten tekstiaineistojen analysointiin. Tällöin kiinnostuksen kohteeksi nousee se, kuinka tekstit ovat rakentuneet argumentatiivisesti. Retorisessä analyysissä tarkastellaan erityisesti suostuttelun ja vakuuttelun keinojen käyttöä kuulija vakuuttamiseksi. Retorisessä diskurssianalyysissä voidaan esimerkiksi tutkia, miten erilaisia selontekoja tuotetaan ja perustellaan, kuinka tekoja ja asioita kategorisoidaan ja oikeutetaan tai miten tuotetut kuvaukset saadaan näyttämään kyseenalaistamattomilta itsestänselvyyksiltä eli faktoilta. Ihmiset tavallaan paketoivat todellisuutta erilaisiin todellisuuden versioihin tai selontekoihin keskinäisessä kanssakäymisessään ja yrittävät sitten kaupitella toisilleen näitä. Retorisilla keinoilla on olennainen merkitys tässä kaupittelussa. (Jokinen 2016; 259-261, 342.)

Retorisessä analyysissä keskitytään esittelemään erilaisia retorisia keinoja: millaisia suostuttelun ja vakuuttelun keinoja käyttämällä lukija tai kuulija halutaan saada vakuuttuneeksi esitetyn argumentin luotettavuudesta ja sitä kautta saada hänet taivutettua puolelleen. Diskurssianalyysissä retorinen lähestymistapa ei kuitenkaan tarkoita analyysin jäämistä pelkästään retoristen keinojen esittelyyn, vaan ennemmin tuodaan esiin millaisia tarkoituksiperiä ja funktioita aineistossa käytetään. Olennaista on tarkastella mitä retoristen keinojen käytöllä saadaan aikaan osana argumentaatiota. Huomio ei tällöin ole siis retorisissa strategioissa itses-

sään vaan niiden käytössä. Tutkimukseni on siis retorisesti painottunutta diskurssien tutkimista. Analyysissä ei ole tarkoitus arvuutella argumentoijan yksilöllisiä motiiveja retoristen keinojen käytölle vaan huomio tulisi olla toiminnassa ja toiminnan seurauksissa. Diskurssi-analyysi on kiinnostunut siitä, mitä tarkoituseriä puheella on. Puheen funktiot voivat liittyä puhujan itseensä tai laajempiin asioihin. Puheella voidaan ylläpitää itsestäänselvyyksiä, tuottaa poikkeuksia, vahvistaa yhteenkuuluvuuksia tai sanoutua irti. (Virokannas 2018; Jokinen 2016, 343.)

Retoriikka-analyysi voidaan nähdä diskurssi-analyysin työkaluna. Argumentoinnin lähtökohdista voidaan todeta, että abstraktit ja epätarkasti ilmaistut arvot saavat yleisen hyväksynnän, kun taas täsmentäminen synnyttää erityisyleisöjä (Tuulentie 2010).

Retoristen keinojen analyysi saa merkityksensä, kun se nähdään osana laajempaa tutkimustehtävää. Retoristen keinojen analyysin kautta voidaan rakentaa ymmärrystä siitä, miten faktoja konstruoidaan, miten subjektipositioita tuotetaan, miten erilaisia kategorisointeja rakennetaan, vahvistetaan tai kyseenalaistetaan. (Jokinen 2016, 368.)

Retoriset keinot

Arja Jokinen (2016) on listannut erilaisia retorisia keinoja, joita esittelen seuraavaksi. Analyysissä olen hyödyntänyt Jokisen erittelyä retoristen keinojen käytöstä. Esittelen tässä Jokisen listaamia retorisia keinoja, jotta lukija kykenee myös hahmottamaan mihin analyysini rakentuu tulosluvussa.

Jokinen (2016) jakaa argumentoinnin vakuuttavuuden retoriset keinot kahteen: väitteen esittäjään ja esitettyyn argumenttiin. Vakuuttavuuden kautta esittäjä pyrkii lisäämään omaa luotamustaan, jotta saa väitteelleen kannatusta ja toisaalta esitetty argumentaatio pyritään näyttämään totuudenmukaiselta ja kannattavalta. Väitteen esittäjä voi lisätä omaa luotettavuuttaan: *etäännyttämällä omista intresseistä, puhujakategoriolla oikeuttaminen, liittoutumisas-teen säätelyllä ja konsensuksella tai asiantuntija lausunnolla vahvistaminen.*

Argumentin esittäjä voi etäännyttää omat intressinsä esitettyyn väitteeseen liittyen ja näin ollen korostaa omaa pyyteettömyyttään, jos hän vastoin omia intressejään joutuu myöntämään tosiasiat, joita sitten vain raportoi muille. Puhujakategoriolla oikeuttaminen tarkoittaa sitä, että arvostetusta kategoriasta esitetty puhe on vakuuttavamman kuuloista kuin vähemmän arvostetusta kategoriasta esitetty. Puhuja voi esimerkiksi korostaa omaa asiantuntijuuttaan kyseiseen aiheeseen liittyen, joka korostaa hänen luotettavuuttaan argumentaatiota kohtaan. Liittoutumisastetta tulee tarkastella näkökulmasta, mikä puhujan liittouman aste on esitettyyn väitteeseen. Puhujalla on mahdollisuus joko sitoutua väitteeseensä tai etäännyttää itsensä siitä. Asiantuntijan lausunnolla argumentaatioon tulee voimakkuutta, koska se esitetään niin että asia on useiden eri tahojen hyväksymä. Tässä vedotaan siihen, että joku toinen taho näkee asiat samoin kuin itse. Myös me-retoriikan käytöllä vahvistetaan sitä kuvaa, ettei esittäjä ole väitteensä kanssa yksin, vaan lausumalle voidaan saada instituution suoma selkänöjä tai sitä voidaan käyttää suostuttelevana kielenkäyttönä, jolloin ”me” sanalla luodaan mielikuva yhtenäisestä joukosta.

Seuraavilla esittelemilläni retorisisilla keinoilla pyritään vaikuttamaan siihen, että puhutut asiat saadaan näyttämään puhujasta riippumattomalta tosiasialta. *Tosiasiat puhuvat puolestaan* on retorinen keino, jota tutkimuksissa esimerkiksi paljon käytetään. Ikään kuin aineisto näyttää tai johtaa tuloksiin, ei tutkija, joka niitä on tulkinnut. Toimijoiden rooli ja vastuu ikään kuin syrjäytyy. Toimijuus voidaan kadottaa esimerkiksi käyttämällä passiivimuotoa.

Kategorioiden käyttö vakuuttamisen keinona viittaa kaikkeen asioihin, tapahtumiin ja ihmisiin, joista luomme kategorioita. Olennaista tässä on tarkastella muun muassa sitä, kuinka kategorioita on luotu, millaisessa keskustelussa kategoriat ovat syntyneet, miten ne on täsmennetty ja jaettu mahdollisiin osakategorioihin.

Yksityiskohdilla ja kertomuksilla vakuuttaminen tapahtuu niin, että kerrotuista tapahtumista saadaan tuotettua aidon tuntuisia kuvauksia ja vaikutelmia. Kuulija ikään kuin asettuu todistajan näkökulmaan, eikä esittäjän tarvitse täsmällisesti väitettään kertoa, koska kuulija päätelee sen itse.

Numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen eli kvantifiointi on yleisesti käytetty retorinen keino. Numeerisessa määrällistämässä käytetään lukuja, taulukoita, prosentteja ja osuuksia, kun taas sanallisessa määrällistämässä sanoja: pieni, suuri, pienempi, suurin, marginaalinen, valtava. Retorisia keinoja tarkasteltaessa tutkitaan ensin mitä asioita ylipäättään kvantifioidaan. Toisekseen kiinnitetään huomiota siihen, millaista kvantifiointia käytetään, jolla mahdollisesti suojaudutaan vasta-argumentilta. Kolmanneksi on pohdittava sitä, mitä kvantifioinnilla eitetyssä yhteydessä saadaan aikaan.

Metaforien käyttö tarkoittaa sitä, että jotain asiaa kuvataan käsitteellä, joka ei kuitenkaan kirjaimellisesti vastaa tätä määritelmää. Metaforan voi tunnistaa siitä, että se on vertailua käyttämättä kuin-sanaa.

Ääri-ilmaisujen käyttäminen on retorisenä keinona tehokas mutta myös riskialtis. Uskottavuus voi tulla kyseenalaistetuksi, mikäli ääri-ilmaisuja käyttää runsaasti. Ääri-ilmaisuina voidaan käyttää esimerkiksi: joka kerta, ei koskaan, ei todellakaan, täysin, ikuisesti, täydellisesti, koko, ei mitään.

Muita retorisia keinoja: kolmen lista, kontrasti, toisto ja mahdolliselta vasta-argumentilta suojaaminen. Kolmen lista antaa kuvan siitä, että asia on toistuva ja säännönmukainen. Sillä luodaan kuvaa yleisestä piirteestä ja lista ikään kuin antaa asiasta riittävää näyttöä. Toistoa voidaan tutkia näkökulmasta, kuinka jonkun toisen esittämä argumentaatio nivotaan omaan argumentaatioon ja miten se uudelleen merkityksellistetään. Retorisenä keinona vasta-argumentaatiolta suojaamista käytetään niin, että viedään vastapuolelta jo mahdollisuus käyttää vasta-argumenttia, koska siihen jo itse vastataan.

4.3 Diskurssianalyysin lähtökohdat ja sosiaalinen konstruktionismi

Tutkimuksessani pyrkimykseni on saavuttaa mahdollisimman objektiivinen näkökanta aiheeseen. Tiedostan ettei täydellinen objektiivisuus ole mahdollista saavuttaa, koska tutkijana olen itse vaikuttanut koko tutkimusasetelman luomiseen, havaintojen ja tulkintojen tekemiseen. Tämä on myös laadullisen tutkimuksen erityispiirre. Tutkimukseni pohjautuu omalle mielenkiinnostukselleni ymmärtää ja selventää millä tavoin hyvinvointi, kestävyys ja markkinat on mahdollista yhdistää ja järjestää. Kriittisenä näkökulmana on pidettävä myös mielessä, onko näiden yhdistäminen ylipäätään täysin mahdollista ja millaisia haasteita niihin yhdistyy. Lisäksi yhteiskuntapoliitikkona minua kiinnostaa havainnollistaa millä tavoin julkisessa keskustelussa pyritään vaikuttavuuteen ja tähän pohjautuu myös retorinen diskurssianalyysi valintana aineiston lähestymisnäkökulmaksi. Laadullisen tutkimuksen erityisyyden vuoksi on huomattavan tärkeää raportoida tarkasti koko tutkimusprosessin eri vaiheet ja aineistonkeruu. Näin ollen lukijalla on mahdollisuus arvioida tutkimuksen luotettavuutta. (Silvasti 2014, 38.)

Analyysini toteutan diskurssien lähtökohdista, jossa erityisesti kielenkäyttöä tutkaillaan tekemisenä, jota muotoillaan sosiaalisissa prosesseissa ja sillä rakennetaan sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 17). Teoreettisesti diskurssianalyysi kytkeytyy laajempaan viitekehukseen eli sosiaaliseen konstruktionismiin. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tarkastelemme aina tutkittavaa kohdetta jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. Tähän liittyy ajatus myös siitä, ettei meillä ole mahdollisuutta kohdata tutkimaamme maailmaa ”puhtaana” vaan aina merkitysten kautta. Sosiaalista konstruktionismia pidetään kattokäsitteenä sosiaalista todellisuutta ja merkitysten rakentumista tarkastelevalle tutkimussuunnalle. Pääasiassa sosiaalisessa konstruktionismissa on todellisuuden rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa kielellä on merkittävä rooli. Muun muassa asiat, ilmiöt, tuntemukset ja instituutiot ovat tutkimuksen kohteena aina nimettyinä jollain tavoin. Asioiden nimeäminen on syntynyt historiallisessa ja vuorovaikutuksellisessa prosessissa ihmisten välillä. Asiat ja ilmiöt voivat saada merkityksiä vastakohtien kautta mutta ne ovat myös vahvasti kontekstisidonnaisia. Merkitysten rakentumista voidaan tulkita vasta kun esimerkiksi lausetta tulkitaan osana laajempaa tekstikonaisuutta. Kieli ja yhteiskunta ovat erottamattomia ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Suuret yhteiskunnalliset muutokset tuovat uusia käsitteitä ja vakiinnuttavat tapoja lähestyä näitä muutoksia. Muutoksessa kyse ei ole vain kielen

ja todellisuuden välisestä suhteesta vaan olennaista on ihmisten välinen vuorovaikutus. Tässä vuorovaikutuksessa rakentuu se millaisia ”kamppailuja” luokituksista käydään ja näin ollen toiset asioiden käsitteellistämisen tavat saavat vahvemman ja pidempiaikaisen jalansijan kuin toiset. (Jokinen 2016, 251-253; Pietikäinen ym. 2009, 12.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa keskeisenä mielenkiinnon kohteena ovat ne kielelliset prosessit ja tuotokset, joissa sosiaalista todellisuutta rakennetaan. Tutkimustulosten kautta tutkija kuvaa ja luo samanaikaisesti sosiaalista todellisuutta. (Jokinen 2016, 251-253.)

4.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella yhteiskunnallisia yrityksiä ilmiönä niistä käydyssä julkisen keskustelun kautta. Sidosryhmien kannanottoja tarkastelemalla pyrin löytämään vastaukset kysymyksiin:

- 1) Millaisin diskurssein yhteiskunnallisista yrityksistä puhutaan julkisessa keskustelussa?
- 2) Miten löydettyjä diskursseja perustellaan retorisia keinoja käyttäen?

5 YHTEISKUNNALLISET YRITYKSET JULKISESSA KESKUSTELUSSA

Aloitin analyysin lukemalla tekstit läpi aikajärjestyksessä vanhimmasta uusimpaan. Näin olen sain heti käsityksen siitä, millaiseen kontekstiin yhteiskunnallinen yrittäjyys ajallisesti muotoutuu. Pohdin ja luin aineistoani useaan otteeseen tehden samalla muistiinpanoja. Pyrin löytämään vallitsevia ja toistuvia teemoja keskusteluista. Diskurssianalyysin tarkoituksena ei kuitenkaan ole analysoida tekstin teemoja, mutta tämä auttoi löytämään teksteistä keskeisiä aihealueita. Aineiston analyysiin vaikutti aiemmin lukemani ja opiskelemani asiat tutkimuksen teoreettisesta viitekehystä liittyen hyvinvointiyhteiskunnan muutokseen ja aiempaan tietoon yhteiskunnallisista yrityksistä. Olin ennen aineistoon syventymistä tutustunut diskurssianalyysiin analyysin lähestymistapana sekä retoristen keinojen käyttöön. Lisäksi luin graduja, joissa oli käytetty analyysissä lähtökohtana retorista diskurssianalyysiä. Tämä aiempi tietämys aiheesta ohjasi myös aineiston lukemista ja auttoi retoristen keinojen tunnistamiseen paremmin.

Aineistosta erottelin kaksi päädiskurssia; vaihtoehtodiskurssin ja kyseenalaistavan diskurssi, jotka jaottelin vielä yksityiskohtaisempiin aladiskursseihin. Vaihtoehtodiskurssia tarkentamaan löysin hyvinvointipalvelujen tuottaja diskurssin sekä yrittäjyyden diskurssin aladiskursseiksi. Kyseenalaistavan diskurssin aladiskursseiksi jaottelin kilpailudiskurssin sekä julkisten palveluiden markkinoistamisen diskurssin. Kahdessa päädiskurssissa löytyy erilaiset puhettavat, jolla yhteiskunnallista yrittäjyyttä kuvaillaan. Diskursseissa on myös eri toimijat puhettavan taustalla. Vaihtoehtodiskurssi näkyy pääasiassa asiantuntijoiden tuottamissa teksteissä, kun taas kyseenalaistusdiskurssi nousee esiin erityisesti työmarkkinajärjestöjen ja elinkeinoelämän keskusjärjestöjen tuottamissa teksteissä. Analyysin sekaan olen tuonut esiin joitain retorisia keinoja, joita tekstissä on argumentoinnin tukena käytetty. Retoriset keinot ovat hyvin upotettuja teksteihin, joten esittelen niitä, joita näen tarpeelliseksi vahvistaa tekemäni analyysin perusteella.

Tässä luvussa käsittelen diskurssit omissa luvuissaan ja päädiskursseihin liittämäni aladiskurssit näiden päädiskurssilukujen alaluvuissa. Alussa kerron jokaisesta diskurssista yleiskuvauksen ja esittelen näitä tulkintoja aineistosta poimimillani lainauksilla. Kuvaan aineistokatkelman sisältöä sekä siinä käytettyjä retorisia keinoja.

5.1 Vaihtoehtodiskurssi

Yhteiskunnallisia yrityksiä perustellaan mediateksteissä vaihtoehtoisina palveluntuottajina. Tämän vaihtoehtopuheen olen jaotellut vielä kahteen kategoriaan, johon vaihtoehtopuhe liitetään. Nämä kategoriat ovat yhteiskunnalliset yritykset vaihtoehtoisena julkisten hyvinvointipalvelujen tuottajana sekä vaihtoehtoisena yrittäjyytenä. Lopuksi tarkennan vaihtoehtopuhetta siitä, että vaihtoehdolla ei viitata täysin uuteen toimintaan tai ideaan.

Tuloksista näyttäytyy vahvasti, että asiantuntijoiden julkilausumat puoltavat yhteiskunnallista yrittäjyyttä. Asiantuntijoiden kirjoittamissa teksteissä yhteiskunnalliset yritykset tarjoillaan vaihtoehtoisena mallina palveluntarjoajien kentällä hyvinvointipalveluissa. Tätä näkemystä tukee myös Kibler, Salmivaara, Stenholm & Tjersennin tutkimus (2018), jossa tarkasteltiin kapitalistisissa valtioissa toimivien asiantuntijoiden näkemyksiä yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä. Suomessa asiantuntijat näkevät yhteiskunnalliset yritykset positiivisena ilmiönä. Myös Kibler ym. tutkimuksen mukaan Suomen kaltaisessa koordinoitussa talousjärjestelmässä, jossa tarjotaan laajat julkiset sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut kansalaisille, asiantuntijat yleisesti kannattavat yhteiskunnallisia yrityksiä.

5.1.1 Hyvinvointipalveluiden tuottaja diskurssi

Erityisesti asiantuntijoiden kirjoittamissa mediateksteissä nousee esiin yhteiskunnallisten yritysten rooli vaihtoehtoisena toimijana Suomessa julkisen sektorin hyvinvointipalvelujen tuottajana. Myös suomalaiset tutkimukset tuottavat tämän diskurssin kaltaisia suosituksia.

Esimerkiksi tutkijat Pättiniemi ja Kostilainen (2013) ovat tuoneet esiin sitä, että yhteiskunnalliset yritykset ovat potentiaalinen toimija hyvinvointipalveluiden täydentäjänä.

”Julkisten palvelujen tuotannossa yhteiskunnalliset yritykset voivat tarjota vaihtoehdon, jossa hyvinvointivaltiolle keskeisiä arvoja kunnioitetaan ja samalla palveluja tuotetaan markkinaehtoisesti.”

”Toivomme, että yhteiskunnallisen yritystoiminnan mallia kehitettäisiin muun muassa osana julkisten palvelujen tulevaisuutta ja että se otettaisiin huomioon uudenaikaisena tapana tarkastella yritystoimintaa.”

2015 vuoden jälkeen julkaistuissa mediateksteissä yhteiskunnallinen yrittäjyys kytketään osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamisen keskustelua ja valinnanvapauskeskustelua. Tämä viittaa siihen, että yhteiskunnallisia yrityksiä haetaan ratkaisuksi myös hyvinvointipalveluiden uudelleenjärjestämiseen. Tulokset heijastelevat keskustelua siitä, että hyvinvointiyhteiskunnan vaatimiin muutoksiin haetaan ratkaisuja.

Asiantuntijoiden vaihtoehtopuheeseen liittyy huoli siitä, että nykyistä kestävämpiä ratkaisuja hyvinvoinnin järjestämiseen on kehitettävä. Vaihtoehtopuheeseen on myös liitetty jotain pakkoon liittyviä elementtejä. Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus on iso huolenaihe ja sen takia koetaan, että on uudistettava järjestelmää ja tuotava rohkeastikin esiin uusia tapoja toimia ja järjestää palvelut. Näitä huolia hyvinvointiyhteiskunnan tilasta esitetään käyttämällä retorisia keinoja ”tosiasiat puhuvat puolestaan”. Kun asiantuntija esittää tekstissään huolen hyvinvointiyhteiskunnan tilasta, on lukijan helppo ymmärtää miksi hän esittää ratkaisuksi esimerkiksi yhteiskunnallista yrittäjyyttä.

Yksi poikkeava näkemys yhteiskunnallisten yritysten tulevaisuudesta nousi myös aineistosta esiin. Siinä yhteiskunnallisten yritysten ei nähty nousevan vaihtoehtoiseksi toimijaksi julkisen palvelujen tuottamiseen vaan kokonaan uudenaikaiseen yrityskenttään start up -yritysten myötä. Tämä liittyy myös Kostilaisen ym. (2016) tutkimukseen, jossa tutkijat kategorisoivat

yhteiskunnallisia yrityksiä. Tutkijat löysivät yhteiskunnallisten yritysten toimijoista myös smart-ups yrityksiä.

Asiantuntijoiden käyttämässä retoriikassa oli löydettävissä erityisesti puolustautumista vasta-argumentilta. Tulkitsen asiaa niin, että kirjoittajat ovat olleet tietoisia ilmiön herättämästä ihmetyksestä ja suoranaisestä vastustuksesta. Vasta-argumentilta suojautuminen merkitsee sitä, että kirjoittaja pyrkii jo selittämään omassa argumentoinnissaan, miksi hänen tuomaa näkemystä on syytä kannattaa.

”Kysymys ei ole siitä, että tämä on salajuoni palveluiden ulkoistamiseksi, vaan pikemminkin siitä, että tarvitaan kustannustehokkaita tapoja järjestää palvelut kunnioittaen samalla niitä arvoja, joille suomalainen hyvinvointiyhteiskunta perustuu.”

5.1.2 Yrittäjyyden diskurssi

Yhteiskunnallisia yrityksiä puolletaan sillä, että ne rikastuttavat yrityskenttää tuomalla vastuullisuuden liiketoiminnan keskiöön sisäänrakennettuna. Yhteiskunnallinen yrittäjyys nähdään myös keinona houkutella yrittäjiksi sellaisia ihmisiä, joita ei yrittäjyys muuten houkutelisi tai olisi välttämättä ensisijainen tavoite. Yhteiskunnallisen yrittäjyyden nähdään siis lisäävän yrittäjyyttä yhteiskunnassa.

Myös Pättiniemi ym. (2013) on tuonut esiin myös sen, että yhteiskunnallinen yritys voi houkutella yrittäjiksi sellaisia henkilöitä, jotka eivät muutoin valitsisi yrittäjyyttä. Tutkijoiden mukaan eettinen arvopohja yhdistettynä liiketoimintaan voidaan nähdä houkuttelevana ja kestäväna mallina tuottaa palveluita ja hyödykkeitä. Myös tutkimukseni tuloksissa on nähtävillä, että yhteiskunnallinen yritys nähdään keinona tavoittaa monenlaisia toimijoita mukaan yrittämiseen.

”Urbaanien nuorten parissa yhteiskunnallinen yrittäjyys taas on tavallaan trendi-ilmiö, kun yhteiskunnallisen hyvän rakentamisen ideologia voidaan yhdistää bisneksen tekemiseen.”

Puheen voimakkuutta ja vakuuttavuutta voidaan myös lisätä me-muodon käyttämisenä retorisenä keinona. Tällä retorisella keinolla säädellään myös liittoutumisastetta niin, että ilmiöön ja esitettyyn argumenttiin on sitoutunut isompi joukko toimijoita. Me-muodon käyttö korostaa sitä, että kirjoittajat ovat yhteisrintamana ja seisovat saman argumentin takana.

”Olemme vakaasti sitä mieltä, että kaikki yritystoiminta on hyväksi Suomelle ja uskomme, että yritystoimintaa voi harjoittaa monista eri motiiveista lähtien.”

Puheessa tuli vain vähän kolmanteen sektoriin viittavia tekstejä ja nämäkin oli esitetty muiden palvelutuottajien yhteydessä. Koen kuitenkin tärkeäksi nostaa tämän myös analyysissä esiin puhuttaessa vaihtoehtoisesta palveluiden tuottamisesta. Kolmanteen sektoriin liittyvä puhe yhteiskunnallisesta yrittämisestä liittyy laajempaan keskusteluun hyvinvointiyhteiskunnan markkinoistumisesta, jossa myös kansalaisjärjestöt ovat joutuneet sopeuttamaan toimintaansa markkinalähtöisiin toimintatapoihin sopivammaksi.

”Kolmannen sektorin – muun muassa yhdistysten ja säätiöiden – keskeinen missio voidaan säilyttää, vaikka toiminta päätettäisiin yhtiöittää, koska yhteiskunnallisen yritystoiminnan malli suojaa yhteiskunnallisen/yhteisöllisen päämäärän.”

Uusi termi, vanha toiminta-ajatus

Yhteiskunnallisista yrityksistä puhutaan uutena toimijana, mutta toisaalta kirjoituksissa tulee myös esiin se, että itseasiassa toiminta ei välttämättä ole uusi juttu, vaan uutena on termi ”yhteiskunnallinen yritys”. Tässä tulee näkyväksi myös yhteiskunnallisen yrityksen historia,

joka linkittyy vahvasti osuuskuntatoimintaan. Asiantuntijat puolustautuvat yhteiskunnallisten yritysten saamaa kritiikkiä sillä, että toiminta-ajatus yhteiskunnallisessa yrittäjyydessä ei ole uusi mutta sen määrittely uudella tavalla herättää ihmetystä.

On tärkeä pysähtyä vaihtoehtopuheen äärelle myös lähemmin. Asiantuntijat puhuvat yhteiskunnallisista yrityksistä korostaen niiden vaihtoehtoisuutta. Mutta vaihtoehto siis mille? Tätä selittämään voidaan tarkastella tuloksia yhdessä Whiten ja Williamsin (2016) artikkelin kanssa. Mielenkiintoista kyllä, tutkijat kritisoivat erityisesti sitä, että ei-kapitalistisista käytännöistä puhutaan vaihtoehtona kapitalismille. He näkevät ongelmallisena sen, että tällaisen puheen vallitessa asetetaan kapitalistiset käytännöt ensisijaisiksi ja vaihtoehdot näyttäytyvät vasta toisena valintana tai vähemmän toivottavana vaihtoehtona. Näin ollen tämän kaltainen puhe vahvistaa kapitalismin asemaa kaiken talouden keskipisteenä ja ”vaihtoehto” käsitteen avulla jotain arvokasta hämärtyy. Tähän tutkimukseen nojaten, voidaan todeta, että asiantuntijat, jotka kannattavat yhteiskunnallista yrittäjyyttä, kuitenkin vahvistavat ”vaihtoehto” puheellaan myös perinteisempää yritysmallia ja voiton ensisijaista maksimointia yritystoiminnassa. Itse tulkitseen asiaa kuitenkin ajallisessa perspektiivissä ja koen että ”vaihtoehtopuhe” on niin sanottu ensi askel tuoda näkyväksi talouden moninainen kenttä ja luoda ymmärrettävää kuvaa yhteiskunnallisista yrityksistä. Vasta kun tieto ja ymmärrys laajemmin erilaisten toimijoiden tarpeellisuudesta talouden kentällä saavuttaa yleisen hyväksynnän, voidaan talous alkaa näkemään myös kapitalistista voitontavoittelua laajempänä ilmiönä.

5.2 Kyseenalaistava diskurssi

Toinen päädiskurssi on yhteiskunnalliset yritykset kyseenalaistava. Kyseenalaistavan diskurssin mukaan yhteiskunnallisten yritysten olemassaolo ja tarpeellisuus suomalaisessa yhteiskunnassa asetetaan kyseenalaiseksi. Suomessa on perinteisesti totuttu siihen, että järjestöt puuttuvat yhteiskunnallisiin epäkohtiin ja koko yhteiskunnallinen missio on vahvasti järjestökentän toimialuetta. Pohjoismainen hyvinvointiregiimi perustuu julkisen vallan vahvaan järjestämisvastuuseen hyvinvointipalveluissa, joten ihmetystä aiheuttaa myös se, onko

tarkoitus siirtää hyvinvointipalveluiden rakentamisen vastuuta yrityksille, kun tämä on julkisen vallan vahvaa osaamisaluetta. Suomessa on totuttu siihen, että yritysten sijaan valtio huolehtii palvelujen järjestämisestä, joten yhteiskunnallinen yritys konseptina koetaan vieraaksi. Toisaalta myös yrittäjäpuolen edustajat kokevat yhteiskunnallisten yritysten olemassaolon kritiikiksi perinteisiä voittoa tavoittelevia yrityksiä kohtaan.

Diskurssi löytyi mediateksteistä, jotka olivat erityisesti ammattiliittojen ja yrittäjien tai Yrittäjä liiton edustajien kirjoittamia. Kyseenalaistusdiskurssit voidaan nähdä jossain määrin vastineina asiantuntijoiden vaihtoehtodiskursseille. Jaottelin kyseenalaistusdiskurssin puheeseen kilpailusta, julkisten palvelujen markkinoistumisesta sekä koko yhteiskunnallisen yrittäjyyden tarpeellisuudesta.

Diskursseissa ei noussut esiin yhteiskunnallisten yritysten vahvuutta paikallisina toimijoina. Kuten Frank & Shockley (2016) olivat tutkimuksessaan havainneet. Tutkijat huomasivat yhteiskunnallisten yritysten kohtaavan erityiset haasteensa liittyen erityisesti sidosryhmiin. Sidoryhmillä tarkoitetaan kaikkia toimijoita, joilla voi olla vaikutusta yrityksen toimintaan. Tämän aineiston kirjoittajat edustavat siis vahvasti ja laajasti yhteiskunnallisten yritysten sidoryhmiä ja kirjoituksillaan vaikuttavat osaltaan siihen millaisena yhteiskunnalliset yritykset nähdään.

5.2.1 Kilpailudiskurssi

Kilpailun näkökulmasta kysymyksiä herättää yhteiskunnallisten yritysten suhde hankintalakiin ja hankintakäytäntöihin julkisten palveluiden tuotannossa. Näree kirjoittajissa aiheutti se, asetetaanko yhteiskunnalliset yritykset eriarvoiseen asemaan ”perinteisten” yritysten suhteen. Keskustelu on varsin aiheellista, koska samalla pohdittiin vaihtoehtoina sitä, millainen rahoitus yhteiskunnallisille yrityksille olisi mahdollista luoda. Tuloksista näkyy, että keskustelu erityisasemasta liittyi kuitenkin taloudellisten etuuksien saamiseen tai verohelpotuksiin, joilla etulyöntiasemaa yhteiskunnalliset yritykset olisivat voineet saada. Aineistossa ei käy ilmi sitä, että keskusteltaisiin ylipäättään kilpailutuksen kriteereistä laajemmin tai lisäarvon tuottamisesta laajemmin. Puhe liittyy nimenomaan rahallisiin etuuksiin ja sen kautta

koettuun epätasa-arvoon kilpailutuksissa. Laatuksiteereistä tai yhteiskunnallisen lisäarvon luomisesta kilpailukriteereinä ei aineistossa noussut esiin.

Kilpailudiskurssi heijastelee puhetta yhteiskunnallisten yritysten käsitteen määrittelyn epätarkkuudesta. Erilaisia määritelmiä tarkastellessa voidaankin todeta, että ne eroavat toisistaan eri painotuksilla. Kilpailudiskurssissa esiin tulee muun muassa rahoituksen kysymys. Esimerkiksi EMES tutkijaverkoston määritelmässä se sallii, että yhteiskunnallinen yritys voi olla riippuvainen julkisista tuista, vaikka ne eivät olisi julkisten toimijoiden johtamia organisaatioita. Suomalainen Arvoliitto (2018) puolestaan korostaa määrittelyssään, että merkittävä osa tuloista tulee palvelu-/tavaramyynnistä. (Defourny 2014; 18, 25-27.)

Mielenkiintoista on, että tutkijat ovat todenneet haasteeksi puolestaan sen, ettei yhteiskunnallisille yrityksille aseteta erityisasemaa kilpailutuksissa. Karjalainen, Hyttiäinen ja Kostilainen (2015) ovat tutkimuksessaan todenneet, että yhteiskunnalliset yritykset tavoittelevat liikevoittoa, mutta niiden kasvutapaa voi kuvata maltilliseksi. Rajoitettu kasvu koettiin tutkimuksessa kestävimmäksi ratkaisuksi, jotta yritys voi palvella yhteiskuntaa pitkällä aikavälillä. Tutkimuksessa yhteiskunnalliset yritykset kokivat toiminnan pitkäjänteisen suunnittelun esteeksi kilpailu- ja hankintalainsäädännön. Tutkijoiden perusteluna on se, että yhteiskunnallinen lisäarvon luonti tulisi olla kilpailutuksessa yhtenä vahvana kriteerinä eikä pelkästään taloudellinen tehokkuus. Tässä kilpailuun liittyvässä kyseenalaistusdiskurssissa näkökulma nähdään varsin erilaisena. Yhteiskunnalliset yritykset nähdään ikään kuin uhkana voittoa tavoitteleville yrityksille.

Retorisena keinona kyseenalaistamisessa käytetään tekstin asettamista kysymysmuotoon:

”Mitkä ovat yhteiskunnalliseen yritystoimintaan liittyvät uudet rahoituskanaavat ja -mekanismit? Onko yhteiskunnallinen yrittäjyys verotonta toimintaa?”

Useammassa tekstissä näkyi voimakkaasti retorisenä keinona käytetty vastakkainasettelu yhteiskunnallisten yritysten ja perinteisten yritysten välillä. Ensisijaisesti voittoa tavoittelevien yritysten

vastuullisuutta ja arvoa yhteiskunnalle perustellaan sillä, että ne työllistävät ihmisiä ja maksaa veroja.

”Than kuin tavanomainen yritystoiminta olisi vähemmän hyväksyttävää tai jopa epäeettistä. Tavallaan siis kyseenalaistetaan meidän koko talousjärjestelmämme ja yrittäjyyteen kuuluva yksi tärkeä elementti, voiton tavoittelemisen”

Yhteiskunnallisten yritysten koko olemassaolon tarpeellisuus kyseenalaistetaan monessa kirjoituksessa. Erityisesti lisäarvon tuottaminen aiheuttaa kysymyksiä erityisesti yrittäjäpuolella, joita ihmetyttää se miksi yhteiskunnallinen yritys olisi ”parempi” vaihtoehto kuin perinteiset yritykset.

”Meidän talousjärjestelmämme perustuu siihen, että markkinoilla on tarpeeksi tarjontaa ja siihen liittyvää kilpailua. Keskeistä olisikin huolehtia kilpailun ja markkinan toimivuudesta kuntien palvelutuotannossa. Se on oleellinen kysymys ja huomattavasti tärkeämpää kuin pohtia, tarvitsemmeko jonkin uuden yrittäjyyden toimintamallin”

Nämä tulokset heijastelevat keskustelua hyvinvoinnin kestävyysvaateesta ja markkinoiden yhdistämisestä siihen. Joutsenvirta, Hirvilammi, Ulvila & Wilen (2016) tuovat esiin suoraan, että vahvaan talouskasvuun perustuva aikakausi on väistämättä päättymässä. Talouden kasvupakon irti kytkeminen hyvinvoinnista tarkoittaa tutkijoiden mukaan sitä, että tavoitteena ei ole enää rahallisen tuoton ja kasvun itsearvoinen tavoittelu. Tutkijat vaativat, että talous olisi nähtävä markkinataloutta ja julkista taloutta laajemmin. Tutkijoiden mukaan voitontavoittelu on edelleen hyödyllinen väline, mutta sen keskiöön nostaminen talouden instituutioiden tavoitteeksi ei enää toimi. (emt 2016; 32, 36-46, 212-213.)

Castellsin ja Himasen (2014, 24) mukaan yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa kriittinen kysymys on tarkastella taloudellisen ja inhimillisen kehityksen suhdetta keskenään. Tutkijat

ovat sitä mieltä, että tuottavuuden ja kilpailukyvyn nouseminen etusijalle johtuu ajatusmal-
lista, jonka mukaan vauraus täytyy tuottaa ensin, ennen kuin sitä voidaan uudelleen jakaa.
Uusklassiseen taloustieteeseen perustuu myös oletus siitä, että hyvinvointi on sitä suurempi
mitä enemmän ihminen voi toteuttaa halujaan. Ihmisten hyvinvoinnin kokonaisuutta tarkas-
tellessa tiedetään kuitenkin, että hyvinvointi ei perustu haluihin vaan pysyviin tarpeisiin.
(Joutsenvirta ym. 2016: 37-41.)

Myös tutkija Eeva Houtbeckers (2018) tuo esiin, että yhteiskunnallinen yrittäjyys voi mah-
dollistaa keskustelun kasvutalouden ongelmallisuudesta, niukkenevista luonnonvaroista ja
resurssien oikeudenmukaisemmasta jakamisesta. Talouden monimuotoisuuden ymmärtämi-
nen laajemmin tekee näkyväksi sen, miten jo nyt toteutamme kasvutalouden jälkeistä aikaa
yritystoiminnassa niin ettei taloudellinen kasvu ole ensisijaisena toiminnan päämääränä.

Yhteiskunnallisen yrittäjyyden kannatuksesta sanoudutaan irti retoriikan keinoin *etäännyt-
tämällä*. Yhteiskunnallisten yritysten ja perinteisten yritysten vastakkainasettelua korosta-
vissa teksteissä käytetään retorisenä keinona *liittoutumisasteen säätelyä*. Liittoutumisastetta
säädelään myös ammattiliiton kannanotoissa, joissa etäännyttään retorisin keinoin yhteis-
kunnallisista yrityksistä. Kirjoittaja etäännyttää itsensä yhteiskunnallisista yrityksistä rapor-
toidessaan ja toisaalta taas sitouttaa itsensä puhuessaan perinteisistä yrityksistä. Myös ääri-
ilmaisujen käyttö näkyy teksteissä retorisisina argumentoinnin vahvistamisen tapoina.

5.2.3 Julkisten palveluiden markkinoistamisen diskurssi

Yhteiskunnallisia yrityksiä pidetään jossain määrin epäilyttävänä toimintana ja mietitään,
onko tämä tapa tuoda tietynlainen oikeutus julkisten palveluiden yksityistämiseksi. Tämä
diskurssi kertoo myös siitä, millaisena yritykset perinteisesti ymmärretään: ensisijaisesti
voittoa tavoitteleviksi. Diskurssin taustalta löytyy myös pohjoismainen hyvinvointiregiimi,
jossa on perinteisesti totuttu laajaan julkiseen vastuuseen hyvinvointipalveluiden tuottajana.
Näin ollen yritysten vastuuseen huolehtia hyvinvointipalveluista suhtaudutaan varauksella.
Tutkijat Kostilainen ym. (2016, 6) esittävät, että yhteiskunnallisten yritysten määrän kasva-

misen hitaus johtuu siitä, että hallinnolla on keskeinen rooli hyvinvointipalveluiden tuottamisessa. On selvää, että tuloksissa nousee myös esiin ihmetys siitä, mihin julkisen sektorin palveluita ollaan yhteiskunnallisten yritysten muodossa viemässä, koska niiden on perusteltu olevan yksi ratkaisu hyvinvointipalveluiden tuottamiseen.

Juho Saari (2017) on todennut hyvinvointivaltion ja markkinayhteiskunnan hakevan nyt uutta valtasapainoa. Tämä tarkoittaa muutosta siinä, että hyvinvointivaltion institutionaalisten rakenteiden toimintaympäristö on vähitellen muuttunut markkinamekanismiin perustuvaksi aiheuttaen yhteiskunnassa ”markkinayhteiskunnallistumisen”. On havaittu, että markkinostumisen myötä julkinen palveluntuotanto on tehostunut mutta myös markkinahäiriöt ovat lisääntyneet. Ongelmia on esiintynyt myös palveluiden saatavuudessa sekä eriarvoistumisen lisääntymisessä. Tähän markkinoistamisen ongelmallisuuteen peilaten on hyvin ymmärrettävää, että markkinoilla toimiviin yhteiskunnallisiin yrityksiin on suhtauduttu myös varsin epäilevästi. (emt. 2017, 479-480; Laurinkari 2017, 38-39; Poutanen 2007.)

”tehdäänkö nyt julkisista palveluista vauhdilla bisnestä. Verhotaanko bisnes uuteen kääreeseen?”

Hyvinvointipalveluiden markkinoistamisesta puhutaan myös työntekijänäkökulman kautta. Erityisesti ammattiliittojen teksteissä nousee huoli työntekijöiden asemasta yhteiskunnallisissa yrityksissä. Työntekijöiden näkökulmasta tarkasteltuna ollaan huolissaan siitä, asetetaanko työntekijät pakkoyrittäjyyteen ja tätä kautta pakotetaan itsensä työllistämiseen.

”Yhteiskunnallisten yritysten isoja kysymyksiä ovat voitonjako, johdon palkkaus sekä yrityksen myyminen tai sulauttaminen toiseen. Kaikilla näillä on henkilöstön kannalta suuri merkitys. Mikäli voitto sijoitetaan takaisin yritykseen, johdon palkkaus on selkeä ja yrityksen myyminen on tehty vaikeaksi, antavat ne uskoa pitkäjännitteisestä toiminnasta ja henkilöstön turvatusta asemasta. Kokemuksia on valitettavasti myös lyhytjännitteisyydestä, tuoton maksimoinnista henkilöstön kustannuksella ja pikaisesta ulosmyynnistä.”

Hyvinvointipalveluiden markkinoistamisen diskurssissa oli muita löydettyjä diskursseja enemmän käytetty retorisia keinoja vahvojakin metaforisia ilmauksia, kuten luvun ensimmäisessä sitaatissa tulee esiin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää millä tavoin yhteiskunnallisista yrityksistä puhutaan mediateksteissä. Aineistona käyttämieni mediatekstien kautta yhteiskunnallisia yrityksiä lähestyttiin kahden päädiskurssin kautta: vaihtoehtodiskurssin ja kyseenalaistavan diskurssin. Näitä päädiskursseja selittämään löysin aineistosta aladiskursseja, johon päädiskurssit pohjautuvat. Vaihtoehtodiskurssin aladiskursseiksi muotoutui hyvinvointipalvelujen tuottajan diskurssi sekä yrittäjyyden diskurssi. Kyseenalaistavan diskurssin aladiskursseiksi löytyi kilpailudiskurssi sekä julkisten palveluiden markkinoistamisen diskurssin.

Retorisia keinoja löytyi kaikista teksteistä. Kuitenkin selvästi enemmän ja näkyvämmiin retorisia keinoja hyödynnettiin kyseenalaistavan diskurssin puheissa. Retorisena keinona liittoutusmisasteen säätelyllä luotiin vastakkainasettelua, jossa yhteiskunnallisiin yrityksiin asennoiduttiin varauksella. Yhteiskunnalliset yritykset nähtiin joko ensisijaisesti voittoa tavoittelevia yrityksiä mustamaalaavana tai sitten epäilyttävänä keinona markkinoistaa palveluita. Vaihtoehtodiskurssit olivat pääasiassa asiantuntijoiden tuottamia tekstejä. Nämä olivat retorislta luonteeltaan maltillisempia ja sisällöltään informatiivisempia. Vaihtoehtodiskursseissa ei niinkään luotu vastakkainasettelua vaan tuotiin esiin perusteluja sille, miksi yhteiskunnallinen yritys kannattaa ottaa huomioon. Argumentoinnin vakuuttavuutta tuotiin esiin erityisesti keinoilla, jotka liittyivät esitettyyn argumenttiin. Puolestaan esittäjään liittyvät retorisen keinot ilmaistiin liittoutumalla väitteeseen, jossa yhteiskunnallisia yrityksiä kannatettiin.

Tutkimuksen tuloksia tarkastelen hyvinvointiyhteiskunnan muutokseen liittyvien käsitteiden kautta. Hyvinvointiyhteiskunnan muutosta olen tarkastellut tässä tutkimuksessa markkinoistumisen ja kestävyuden näkökulmista. Yhteiskunnallisia yrityksiä olen puolestaan lähestynyt laajemmin osana yhteisötaloutta.

Tutkimusaineisto koostui vuosien 2010-2018 välillä julkaistuista mediateksteistä. 2010-luvun kannanotoissa näkyi paljon kysymyksiä liittyen yhteiskunnallisiin yrityksiin. Tämä on

ymmärrettävää, koska ilmiö rantautui Suomeen hieman ennen 2010-lukua. 2015-luvun jälkeen yhteiskunnalliset yritykset kytkettiin teksteissä monesti sosiaali- ja terveydenhuoltoudistukseen liittyvään keskusteluun. Myös asenteet yhteiskunnallisista yrityksistä kohtaan näyttäytyivät lieventyneet eikä niin jyrkkää vastakkainasettelua tai vastustusta esiintynyt enää vuosikymmenen puolivälin jälkeisissä keskusteluissa. Voi siis varovasti tulkita, että käsitteenä yhteiskunnallinen yrittäjyys on keskustelun kautta tullut tutummaksi ja väärinkäsityksiä on saatu purettua.

Tuloksissa korostuu se, kuinka kapea käsitys Suomessa on yrityskentästä. Yleisesti jaetaan ymmärrys perinteisestä yrityksestä, jolla viitataan markkinaehtoiseen toimijaan. Talous ymmärretään tiukasti markkinataloudeksi, jonka perusajatus ja ydin on, että yrityksen ensisijainen tehtävä on tuottaa voittoa ja markkinat toimivat terveesti vain vapaan kilpailun kautta, jolloin palveluiden laatu paranee ja hinnat laskevat. Tällöin valtavirrasta poikkeavan yritysmuodon tarpeellisuus asetetaan myös kyseenalaiseksi. Käsitys ”oikeasta” yrittäjyydestä vaikeuttaa kuitenkin talouden monimuotoisuuden tunnistamisen ja tunnustamisen. Kapea ymmärrys taloudesta sulkee pois mahdollisuuden nähdä talouden kenttä laajemmin ja monimuotoisemmin. Tutkimukseni tuloksista näkyy kuinka yhteiskunnalliset yritykset ravistelevat tätä tiukkaa näkemystä perinteisestä taloudesta.

Yhteiskunnallisen yrityksen käsite ei ole tarkkarajainen, kuten ei ole myöskään yhteisötalouden määritelmä. Yhteisötalouden toteuttajat eivät muodosta yhtenäistä toimijoiden joukkoa, vaan kirjo voi olla laaja. Tämä käsitteenmäärittelyn haaste hankaloittaa ymmärrettävästi myös yhteisötalouden piirissä olevista toimijoista käytävää keskustelua. On luonnollista, että se aiheuttaa ihmettelyä ja kysymyksiä. (Laurinkari 2017, 36.) Tämä näkyy myös tutkimukseni tuloksissa erityisesti kyseenalaistavan diskurssin osalta. Pirkkalainen (2017, 15) nostaa esiin käsitteen määrittelyn tärkeyden, jotta rahoittajat ja sidosryhmät ymmärtävät mistä toiminnassa on kyse (ks. myös Immonen 2006, 25). Toisaalta yhteiskunnallisten yritysten käsitteenmäärittely on tärkeää koko niiden olemassaolon oikeutuksen vuoksi.

Teoriassa yhteisötalous kokonaisuudessaan nähdään rinnakkaisena toimintana valtavirran taloudelle ja sitä kohtaan on asetettu odotuksia paikallisten resurssien käyttöön otosta, markkinoiden jäykkyyden purkamisesta, yrittelijäisyyden lisäämisestä ja tuotannon hajauttamisesta. Käytännössä kuitenkin tuloksista selviää, että yhteisötalouden piirissä olevat yhteiskunnalliset yritykset asetetaan puheessa myös vastakkaiseksi näkemykseksi perinteiseen yrittäjyyteen verrattuna. Tätä vastakkainasettelua perinteisen yrittäjyyden ja yhteiskunnallisen yrittäjyyden välillä voidaan osaltaan selittää historiallista kehitystä tarkastelemalla. Yhteisötalous kiteytyy pohjimmiltaan kysymyksiin vaurauden jaosta ja sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Esimerkiksi osuuskuntien, jossa yhteiskunnallisten yritysten idean juuret voidaan käsittää paikantuvan, synty ja kasvu ajoittuu 1880-luvulle vastaliikkeeksi teollisen kapitalismin nousulle. Nykypäivänä voitaisiin kuvata, että yhteiskunnalliset yritykset ovat syntyneet vastaliikkeeksi kasvutaloudelle, kun tulevaisuuden vaateena ja tulevana normina tulee olemaan yhä korostuneemmin kestävä talous ja vielä laajemmin kestävän hyvinvoinnin rakentaminen. (ks. Moilanen ym. 2014, 164-; Pirkkalainen 2017, 10.)

Kyseenalaistus ja tiukka kritiikkikin yhteiskunnallista yrittäjyyttä kohtaan tuo esiin sen, miten syvällä ajattelutavassamme on käsitys ”oikeanlaisesta” voittoon tähtäävästä markkinatoiminnasta. Taloutta toteutetaan kuitenkin käytännössä monin erilaisin toimintatavoin ja yhteiskunnallisten yritysten voidaan katsoa kuuluvan valtavirrasta poikkeavaan talouden ilmentämismuotoon. Käsitys ”oikeanlaisesta” markkinatoiminnasta on valitettavasti myös kapeakatseinen eikä anna tilaa tunnistaa talouden moninaisuutta ja täten tarkastella myös sitä, miten monipuolista arvoa taloudella voidaan luoda muutakin kuin tuloslaskelman viivan alle laskettua tulosta seuraamalla.

Julkinen keskustelu yhteiskunnallisista yrityksistä kytkeytyy laajemmin tärkeän asian ratkaisemiseen, eli kuinka Suomessa nyt ja tulevaisuudessa järjestetään hyvinvointipalvelut kestäväällä tavalla. Aiheeseen liittyy niin yritysten vastuullisuuspuhe kuin julkisten palveluiden markkinoistaminen. Myös kansalaisjärjestöt ovat osansa saaneet tästä hyvinvoinnin järjestämisen ja markkinoiden yhteenkietoutumisen ja limittymiseen liittyvästä ilmiöstä.

Suomessa uusliberaalien julkishallintomallien omaksuminen näkyy käytännössä siinä, että sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluita on muutettu nopeaan tahtiin markkinalähtöisimmiksi. Tämä muutos aiheuttaa paljon keskustelua ja erilaisten näkemysten ja näkökulmien vaihtoa myös julkisessa keskustelussa. Tehostamisvaateen mukaan hyvinvointivaltio ei tuota enää itse palveluita, jotka alun perin kuuluivat sen tehtäviin. Ongelmallisena näyttäytyy se, että yksityisten palveluntuottajien ensisijainen motiivi palveluiden tuottamiseen on omistajien voittojen kasvattaminen. Palveluiden siirtyminen julkiselta yksityiselle on siirtänyt voittojen tavoittelun koko toiminnan lähtökohdaksi ja tavoitteeksi, ei siis sosiaalista turvallisuutta, joka hyvinvointipalveluilla yhteiskunnan ja palveluiden käyttäjien näkökulmasta olisi niiden ensisijainen tehtävä. Yhteisötalouden toimijat, joihin yhteiskunnalliset yritykset lasketaan, näkevät roolinsa julkisen sektorin tehostamispaineista johtuvan poliittiskulttuurisen aukon paikkaajana. Vaihtoehdot ovat myös monin paikoin polarisoituneet niin, että voidaan puhua julkishallintovetoisuudesta sekä pääomaehtoisesta markkinakilpailusta. Julkista keskustelua yhteisötalouden kentällä toimivista tarvitaan, jotta voidaan kiinnittää huomiota siihen, kuinka markkinatalouden keinoin organisoidutaan tehokkaasti mutta samalla ihmislähtöisin tavoittein. (ks. Laurinkari 2017, 21-23; Köppä 2014.)

Myös yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta markkinatalouden vapaan toiminnan ymmärtäänsä lisäävän eriarvoisuutta ihmisten välillä. Koko hyvinvointivaltion idea on perustunut sille, että se suojaa yhteiskuntaa ja yksilöitä markkinoiden häiriötiloissa ja elämäntilanteissa, joissa yksilö on heikossa markkina-asemassa, kuten lapsuus, vanhemmuus, sairaus, vanhuus tai vajaakuntoisuus esimerkiksi kehitysvamma tai työkyvyttömyys. Mattila (2012, 8) on myös esittänyt, että yhteisötalous voidaan nähdä edustavan uusliberalismille vastakkaista ajattelutapaa esiintyen erityisenä talouden toiminnan muotona. Näihin näkemyksiin perustuen markkinoiden ja hyvinvoinnin toteutumisen välillä näyttäisi olevan ikuinen jännitetila, joka tässäkin tutkimuksessa näyttäytyy yhteiskunnallisista yrityksistä käytävässä julkisessa keskustelussa.

Tulosten valossa myös ammattiliitoilla oli kriittisiä näkemyksiä yhteiskunnallisista yrityksistä. Liittojen huolena näkyi julkisten palveluiden markkinoistaminen ja työntekijöiden asettaminen pakkoyrittäjyyteen. Yhteisötalous voidaan ainakin EU-instituutioiden esittä-

mässä mielessä ymmärtää osaksi neoliberaalia politiikkaa ja siksi myös käsitettä voi tarkastella kriittisesti. Tällä viitataan huoleen siitä, että vastuu hyvinvoinnin tuottamisesta siirretään pääomalta työvoimalle. Tämän näkemyksen mukaan neoliberaalia politiikkaa ilmentää yhteiskunnalliset yritykset, kansalaisjärjestöt ja muut solidaarisuusverkot, jolloin tätä siirtymää pidetään institutionaalisesti hyväksyttynä toimintatapana hyperneoliberaalissa Euroopassa. Koska hyvinvointijärjestelmää on monessa maassa pikavauhdilla yksityistetty ja hajotettu, tarjoavat nämä yhteiskuntarauhan säilymisen ja työvoiman tuotannon kannalta helposti hyväksytyjä ratkaisuja. (Esim. Moilanen ym. 2014, 164-; Pirkkalainen 2017, 15-19; Mattila 2012, 7.)

Tulosten kautta nähdään, että yhteiskunnallinen yritys on ilmiönä myös politisoitunut keskustelunaihe. Vaikka suoranaisesti aineistossa ei ole minkään puolueen tai poliittisen toimijan puheenvuoroja, on julkisten kannanottojen tarkoitus kuitenkin herättää keskustelua, tuoda näkemyksiä ja tätä kautta vaikuttaa myös siihen, kannattaako ilmiö ottaa poliittiseksi agendaksi vai ei. Poliittisen keskustelukohteen yhteiskunnallisista yrityksistä tekee se, että sitä pohditaan samalla monesta eri näkökulmasta. Kiistaa voi syntyä heti ilmiön ”avautumishetkellä” siitä, miten kyseinen asia tulisi määritellä tai ratkaista ja kuuluuko asia julkiseen keskusteluun ja päätöksenteon piiriin vai onko se markkinoiden ratkaistavaksi kuuluva asia. Merkinä ilmiön politisoitumisesta on se, että aihe muuttuu kiistanalaiseksi ja jännitteitä sisältäväksi mutta toisaalta myös hallinnointia kaipaavaksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. (Häikiö & Leino 2014, 20-21.)

Analyysissä esiin tulleet vaihtoehto- ja kyseenalaistusdiskurssi tuovat esiin sen, kuinka riskitietoisestikin yhteiskunnallisiin yrityksiin eri tahoilta suhtaudutaan. Yhteiskunnallista yrittäjyyttä kritisoidaan niin yrittäjien kuin ammattiliittojenkin puolelta. Toisaalta asiantuntijat näkevät yhteiskunnalliset yritykset tervetulleeksi vaihtoehdoksi julkisten hyvinvointipalvelujen tuottajiksi yrityskentälle. Laurinkari (2017) tuokin esiin, että koko yhteisötaloudesta esitetään runsaasti erilaisia näkemyksiä. Esimerkiksi osuustoiminta osana yhteisötaloutta voidaan tulkita osaltaan hyvinvointivalttiollisen sosiaalipolitiikan täydentäjäksi, vaihtoehdoksi, rinnakkaisilmiöksi tai suoranaiseksi vastakohtaksi (emt 2017, 18). Tähän näkemykseen nojaten voidaan sanoa, että asiantuntijoiden näkemys yhteiskunnallisista yrityksistä pe-

rustuu niiden asettamisesta sosiaalipolitiikan vaihtoehtoiseksi ja täydentäväksi toimintamalliksi hyvinvointiyhteiskunnassa. Ammattijärjestöjen näkökulmasta yhteiskunnallisia yrityksiä on alkuun tarkasteltu kriittisemmin sosiaalipolitiikan vastakohtaiseksi toimintamalliksi. Yrittäjät taas ovat suhtautuneet yhteiskunnallisiin yrityksiin ennemmin sosiaalipolitiikan rinnakkaisilmiönäkökulman mukaan.

Analyysiin nojaten, asiantuntijat ovat kannattaneet yhteiskunnallisia yrityksiä argumentoiden niiden tarpeellisuutta hyvinvointivaltiokritiikillä eli tuomalla esiin näkökulman yhteiskunnallisten yritysten vaihtoehtoisesta tavasta tuottaa hyvinvointipalveluita vastuullisella ja kestäväällä tavalla. Laurinkarin (2017,18) mukaan yhteisötalouden kannattajat näkevät yhteisötalouden kentällä toimivien organisaatioiden olevan kansalaislähtöinen keino hoitaa yhteiskunnan velvoitteita sekä ehkäistä sosiaalisia ongelmia, jotka ovat aiheutuneet markkinakapitalismin myötä, mutta jotka eivät ole ratkaistavissa puhtaasti markkinataloudellisin keinoin. Yhteiskunnallinen yritys ei siis tarkoita vain vastuullista yrittämistä, vaan koko sen olemassaolon tarkoitus on olla ratkaisuna johonkin yhteiskunnan haasteeseen: ekologiseen, taloudelliseen tai sosiaaliseen.

6.1 Tutkimusprosessin arviointi ja luotettavuus

Tutkimusasetelman rajasin tarkoituksella niin, että tutkimuksen kohteena on yhteiskunnallinen yrittäjyys nimenomaan koettuna ja ”puhuttuna” ilmiönä. Tämä antoi mahdollisuuden tarkastella asiaan liittyviä asenteita ja odotuksia, joita julkiseen keskusteluun esiin tuodaan. Erityisen mielenkiintoisena pidin sitä, että yhteiskunnalliseen yrittäjyyteen kohdistui jopa tunnepitoista keskustelua ja jossain määrin myös voimakasta retoriikan käyttöä vahvistamaan haluttua sanomaa ja luomaan toivottua näkemystä asiasta.

Erityisesti halusin tutkimuksessani pitää kiinni sidosryhmänäkökulmasta niin, että käytän aineistona ihmisiä ja organisaatioita, joiden sanomisilla on erityistä vaikuttamisen painoarvoa julkisessa keskustelussa. Tutkimuksen kohteena ei siis ole se, millaisen kuvan tai maineen yhteiskunnalliset yritykset itsestään haluavat julkisessa keskustelussa esiin tuoda, vaan

ennemmin tuoda esiin vaikutusvaltaisten sidosryhmien näkökulmia, joiden sanomisilla ja suhtautumisella on merkitystä yhteiskunnallisten yritysten aseman muodostumisessa.

Keskustelu yhteiskunnallisista yrityksistä oli vilkkaimmillaan heti 2010-luvun alkupuolella. Tässä tutkimuksessa käyttämässäni aineistossa on havaittavissa ajallisesti orastavaa asenteiden muuttumista myönteisemmäksi yhteiskunnallisia yrityksiä kohtaan. 2010-luvun loppupuolella väittäisin, että ymmärrys yhteiskunnallisia yrityksiä kohtaan on kasvanut aikajaksoa tarkastellessa. Käyttämäni aineisto jää siltä osin kuitenkin vajaaksi ja epäspesifiksi, joten ilmapiirin muuttumista myönteisemmäksi yhteiskunnallisia yrityksiä kohtaan tulisi todentaa omalla jatkotutkimuksellaan.

6.2 Lopuksi

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tavoitteena on yhteiskunnan muutoksen kuvaaminen ja analyysi. Yhteiskunnallinen muutos tapahtuu vaiheittain eikä monimutkaista prosessia ole mahdollista yksioikoisesti todentaa esimerkiksi yhdellä käytössä olevalla mittaristolla. Muutos tulee nähdä prosessina, joka konkretisoituu vähitellen. Usein voimakasta muutospätkää edeltää uudenlainen tapa ajatella sekä toteuttaa asioita. Esimerkiksi ilmastonmuutos, talouden jatkuvan kasvun mahdottomuus ja maksimaalisten voittojen tavoittelu osakkeenomistajille hyvinvointipalveluiden käyttäjien kustannuksella ovat asioita, jotka ajankohtaistuvat nopeasti mutta toisaalta näiden kehitys on ollut näkyvillä jo pitkän aikaa. Isot käännekohtat ja murrokset nopeuttavat uudistusten etenemistä ja auttavat uusien näkökulmien esiintulossa. Puhe hyvinvointiyhteiskunnan murroksesta on jatkunut jo kolme vuosikymmentä. Ominaista yhteiskunnalliselle muutosprosessille onkin, että se kypsyy hitaasti ja sen realisoituminen ja esiintulo odottavat oikeita olosuhteita ja oikeaa aikaa. Murros voidaan nähdä myös luovana kehitysvaiheena, jolloin uusia toimintatapoja ja malleja etsitään. Jotta yhteiskunnallisia muutoksia kyetään tunnistamaan, on olennaista, että nähdään nämä piilossa ja hiljalleen kypsyneet mutta nopeasti esiin tulevat tekijät, jonka muutoksen moottoreina toimivat. (Tirronen 2011, 26.)

Hyvinvointiyhteiskunnan murrosta on jo eletty hyvä tovi. Onko muutos uusi normi? Vai rakentuuko hyvinvointiyhteiskunnan uusi suunta hiilineutraaliuteen, vastuullisuuteen ja kestävyteen sen laajimmassa merkityksessään ottaen huomioon kestävä kehityksen kaikki osa-alueet?

Graduprosessini aikana luin monia uutisia yhteiskunnallisten yritysten perustamisesta 2010-luvun alkuvuosina. Kyseessä oli usein niin sanottuja hybridimalleja, joissa mukana oli julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoita. Myös erityisiä yhteistyökuvioita suunniteltiin erityisesti julkisten toimijoiden aloitteesta. Olisi mielenkiintoista, että näitä hankkeita tutkittaisiin tarkemmin ja analysoitaisiin sitä, miten yhteiskunnallisten yritysten hankekokeilut aikanaan päätettiin perustaa, miten ne käytännössä toimivat ja mikä näissä oli lopputuloksena. Laajasti useampia hankkeita tarkastellessa saataisiin selville paremmin millaisia mahdollisia esteitä tai onnistumisia yhteiskunnalliset yrityskokeilut ovat kohdanneet. Myös yhteiskunnallisten yritysten ja kolmannen sektorin välistä yhteyttä olisi mielenkiintoista tutkia lisää. Tässä tutkimuksessa kolmas sektori tuli esiin vain ohuelti. Yhteiskunnallisen yrityksen on esitetty kuitenkin tuovan keinon yhtiöittää järjestön toimintaa arvopohjaa kunnioittavalla tavalla. Olisikin hyvä saada tutkimusta myös siltä osin, millaisena järjestöpohjaiset yhteiskunnalliset yritykset ovat toiminnan kokeneet.

Yhteiskunnalliset yritykset eivät kuulu perinteiseen talouden ajattelutapaan, jossa yrityksen ensisijainen tavoite on luoda voittoa omistajille. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut yhteiskunnallisia yrityksiä osana yhteisötaloutta. Talouden monia muotoja tarkastelemalla nähdään, että käsitteentä on valtava. On kestävä talous, elävä talous, vihreä talous, soliraa-disuustalous, jakamistalous, on degrowth ajattelua, commons ajattelua, globaali talous, paikallistalous, kotitalous jne. Mielestäni käsitteentän moninaisuus viittaa siihen, että orastavaa ymmärrystä talouden moninaisuudella kehittyä jatkuvasti enemmän. On luontevaa, että koska käsitteistö on näin laaja, myös käytännön toimijakentällä on hyvin heterogeeninen joukko erilaisia talouden muotojen toteuttajia. Tutkimusta tarvitaan, jotta ymmärrys talouden moninaisuudelle lisääntyy ja yhä enenevä joukko ihmisiä osaa tunnistaa talouden nimenomaan välineenä, jolla arvoa luodaan enkä tarkoita tässä vain talouden materiaalsen lisäarvon luontia. Kyse on kokonaisvaltaisesta näkemyksestä, jossa tunnustetaan eri tasoilla

toimivien talouden järjestelmien mahdollisuudet tuottaa kestävää hyvinvointia ja tämä edellyttää talouspolitiikalta herkkyyttä tunnistaa nämä mahdollisuudet (Hellström 2017).

Tämän graduprosessin aikana on julkiseen keskusteluun noussut (alkuvuodesta 2019) suuri huolenaihe erityisesti isojen yksityisten hoiva-alan yritysten voitontavoittelu asiakkaiden hyvinvoinnin kustannuksella. Esiin on ilmentynyt räikeitä epäkohtia erityisesti vanhustenhoivassa ja Valvira ja aluehallintovirasto ovat joutuneet sulkemaan myös kokonaan yksityisessä omistuksessa olevia hoivakoteja tai osastoja. Erityisesti julkisuuteen on noussut Esperri Care ja Attendo mutta myös päivähoitopuolella ja muissa kuntoutuslaitoksissa olleista epäkohdista on alettu puhua entistä avoimemmin. Kuten tässä tutkimuksessa olen tuonut esiin, hyvinvointipalveluita on yksityistetty ja palveluita ostettu ostopalvelusopimuksin kiihtyvään tahtiin yksityisiltä yrityksiltä. Väestön vanheneminen ja hoivatarpeen lisääntyminen nyt ja tulevaisuudessa tekee hoiva-alalla yrittämisen houkuttelevaksi ja kannattavaksi liiketoiminnaksi. Yksityistämisen myötä hyvinvointipalveluissa on nähtävissä markkinoiden säännöt: isot ja vauraat yritykset hakevat kilpailuetua ja ostavat pieniä yksityisomisteisia yrityksiä pois kilpailukentältä. Lopputuloksena on, että kansalaisten hyvinvointipalveluita tuottavat isot kansainvälisessä omistuksessa olevat suuryritykset, joiden ensisijainen liiketoiminnan tavoite on voiton maksimointi osakkeen omistajille. Rahavirta siirtyy siis avun tarpeessa olevien palveluiden käyttäjien ja verovaroin kustannetuina palveluiden kautta osakkeenomistajille, jopa ulkomaille asti.

Kilpailutuksessa on kiinnitetty sokeasti huomiota ensisijaisesti rahan ja isoimmat yritykset ovat kyenneet tuottamaan palvelut kustannustehokkaimmin. Nyt aiheen äärelle ja seurauksiin on toivon mukaan vakavasti pysähdetty. Laiminlyönnit hoivakodeissa ovat johtaneet perusteellisiin selvityksiin, koska epäilynä on, että vanhuksia on jopa menehtynyt sen seurauksena, ettei yritys ole resurssoinut riittävästi hoitohenkilökuntaa hoivakoteihinsa. On valitettavaa, että tarvitaan näin järeää näyttöä sille, että kilpailutuksessa tarvitaan myös muita painavia kriteereitä kuin taloudellinen tehokkuus. Tällainen toiminta on kaikilla mittakaavoilla lyhytnäköistä. Jotta hyvinvoinnin perustaksi saadaan talouskasvun sijaan kestävä talous, vaatii se kauaskantoista ja laajaa näkemystä hyvinvoinnin toteutumisesta niin sosiaalisesta, taloudellisesta kuin ekologisestakin näkökulmasta katsottuna. Jotta löydetään ratkaisut kattavasti hyvinvointia ihmisille lisäävistä kestävästä palveluista, on talouden monet muodot

ja sen tuottamat lisäarvot nähtävä perinteistä voittoon tähtäävää ajattelumallia laajemmin. Kun yrityksen tuottama arvo nähdään ja tunnustetaan kokonaisuutena, on yhteiskunnallisilla yrityksillä mahdollisuus aitoon kilpailuun arvopohjaisena yrityksenä.

LÄHTEET

Aaltio, Elina. (2013). *Hyvinvoinnin uusi järjestys*. Hakapaino. Helsinki.

Anttonen A. & Sipilä J. (1992). Julkinen, yhteisöllinen ja yksityinen sosiaalipolitiikassa – sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat. Teoksessa Riihinen, O. (toim), *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki. WSOY.

Arvoliitto. (2018). Kotisivut. Luettu 1.3.2019. www.arvoliitto.fi

Battilana, J. & Lee, M. (2014). *Advancing Research on Hybrid Organizing—Insights from the Study of Social Enterprises*. *Academy of Management Annals* 8. Sivut 397–441.

Bland J. (2010). *Yhteiskunnallinen yritys – ratkaisu 2000-luvun haasteisiin: Ison-Britannian malli ja sen kokemukset*. Helsinki. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2010.

Castells, M & Himanen, P. (2014). Kehitysmallit globaalissa informaatioajassa: analyttinen viitekehys. Teoksessa Castells, M & Himanen, P. (toim.), *Kestävän kasvun malli globaali näkökulma*. Helsinki. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 22/2013.

Defourny, J. (2014). From third sector to social enterprise: A European research trajectory. Teoksessa Defourny, J., Hulgard, L. & Pestoff, V. (toim.), *Social Enterprise and the Third Sector. Changing European Landscapes in a Comparative Perspective*. London and New York. Routledge. Sivut 17-41.

Esping-Andersen, G. (1988). *Politics against Markets. The Social Democratic Road to Power*. Princeton: Princeton University Press.

Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A. & Myles, J. (2002). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford.

Euroopan komissio. (2011). *More responsible businesses can foster more growth in Europe*. Tiedote. Luettu 8.11.2018. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1238_en.htm

Euroopan komissio. (2019). *Social economy in the EU*. Luettu 2.2.2019 https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en

Frank, P. M., & Shockley, G. (2016). A Critical Assessment of Social Entrepreneurship: Ostromian Polycentricity and Hayekian Knowledge. Teoksessa Frank, P.M. & Shockley, G.E. (toim.), *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45. Sivut 61-77.

Gautier, J. (2009). The Main Governance Characteristics of Worker Cooperatives in the Light of the Social Enterprise Phenomenon. Teoksessa Roelants, B. (toim.), *Cooperatives and Social Enterprises – Governance and Normative Framework*. CECOP. Brussels. Sivut 33-38.

Grönberg, V. & Kostilainen, H. (2012). *Sosiaalisten yritysten tila ja tulevaisuus*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 12/2012.

Hagen Henry. 2016. Return to Eden. Videoverkkojulkaisu. Ladattu 28.10.2016. Katsottu 1.6.2018. Ruralia instituutti. CNS-P5

Heinonen, V. (2015). Osuustoiminnan pitkä linja ja kestävä kehityksen haasteet. Teoksessa Tenaw, S., Heinonen, V., Karhu, S. & Ollila, P. (toim.), *Osuuskunnat ja kestävä kehitys*. Helsinki. Pellervo-seura.

Laki sosiaalisista yrityksistä, LSY (1351/2003/4§).

Hellström E. (23.5.2017). *Talous on väline*. Helsinki. Sitra. Luettu 23.3.2019. <https://www.sitra.fi/artikkelit/talous-on-valine/>

Hjerppe R. & Hjerppe R. (1992). Taloudellinen kasvu sosiaalipolitiikan edellytyksenä. Teoksessa Riihinen, O. (toim.), *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki. WSOY.

Houtbeckers, E. (2018). *Yhteiskunnallinen yrittäjyys kasvutalouden jälkeen*. Teoksessa Viljanen, S. & Juuti, P. (toim.), *Arvovallankumous - Eettisyys innovaatioiden lähteenä yhteiskunnallisissa yrityksissä*. Helsinki. Edita.

Hyvän mitta. (2019). Luettu 10.2.2019. <https://www.hyvanmitta.fi/>

Häikiö L. & Leino H. (2014). Tulkitsevan politiikka-analyysin lähtökohdat. Teoksessa Häikiö, L. & Leino, H. (toim.), *Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*. Tampere University Press. Sivut 9-32.

Immonen, N. (2006). *Yhteisötalous Suomessa. Sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta*. Väitöskirja. Tampere. Tampereen seudun osuustoiminnan kehittämissyhdistys.

Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Cambridge. Polity.

Jokinen, A. (1999). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.): *Diskurssianalyysi liik- keessä*. Tampere. Vastapaino. Sivut 126-159.

Jokinen, A. (2016). Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.), *Diskurssianalyysi*. Tampere. Vastapaino. Sivut 337-368.

Joutsenvirta, M., Hirvilammi T., Ulvila M. & Wilen K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki. Gaudeamus.

Järvensivu, P. (2016). *Rajattomasti rahaa niukkuudessa*. Helsinki. Liike.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. & Heinlahti, K. (2006). *Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia*. Helsinki. Gaudeamus.

Kakkuri-Knuuttila, M-L. (2003). *Argumentaatio ja kritiikki*. Helsinki. Gaudeamus.

Karjalainen, J., Hyytiäinen, S. & Kostilainen, H. (2015). Tavoitteena tasapainoinen kehitys: yhteiskunnalliset yritykset ja liiketoiminnan kasvu. Teoksessa Kostilainen, H. & Pättiniemi, P. (toim.), *Yhteiskunnallisen Yritystoiminnan monet kasvot*. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sivut 63-82.

Kibler, E., Salmivaara, V., Stenholm, P. & Terjesen, S. (2018). The Evaluative Legitimacy of Social Entrepreneurship in Capitalist Welfare Systems. *Journal of World Business*. 53(6). Sivut 944–957.

Koivuneva, L. (2017). Yhteiskunnalliset yritykset Euroopan unionissa. Teoksessa Viljanen, S. & Juuti, P. (toim.), *Arvovallankumous. Eettisyys innovaatioiden lähteenä yhteiskunnallisissa yrityksissä*. Helsinki. Edita.

Koskinen, K. & Tarkiainen, A. (2016). *Elinvoimaa maaseudulle. Selvitysraportti yhteiskunnallisesta yritystoiminnasta Pohjois-Karjalassa*. Joensuu. Karelia ammattikorkeakoulu.

Kostilainen, H. & Grönberg, V. (2013). Understanding startup and success of work integration social enterprises in Finland. Teoksessa H., Kostilainen & P., Pättiniemi (toim.), *Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen*. Helsinki. FinSERN. Sivut 73-86.

Kostilainen H., Houtbeckers E. & Pättiniemi P. (2016). *Social Enterprise in Finland*. ICSEM Working Papers No. 37

Kotiranta, A. & Widgrén, J. (2015). *Esiselvitys yhteiskunnallisesta yrittämisestä – Katsaus yhteiskunnallisiin yrityksiin ja vaikuttavuusinvestoimiseen Suomessa*. ETLA Raportit No 46.

Koto, I. (2010). *Yhteiskunnallisen yrittäjyyden institutionalisaatio Suomessa*. Pro gradu - tutkielma. Helsingin Yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/25984/Yhteiskunnallisen_yrittajyyden_institutionalisaa-tio_Suomessa.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Kuivalainen, S. (2008). Sosiaali- ja terveystaloutta tuottavien yritysten määrän kehittyminen Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa Forma P., Niemelä M., Saarinen A. (toim.), *Hyvinvointivaltion kilpailuttaminen*. Helsinki: Kunnallisan kehittämiskeskus.

Köppä, T. (2014). Osuustoiminta kuntapalveluissa. Teoksessa Grönroos, S. (toim.), *Kunnat kuntoon. Puheenvuoroja kuntien ongelmista ja mahdollisuuksista. Suomen perusta*. Tammerprint.

Laurinkari, J. (2007). *Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin*. Gaudeamus. Helsinki.

Laurinkari, J. (2017). Yhteinen hyvä vai yksityinen etu? Yhteisötalous hyvinvoinnin rakentajana. Helsinki. Pellervo.

Lehtonen, O. (2017). *Merkityksellinen innovaatiotoiminta - Yhteiskunnallisten yritysten johtajien jäsenyyksiä innovaatiotoiminnan merkityksestä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101969/GRADU-1504855786.pdf?sequence=1>

Matthies, A-L. (1999). Ekonomisen ja eettisen vuoropuhelu. Teoksessa Hokkanen, L., Kinnunen, P. & Siisiäinen, M. (toim.), *Haastava kolmas sektori*. Helsinki. Sosiaali- ja terveys turvan keskusliitto ry.

Mattila, A. (2012). *Kansalaisjärjestöt työllistäjänä yhteisötaloudessa*. Kunta-alan kehittämissäätiön verkkojulkaisuja. Luettu 11.8.2018. <http://kaks.fi/wp-content/uploads/2012/06/Mattila.pdf>

Mennis, E. A. & Musgrave, G. L. (2008). *Creating a world without poverty: Social business and the future of capitalism*. Business Economics 43(3).

Miltton Insights. (2017). *Pää pois pensaasta. Mitä suomalaiset, ruotsalaiset ja virolaiset ajattelevat yritysten yhteiskunnallisista kannanotoista?* Luettu 12.3.2019. http://www.miltton.fi/wp-content/uploads/2017/11/Miltton_Paa-pois-pensaasta_tutkimusraportti.pdf

Moilanen, H., Peltokoski J., Pirkkalainen J. & Toivonen, T. (2014). *Uusi osuuskunta - tekijöiden liike*. Helsinki. Into.

Mäkelä, K. (2005). Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettinen säätely. Teoksessa *Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset*, toim. Stakes, Työpapereita 4/2005.

Möttönen, S. & Niemelä, J. (2005). *Kunta ja kolmas sektori: yhteistyön uudet muodot*. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Peltokoski J. & Moilanen H. (2015). Osuuskunnat ja uusi osuuskuntaliike. Teoksessa Jakonen, M. ja Silvasti, T. (toim.), *Talouden uudet muodot*. Helsinki. Into. Sivut 189- 209.

Pietikäinen, S. & Mäntynen A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Helsinki. Vastapaino.

Pirkkalainen, J. (2017). *Yhteisötalous ja sosiaaliset osuuskunnat Euroopassa*. Helsinki. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry.

Poutanen, V-M. 2007. Sosiaalitaloudesta yhteisötalouteen. Teoksessa Laurinkari, J. (toim.), *Yhteisötalous. Johdatus perusteisiin*. Helsinki. Gaudeamus. Sivut 67-89.

Pättiniemi, P. & Kostilainen, H. (2013). Suomalaisia avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen. Teoksessa Kostilainen, H. & Pättiniemi, P. (toim.), *Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen*. Helsinki. finSERN. Sivut 5-12.

Pättiniemi, P. & Kostilainen, H. (2015). Yhteiskunnallisen yritystoiminnan monet kasvot. Teoksessa Kostilainen, H. & Pättiniemi, P. (toim.), *Yhteiskunnallisen yritystoiminnan monet kasvot*. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sivut 13-20.

Pöyhönen, E., Hänninen, E., Merenmies, J., Lilja, I., Kostilainen, H. & Mankki, J. (2010). *Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset yritykset. Uuden talouden edelläkävijöitä?* Yhteinen yritys-hanke.

Roivainen, I. (2004). Setlementti välissä olemisen tilana. Teoksessa Helne, T., Hänninen, S. & Karjalainen, J. (toim.), *Seis yhteiskunta – tahdon sisään!* SoPhi 80. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. Sivut 149–165.

Russell, S., Pättiniemi, P. ja Koivuneva, L. (2014). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*. Country Report: Finland.

Ruuska, T. & Heikkurinen, P. (2016). Kapitalistinen markkinatalous vai kestävä hyvinvointi? Teoksessa Joutsenvirta M., Hirvilammi T., Ulvila M., Wilen K. (toim.), *Talous kasvun jälkeen*. Sivut 106-108.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 3.12.2018. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Saari, J. (2017). Hyvinvointivaltio markkinayhteiskunnassa. Teoksessa Yhteiskuntapolitiikka. VOL 82. 4/2017. Helsinki. THL. Sivut 479-485.

Santos, F. (2012). *A positive theory of social entrepreneurship*. Journal of Business Ethics 111(3). Sivut 335-351.

Saranpää, E. (2017). *KAKSI TAVOITETTA, HYBRIDI-IDENTITEETTI? Tulkintoja hybridimallisen yhteiskunnallisen yrityksen organisaatioidentiteetistä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/193526/progradusaranpaa.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Silvasti, T. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, I. (toim.), *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki. Gaudeamus. Sivut 33-48.

Stenman J. (2013). Yhteiskunnalliset yritykset julkisen sektorin palvelutuotannon uudistajana. Teoksessa Kostilainen, H. & Pättiniemi, P. (toim.), *Avauksia yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimukseen*. Helsinki. Yhteiskunnallisen yritystoiminnan tutkimusverkosto ry FinSERN, Sivut 23-25.

Suomalaisen työn liitto. (2019). Kotisivut. Luettu 4.2.2019. <https://suomalaintyoyo.fi/yrityksille/yhteiskunnallinen-yritys/>

Suoninen, E. (1999). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Helsinki. Vastapaino.

Tirronen, J. (2011). Poliittikkaprosessin sisällä. Teoksessa Niemelä, M. & Saari, J. (toim.), *Poliittikan polut ja hyvinvointivaltion muutos*. KELA. Sivut 26-45.

Tuulentie, S. (2010). *Retoriikka-analyysi laadullisen tutkimuksen lähestymistapana*. Diaesitys/Luento 22.2.2010.

Urbano, D., Toledano, N. & Soriano, D.R. (2010). *Analyzing Social Entrepreneurship from an Institutional Perspective: Evidence from Spain*. Journal of Social Entrepreneurship, Vol. 1, No. 1, Sivut 54-69.

Viljanen, S. & Juuti, P. (2018). *Arvovallankumous*. Helsinki. Edita.

Vilpponen, I. (2016). *ARVOKASTA LIIKETOIMINTAA Yhteiskunnallinen yrittäjyys ja sidosryhmien merkitys terveystieteiden tuottamisessa*. Pro Gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/162632/Vilpponen_valtio-oppihot.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Virokannas, E. (2018). *Diskurssianalyysi*. Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät luento. Jyväskylän yliopisto.

White, R. J., & Williams, C. C. (2016). *Beyond capitalocentrism: are non-capitalist work practices 'alternatives'?* *Area*, 48(3). Sivut 325–331.

Ympäristöministeriö. (18.6.2013). Mitä on kestävä kehitys. Luettu 5.5.2018.
https://www.ymparisto.fi/fi-fi/ymparisto/kestava_kehitys/mita_on_kestava_kehitys

LIITTEET: AINEISTO

Nro	Julkaisu	Kirjoittaja (t)	Artikkelin nimi
1	YLE 22.1.2010	Anne Pirskanen YLE uutiset	Yhteiskunnallista hyvää tekevät yritykset lisääntyvät
2	Motiivi 6/2010	Reima Tylli (JHL)	Markkinoiden myllytyksessä
3	Motiivi/ 6/2010	Airi Immonen (JHL)	Silmät auki markkinoilla
4	Motiivi 07/2010	Kaisa Läärä (JHL)	Hoitajat yhteiskunnalliseen yritykseen
5	HS Mielipide/ 1.11.2010	Suominen Anne/ puheenjohtaja Satakunnan Yrittäjät	Yhteiskunnalliset yritykset heiluttaisivat markkinoiden haurasta toimivuutta
6	HS Mielipide/ 3.11.2010	Mikko Kutinlahti	Yhteiskunnallinen yrittäjyys mahtuu vapaille markkinoille
7	HS Mielipide/ 5.11.2010	Karjalainen Antti/ toimitusjohtaja Tiederahoitus Oy	Yhteiskunnalliset yritykset poikivat uusia rahoitusmalleja
8	11/2010 Yrittäjä Sanomat	Jussi Järventaus (teksti Lotta Tammelin)	Yhteiskunnallinen vastuu kannetaan suomalaisissa yrityksissä
9	YLE/ 26.1.2011	Katariine Kettunen /YLE uutiset	Yhteiskunnalliset yritykset jakavat mielipiteitä
10	YLE/ 12.5.2011	Arja Lento /YLE	Yhteiskunnallisia yrityksiä kaivataan hyvinvointitalkoisiin
11	HS Mielipide/ 8.6.2011	Ulla-Maija Laiho/ kehitysjohtaja työ ja elinkeinoministeriö	Yhteiskunnalliset yritykset tuottavat voittoa yhteiseen hyvään
12	Helsingin Sanomat Mielipide/ 9.6.2011	Antti Karjalainen	Yhteiskunnallinen yritys ei ole ideayhteiskunnan tuote
13	11.6.2012/ Helsingin Sanomat mielipide	Saila Tykkyläinen/ Suomalaisen Työn Liitto Anne Bland/ Social Business International	Yhteiskunnallisista yrityksistä on saatu hyviä kokemuksia Euroopassa
14	Taloussanomat/ 13.8.2012	Erika Keppola	Miksi tämä muka uhkaisi? "Yhteiskunnallinen yrittäjyys yleistyy"
15	23.11.2012 JHL		JHL:n toimialajohtaja Päivi Niemi-Laine: Mänttä-Vilppulan sosiaali- ja terveyshuollon järjestämisessä paljon avoimia kysymyksiä

16	3.2.2013/ Suomen Kuva-lehti Mieli-pide	Useampi kirjoittaja	Suomi tarvitsee yhteiskunnallista yritystoimintaa
17	YLE/ 27.2.2013	YLE uutiset	Yhteiskunnallinen yritys ei maksimoin voittoa
18	1.3.2013/ Suomen Kuva-lehti Mieli-pide	Jyrki Sasi	Sosiaalinen vai yhteiskunnallinen yritys?
19	17.9.2014/ Ekonomilehti	Jukka Nortio	Yhteiskunnallinen yritys tekee hyvää ja rahaa
20	14.9.2015/ Helsingin Sanomat pääkirjoitus		Jos kunnan sote on sotkussa, ulkoistus voi tuoda säästöt
21	15.6.2016/ HS Pääkirjoitus / Vieraskynä	Hanna Moilanen (asiantuntija Diakonia-ammattikorkeakoulussa)	Yhteiskunnallinen yritys sopii palveluntuottajaksi
22	Yrittäjä-lehti/ 6.11.2016		Laskettelukeskus kieltää voitonjakamisen –”Yrittäjäjärjestö otti uuden yritysmuodon epäillen vastaan”
23	27.3.2017/ HS vieraskynä (pääkirjoitus)	Reija Paananen (tutkija) ja Anne Määttä (erityisasiantuntija Diakonia ammattikorkeakoulussa)	Yhteiskunnallinen lisäarvo sopii sote-uudistukseen
24	8.3.2018/ JHL:n tiedote kotisivuilla	Päivi Niemi-Laine JHL:n puheenjohtaja	Sote-uudistusta ollaan tekemässä sokkona, valinnanvapauden vaikutukset yhä epäselviä